

AKADEEMIA

AKADEEMILINE HARITLASKOND JA RAHVALÄHEDUS	H. KRUUS
ÜLIÕPILASORGANISATSIOONID POLIITILISE KOOLINA	A. HELLAT
ÜLIÕPILASKONVENDI KORRASTUS - - - - -	E. TALVIK
„KAHEST HARITLASKONNAST“ - - - - -	R. ELIASER
VÄIKERIIGI JA DIKTATUURI - - - - -	A. LEPS
MEIE METSADEST JA METSANDUSEST - - - - -	A. HANSEN
PANIDEALISM - - - - -	(W. ASTROW)
ÜHTTEIST KVALIFITSEERITUD VÕHIKUIST - - - - -	A.-T. KLIIMANN
SAKSA RAHVA ISELOOM - - - - -	(D. CARR j. l.)
ÕPINGUIS PETTUNUIST - - - - -	H. H.
KAKS MANDUMIS- JA JUUDIVASTAST NÄITUST MÜNCHENIS - - - - -	R. LAANES
MÄRKMEID ROOTSI-EESTI KULTUURILISIST SUHTEIST	P. WIESELGREN

NR. 5 · NOVEMBRIKUU · 1937

Ü. K.

Eesti Rahvapank

Tallinnas, S. Karja nr. 19, telefon 425-55.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone

Ostab ja müüb

kindlaprotsendilisi väärtpabereid
ja välisraha igasuguseid.

Tarvitades majapidamises

LODIX kingakreemi

SIDOL poonimisvaha

SIGELLA metallipuhastus-vahendit

hoiate kokku aega.

*A.-S. Sidol Company,
Tallinn.*

AKADEEMIA

NR. 5

NOVEMBER

1937

Akadeemiline haritlaskond ja rahvalähedus.

Septembri keskel, tavaliselt selle kuu 14. päeval toimub iga aasta Tartu Ülikooli kaunis aulas uue järjekordse üliõpilastelennu pidulik immatrikulatsioon. Sel puhul peetavas sündmusekohases kõnes ei jäta rektor kunagi rõhutamata seda sügavat sidet, mis on ja peab olema ülikooli ja rahva vahel. Samuti ei unusta rektor kunagi pööramast akadeemilise pere uustulnukate pilku tagasi oma kodudele ja rahvale ning ei jäta lausumast Alma Materi uutele lastele siiraid õpetussõnu igauhe sügavamaist kohustusist, tunnete ja meelte erksuse vajadusest oma rahva ja ühiskonna ning selle eluhuvide ja hüvangu vastu.

Ärge unustage hetkekski oma akadeemilist elu ja haritlasesaatust võimaldavat ja toitvat pinda, oma rahvast ja oma riiki! Tundke oma kohustusi ja teadke oma ülesandeid oma rahva ja riigi vastu! Nende hüüdsõnade saatel algab akadeemilise nooruki õppetee. Need sõnad tahavad ühtlasi iga õppeaasta algul kogu Ülikoolile, tema igale õpetajale ja õpilasele järjekordselt meenutada juhtivaid programmilisi sihtjooni suhtumises riiki ja rahvasse.

Rahvalähedus! See hüüdsõna oma kõige avaramas tõlgenduses pole üksi Ülikooli immatrikulatsioonil ja teistel pidulikel aktustel alatasa korduv juhtlause, vaid see tahab olla lakkamatult viljastavaks elemendiks kogu selle suure asutise, kõigi tema rohkearvuliste eriosade, tema õpetajate ja õpilaste elu- ja töömentaliteedis. Ja teisiti see ei saaks ega tohiksi olla meie vanemas kõrgemas õppe- ja teaduseasutises, mis on tekkinud kõige tihedamas seoses meie rahva poliitilise uuesfisisünniga, tema riikliku iseseisvuse eest peetud võitluste raskemal

päevil ja milles viljeldatavat teadust ja õppetööd on algusest peale hinnatud meie ühiskonna eluvõitluse relvana ning sellele vastavalt on püütud neid ka arendada.

Võtnud oma kõrgema hariduse arendamise üheks vaieldamatuks imperatiiviks rahvaläheduse-nõude, on meil põhjust ikka ja jälle teostada kontrollkäike: kas oleme jäänud ka truuks sellele hüüdsõnale? Kas oleme suutnud seda ka küllaldaselt ja rahuldavalt rakendada tegelikus elus?

Kui meie nende küsimuste puhul siinkohal piirdume ainult akadeemilise haritlaskonnaga, siis peaksime üritama oma kontrollkäigud kõigepealt Tartu eesti ülikoolist läbikäinud haritlaste ja siin veel praegugi õppivate üliõpilaste juurde. Meie vaateväli aga kujuneb selleski haritlaskonna osas täiesti ülenähtamatuks. Ulatub ju E. V. Tartu Ülikooli matrikliraamatusse seni sissekantute arv 16.600-ni, kellest kursuse lõpetanutena on lahkunud üle 5000, kuna siin veel praegu seisab nimekirjas ligemale 3000 üliõpilast. Ja arvestades, kui vähe meie tunneme neist tuhandetest iga üksiku eluteed, tema kutsetublidust, tema sotsiaalset ja kultuurilist osa oma lähemas ümbruskonnas, veel vähem kõigi nende elu- ja töömõtete jne., on meil kohe selge, kui raske probleemi ees me siin seisame. Kuid ometi ei saa me selle arutamisel jääda ootama mingit statistilist või ankeetmaterjali. Küsimuse tähtsus põhjustab kiiremat asja juurde asumist. Selle käsitlemine, mis saab olla rajatud ainult kitsamaile või ka laiemale, seejuures aga rohkesti juhuslikele tähelepanekuile ja mitmesuguseile kaudseile andmeile, jääb paratamata puudulikuks, kuid tekitab ometi mõtteid ja probleeme edasiarendamiseks.

Akadeemilise haritlaskonna rahvaläheduse-probleemi kohta viimastel aastail avaldatud sõnavõttudes on pea üksmeelselt ikka ja jälle väidetud: meie akadeemiline haritlaskond on rahvast kaugenemas, koguni võõrdumas, mistõttu tema osatähtsus ühiskonnas olevat tugevasti langenud. Ta olevat kujunemas lihtsaks koolitatud käsitöölise koguks. Ja tema asemele, nagu mõnelt poolt toonitatakse, olevat esialgu vähemalt külaühiskonnas astumas „teine haritlaskond“ — uus, ilma ülikoolihariduseta juhtkond.

Selle rahvast kaugenemise ja võõrdumise konkreetsete põhjustena, osalt avaldustena on tõsisemalt rõhutatud mitmeid. Ja kui tuleviku kultuuriajaloolane kõigi nende sõnavõttude põhjal tahaks konstrueerida meie tänapäeva keskmise haritlase tüüpi, tooks ta ilmale olendi, kes oleks rahvaläheduse aspektilt nähtuna üpris äbarik.

See kaasaegses trükisõnas paljukäsiteldud akadeemiline haritlane õppis ülikoolis, mida mõnikord iseloomustati nimetades teda „meie Göt-

tingeniks" ja kus ikka veel valitses nii eluvõõras „teadus teaduse pärast“, kus uuriti tolmustes arhiivides, kuid ei sukeldunud kaasaja probleemidesse, kus õpetati üksik-pisiasju, vanu ja tühiseid, kuid ei suudetud haarata oleviku elu, värsket ja mõistmist vajavat. Nii toimisid „meie Göttingenis“ uurijad ja õpetajad, keda ikka veel nimetati teadlasteks, kuid kellest ei kirjutatud ajalehtedes ja kelle töödest polnud palju kuulda ega näha. Sellistelt meestelt pidi siis ülikooli nooruk õppima kõike pakutavat variavara, õppis seda ilma sisemise soojusega ja andumusega, puhtkarjääriharitlase mentaliteediga, tuupis ruttu, et aga kiiremini jõuda diplomini. Seda noorukit huvitasid vähe otsesest õppetööst kõrval seisvad elu ja ühiskonna suurküsimumused. Tuupimisest vaba ajanatukest veetis ta niisama sihitult, enamasti aga oma üliõpialorganisatsioonis, millesse ta oli astunud tulevikus kergemini kohasaamise kaalutlusel. Siin aga imbus ta koldasti läbi „kambakraatlikust kildkondlusest“, mis omakorda aitas teda võõrutada rahvast ja tõelikust elust. Ja kui ta siis lõpuks saadud diplomiga ülikoolile selja pööras, oli temast saanud küll oma ala spets, kuid tema vaimuilmas puudus sotsiaalne avarus, seda valitses kitsas käsitöölise-mentaliteet. Poliitilises mõtlemises oli ta saamatu. Teaduse populariseerimise, selle rahva keskele viimise vastu polnud tal vähematki huvi, nagu tal seda polnud ka üliõpilaspõlves ja nagu see puudus ka tema ülikooliõpetajail.

Üldjoontes sellise virila pildi saaksime meie keskmise haritlase tüübist, kui usuksime tema „elu- ja rahvalähedust“ käsitlevaid kirjutisi meie viimase aja frükisõnas.

Õeldakse: see on karikatuur! Ja sellega ühenduses soovitatakse abstrahereeritud kuju üksikasjalisemat analüüsi, et selgitada, kas temale omistatud põhijooned on ka tõepoolest reaalsed. Arvame isegi, et selle haritlastüübi juures on ülesseatud küsimuse erakordse tähtsuse tõttu nii oleviku kui tuleviku seisukohalt vägagi tarvilik, otse korduvalt vajalik lähemalt peatuda.

Noore akadeemilise haritlase kujunemisele peaksime pilku heitma kõigepealt tema arengu kolmes faasis, milledeks oleksid ülikooli astumisele eelnev ajastu, üliõpilaspõlv ja ülikoolis õppimisele järgnev ellurakendumise aeg.

Ülikooli astuv nooruk on nüüdsel ajal tavaliselt 18—20-aastane. Koguna on see noorte üliõpilaste mass loomulik kajastus meie ühiskonnast ja selles valitsevaist olukordadest, olles heterogeenne oma sotsiaalselt päritolult, kodude laadilt, huvide selguselt, suunalt ning pingsuselt, ainelistelt võimalustelt jne. Igal juhul aga on kõigi nende noorukite

vaimulaadis ja ellusuhtumises juba vägagi palju kujunenud senise kodu, kooli ja lähema ümbruse mõjul.

Erandid välja arvatud, ei helgi neist enamiku vaimses palges siiski mitte domineerivalt häid eeldusi rahvalähedaseks kujunemiseks, mõtlemiseks ja tööks. See mulje asetab meid kohe suurte kasvatusküsimuste ette nii kodus kui koolis, nii individuaal- kui sotsiaal-pedagoogilises osas, mille lahtiharutamine oleks tähtis ka kõnesoleva probleemi seisukohalt. Riivamata siin teisi küsimusi selt alalt, tahaksin rõhutada ainult kahte nähtust, mille kaudu ülikooliaastatele eelnev periood meie nooruse senises kujunemises istutab päras-tisse akadeemilisse haritlase väga olulised algeod rahvast kaugenemiseks.

Esimene väga levinud nähtus on, et meie kodud pole küllalt suutnud võita endale oma ülikooli saadetud noorukite südameid, pole jõudnud küllaldaselt tõusta oma väljasaadetud võsude tundeilma oluliseks osaks ja suutnud neis kasvatada vajalikul määral tänu- ja kohusemeelt oma kojujäänud vanemate ja vendade-õdede vastu. See väide kõlab küll nagu omajagu vanamoeliselt ja vahest liiga moraalitsevalt praegusel ajal. Kuid nähtus ise, mida võime konstateerida õige rohkearvuliste tähelepanekute põhjal, on ometi väga tähtis, on oluline ka kõnesoleva küsimuse seisukohalt.

Meie kodud, kes ennastalgava armastusega on kandnud oma noort sugupõlve üle ülikooli läve, on üldises läbilõikes siiski enda suhtes selles nooruses saavutanud vähe küllaldast vastuarmastust, siduvat tänumeelt ja aktiivset kohusetunnet. Meie kodud on omaviisi ühepoolsed õnnatud armastajad, kes ei oma vajalikus ulatuses tagasikutsuvat külgetõmbejõudu.

Selle nähtuse põhjused, mis siin jäägu puudutamata, näivad olevat õige keerukad. Selle tagajärjeks aga on, et sellise vaimulaadiga noorus juba enne ülikooli-aastaid on kaotanud ühe keskse tähtsusega tugipunkti rahvalähedases suunas kujunemiseks ja teotsemiseks.

Teine nähtus, millega meie kodu istutab rahvast kaugenemise eo meie tulevase haritlase südamesse, on meie ühiskonnas nii sügavalt ja laialt levinud eripärane vaade kõrgema hariduse funktsioonile selle omaaja isiklikult seisukohalt. Kõrgem haridus on ikka veel meie loendamatu kodude silmis vahendiks, mille kaudu ülikooli saadetav nooruk peab kord jõudma „kergemale elule“, „puhtamale tööle“ jne. Selle vaate püsimine meie aineliselt kehvast, füüsilisest töösse vääralt suhtuvas ja kõrgema hariduse funktsiooni ülehindavas ühiskonnas on ju küll mitmeti arusaadav, aga ta ei ole enam ammu sisuliselt õigus-

tatud. Selle vastu on ju palju kõneldud ja kirjutatud, kuid hoolimata kõigest ta ikkagi püsib, kandes vilja, väga sageli ka umbrohtu.

Haaratud sellest vaatest, teevad meie kodud suuri, tihti ülejätkavaid pingutusi, et aga saata oma lapsi kõrgemasse õppeasutisse, küsimata, kas neil seal õppimiseks ka on kalduvusi ja andeid, ning kaalutlemata võimalusi suunata neid ka teiste kutseoskuste teedele. See armastus, millega kodud taotlevad oma lastele kõrgemat haridust, võib ju küll olla liigutav, aga samal ajal näeme kurbusega selle õilsa tunde väära rakendust. Ja selle tagajärjel võtame ülikooli nii palju noori, kes ei astu siia, nagu me seda eeskätt sooviksime, vaimsete huvide ja otsingute põnevusest, vaid kelle ajendiks on suurel määral kodus vääralt sisendatud kalkulatsioonid „kergemale elule“.

Selline kodus nakatunud mentaliteet on noorele, oma tähtsamais kujunemisaastais olevale haritlasele väga ohtlik algidu, millel on kalduvusi areneda lihtlaseks karjäärismiks, mis aga igal juhul kallutab teda eemale just kodust, sellest rahva põhilisest alg-
rakust. See arengu- ja teotsemis-suund pole aga tee rahva poole, vaid temast eemale viiv rada.

Nii näeme, et ülikooli astuv nooruk toob juba oma arengu eelmisest astmest enesega kaasa õige mõjuka kallaku rahvast kaugenemise suunas. Kuidas toimub nüüd tema kujunemine ses suhtes üliõpilaspõlves?

Selle küsimusega seisame kohe ülesande ees heita pilku sellele, mida meie ülikoolis õpetatakse, ja teiseks, kuidas õpetatakse. Mõlemad küsimused on ülikooli didaktilis-pedagoogilises elus suurprobleemid, mida sügavamalt vaatlema käesolevas lühikeses sõnavõtus meie siiski ei küüni. Kuid lühikene hinnang kõnesoleva rahvaläheduse aspektilt on siin siiski tarvilik.

Nagu meie ülikool on nii teaduse- kui õppeasutis, nõnda on ka tema õppejõud üheaegselt uurija ja õpetaja. Õpetajana ta baseerub oma teadmiste materjaalses osas ühelt poolt vastava teadusliku kirjanduse ülderuditsioonil, teisest küljest aga oma isiklikkude eriuurimuste alusel. Kuid selle eriuurimusliku töö puhul, mille tulemusi esitatakse ka üliõpilastele, ongi hakanud kostma rahulolematuid hääli: meie teaduslik uurimine olevat eluvõõra, rahvast kaugenemise kallakuga.

Tahaksin meeeldi selle tähtsa küsimuse, mille puhul on korduvalt avaldatud otse jaburdusi, reservida erikäsitletu jaoks. Siinkohal aga siiski mõni sõna eesti ülikooli teadusliku töö üldisest vaimust. Just vaimust, mitte tema erialalistest saavutistest, mille ülevaatlilikuks hindamiseks loo-

mulikult üksik pea pole suuteline. Seda vaimu jäeldame eeskätt meie mitmesuguste teadusalade uurimisülesannete valikust ja probleemide-seadest. Nende tunnuste järgi jõuame kindlaimale veendumusele, et meie teaduse vaim on üldiselt otse markantselt elu- ja rahvalähedane. Me imestaksimegi, kui see teisiti oleks. Sest kõik tegurid tema sünnitingimustest peale on mõjutanud teda just rahvaläheduse suunas.

Eesti ülikoolile määratud laialised ja selged eluteenivad eesmärgid, tema suhteline noorus, tema esimese ja veel praegu teotseva õpetajate-põlve värbamine praktilise elu aladelt, tema õppepersonaalisis traditsioonilise, vanemate ülikoolide puhul nii palju kurdetud kastivaimu puudumine, see kõik on soodustanud temas arendatud teaduse elu-värskust. Ülesannete rohkus, sellest tingitud haruldaselt kiire töö-tempo, teisest küljest aineliste vahendite vähesus ja muudki põhjused pole meie teadusel võimaldanud veel kaugelki kõigi eluliste ülesannete lahendamist, koguni nende kõigi kallale asumistki. Kuid ometi pole see veel argument meie teaduse süüdistamiseks tema rahvalähedate ülesannete ignoreerimises. Küsimuse üksikasjalisem ja konkreetsem vaatlus näitaks, et meie teadusmees on üldiselt väga silmapaistval määral elulähedust taotlev uurija. Ja sellena omab ta palju rohkem kui „kastioõpetlane“ kalduvusi ja eeldusi ka elulähedaseks õpetamiseks.

Mis puutub küsimusse, kas on meie ülikoolis õppekorraldus ja õppeviisid n.-ö. elulähedased, siis ei ole saadud seda lahendada ainult heade soovide seisukohalt, vaid siin on tulnud arvestada ka olevaid võimalusi. Oma pedagoogiliselt võimeilt on tema õpetajaskond, nagu igas teiseski õppeasutises, rohkesti erikaliibriline. Seda enam, et kaugelki mitte alati hea teadusmees pole veel osav õpetaja. Kuid üldiselt on õppekorraldus meie teaduskonnas rajatud elulähedaste alusele. On rõhutatult seatud sihiks arendada üliõpilasisestegevust ja juhtida neid iseseisvale ja aktiivsele mõtlemisele ning teotsemisele nii oma erialalises kui ka üldises arengus.

Selle sihi saavutamiseks on enamasti juba ülikooli algupäevil sisse seatud väga mitmesugused sunduslikud praktilised harjutused. Ainult üks, üliõpilaste arvult suurim fakultet, nimelt õigusteaduskond, jäi pikema ajaks sellisest õppekorralduse vaimust eemale. Kuigi see oli oluliselt põhjustatud üliõpilaste liiga suurest arvust selles teaduskonnas, tuleb seda siiski kahetseda. Seda enam, et meie ülikooli õppekorralduse vaimu üle on eriti sageli otsustatud just selle teaduskonna järgi. Kuid nüüd on selleski asutuses õppekorralduse reformimisele. Kokkuvõttes tuleb

rõhutada, et üldiselt on meie ülikooli praktilise töö mentaliteediga immutatud õppekorraldus püüdnud üliõpilaste isetegevuse ja aktiivsuse kasvatamisega arendada nendes olulisi eeldusi ka rahvalähedaseks mõtlemiseks ja teotsemiseks.

Olles veendunud, et ülikooli rahvalähedus, nii tema teaduse üldises vaimus kui ka õppeainete sisus ja õppekorralduses, pole üks ideoloogiline, vaid ka praktilis-reaalne, ei tähenda aga selle rõhutamise veel sugugi enesega rahuloleva kvietismi propageerimist. Ülikool tervikuna, samuti tema eriosad ja õpetajad seisavad alaliselt küsimuse ees, kas on ka küllaldaselt tehtud ja mida veel teha tuleb, et oma ülesannete täitmise kaudu virgutada ja kasvatada kujunevas haritlaspõlves rahvaläheduse vaimu ja teotsemisindu. Nii küsides, leitakse veel paljugi konkreetseid ülesandeid sel alal.

Ülikooli kui õppeasutise kõrval on meie üliõpilase tugevaks mõjustajaks tema seltskondlik elu. Selles osas kui väljapoole õpinguid kuuluval alal meie ülikool teatavasti jätab üliõpilase omaette. See nähtus, millega on seotud mitmedki pahed, pole kuidagi meie ülikooli eripärasus, vaid on enam-vähem tavaline kogu Euroopa uueaegseis kõrgemais õppeasutistes. Selle ümberkorraldamine sihiga tõmmata üliõpilast tihedamasse kontakti ülikooliga on mõnedes maades olnud pedagoogilise probleemina korduvalt käsitletav, esile kutsudes ka vastava-suunalisi katsetusi. Kuid omefi pole see andnud soovitud tagajärgi. Olu- lisemaks takistuseks on osutunud pea üldiseks kujunenud eripärase üliõpilasliku autonoomiavaimu võidulepääs, iseäranis aga üliõpilaste rohkearvulisus igas üksikus ülikoolis, seega n.-ö. massiline akadeemilise haritlaskonna produtseerimine.

Väljaspool õpinguid omaette jäetud üliõpilaste tähtsamaiks kasvatuasutisteks on meil saanud üliõpilasorganisatsioonid. Nende puhul ongi siis, nagu teame, olnud õige sagedasi ja teravaid sõnavõtte, milledes on neid süüdistatud, et nad ei olevat suutnud küllaldaselt hoolitseda oma liikmete sotsiaalse, rahvalähedust taotleva vaimuse kasvatuse eest.

Kui me otsustaksime oma üliõpilasorganisatsioonide rahvalähedase mentaliteedi üle nende põhikirjade ja pidulikkude aktuste järgi, võiks meil jääda mulje, nagu oleksid asjad seal enam-vähem korras. Kuid tundes tegelikult neid organisatsioone, eriti aga neis kasvatatud üliõpilast, võime peagi veenduda, et siin aktiivse rahvalähedase mentaliteedi kasvatamise alal pole suudetud saavutada vajalikku. Ja siin ongi meie üliõpilase kasvatuse üks raskemaid ja valusamaid probleeme.

Märgime aga kohe, et selle väitega meie ei taha kuidagi jagada meie üliõpilasorganisatsioonidele osaks saanud rohkearvulisi etteheiteid. Olen võinud heita pilku, osati lähemat, osati põgusamat, suure hulga üliõpilasorganisatsioonide ellu ja tegevusse ning pean konstateerima, et need on üldiselt asutised, mis täidavad tähtsaid pedagoogilisi funktsioone akadeemilise noorharitlase iseloomu, enesedistsipliini, intellekti, esteetilise meele, töövõistluse vaimu, organiseerimis- ja esinemisoskuse kasvatuse ning seltskondliku elu tarvete rahuldamise alal. Kuid hoolimata sellest tunnustusest ei saa ometi silmi kinni pigistada rahvalähedase vaimu puuduse suhtes meie üliõpilastes, mil puhul omajagu vastutust langeb ka nende organisatsioonidele.

Kõigepealt on saanud juba üldiselt tuntud tõsiasjaks meie üliõpilaste nõrk, õige pealiskaudne ja passiivne huvi meie rahvaelu suurpoliitiliste ja ideoloogiliste küsimuste vastu. Enamik üliõpilasorganisatsioone on püüdnud seda apolitismi kõigiti soodustada ja süvendada. Meie ei tee poliitikat! — on saanud paljude juhtlauseks.

Sellist apolitismi meie üliõpilaskonnas on mõnigi kord koguni poliitilistegi inimeste poolt kiidetud. Minu arvates küll täiesti ekslikult. Muidugi ei tule ei ülikooli ega üliõpilaskonda pidada „poliitika tegemise“ paigaks. Ja samuti ei tule üliõpilase politiseerimist mõista nii, nagu tähendaks see temas sellise üritlikkuse virgutamist, mis võiks viia tema vastuollu nii ülikooli administratsiooniga kui ka politiseivõimudega. Ei, see tähendab esmajoones akadeemilises noorharitlases poliitiliste probleemide suhtes orienteerimisoskuse, teadlikkuse ja otsimisvaimu, seega kõigepealt poliitilise mõtlemise kasvatamist.

Meie ei saa ju küll ülikooli otsuste ülesannete hulka arvata poliitilise juhtkonna kasvatamist, kuigi ka siit, akadeemilise alma materi hõlma alt läbikäinute hulgast tuleb nii mõnelgi tulevikus asuda rahvajuhi kohale. Aga peaasi on ometi meie tulevase üldise haritlaskonna poliitiline kasvatamine, mille kõigil liikmeil on demokraatlikus riigikorras ülesandeks ja kohustuseks kaasa töötada ja kaasa otsustada meie rahvaelu üldistes päevaküsimustes. Poliitika on rahvaelu kõige aktiivsem ja põnevam tuiksoon. Ja see, kes oma mõtte- ja tundeilmast välja lülitab selle soone, see pöörduv kõrvale ka rahvaelu tähtsaimast ringvoolust, seega ka rahvalähedusest.

Teine nähtus, mis meie akadeemilise noorharitlase juures tema rahvast kaugenemise suunas ikka enam ja enam mõjule tõuseb on tema huvide viljenemine ainult oma eriala raamesse. Spetsialiseerumine on uueaegse teaduse ja üldse töö tähtsamaid ja viljastavamaid eeldusi. Selle vastu võidelda oleks donkihhotlik ja tähendaks mingi entsüklopeedilise pealiskaudsuse ja diletantismi propageerimist. Ja ülikooli tähtsaim ülesanne ongi ette valmistada ja kasvatada eriteadlasi vastavai aladel.

Kuid seejuures tuleb ka teadlik olla spetsialiseerumise suures üldohus — tema vaimu ahendavas, käsitöölise-mentaliteeti kasvatavas mõjus. Seetõttu tuleb alaliselt valvet pidada, et ta ei kujuneks inimvaimu kapseldavaks arenguteeks.

Selt lähtekohalt üliõpilastele pakutud mitmesugused võimalused n.-ö. vastumürgiks spetsialiseerumise vaimu ahendavale mõjule ei leia tavaliselt küllaldast kasutamist. Kui Tartu ülikoolis mõni aasta tagasi hakati korraldama nn. üldloenguid, „publica“, mis pidi ka üliõpilaspererele pakuma sobivaid võimalusi väljaspool oma kitsamat eriala heita pilku ka teiste teadusväljade tööviljale ja üldisemate elunähtuste ning küsimuste valdkonda, tuli aga need loengud peagi likvideerida — kuulajate puudusel. Samuti on tavaline nähtus, et mitmesugustel teistel üldisemat huvi väärivail ettekannetel, aktustel jne. kohtame eriti vähesel määral just üliõpilasi. Ka isiklikel suhtlemistel tehtud tähelepanekute põhjal on mitmelt poolt märgatud, et meie üliõpilasis on liiga rõhutatult kujunemas spetsi kitsas käsitöölise-mentaliteet. Ja mida rohkem edasi, seda enam näib sellise mentaliteedi domineerivus tõusvat. See näib suurenevat rööbiti meie üliõpilaskonna koosseisu noorenemisega. Ahenenud spetsi-mentaliteet ei saa aga olla üldist rahvaläheduse vaimu soodustavaks eelduseks.

Kolmas sümptoom, mis samuti ei kõnele meie noorharitlase rahvalähedasest kallakust, kuulub tema n.-ö. rahvaga argielulise suhtlemise alale. Märkisime juba eespool, et meie kodud ei suuda enda suhtes juba üliõpilaspõlvele eelneval ajastul meie noorharitlases arendada küllaldast tagasikutsuvat tõmbejõudu. See nähtus süveneb üliõpilaspõlves veelgi. Nii näiteks ei oma meie külast päritolev üliõpilane õpinguist vabal ajal suuremat sisetungi tagasi maale; samuti ka mitte aktiivsemat tahet kohalikes kultuuri-üritusis kaasatõmbamiseks.

Ses suhtes näib olevat suur vahe meie ja Soome maaüliõpilase vahel. Helsingi ja Turu kõrgemais õppeasutistes õppivad maanoored on kui rändlinnud, kes esimesel võimalusel ruttavad tagasi oma pesapaikadesse, valmis siin rakendama oma kodude kandel arendatud võimeid ja

et sügava sisevajadusega süvendada ja hingestada kontakti oma kodunurgaga. Ja kui siis lõpuks ülikool selja taga, mõtleb soome noorharitlane enda rakendamisele esijoones oma kodunurgas. Meie noorharitlaskonnas on sellised nähtused märksa hõredamad.

Oma rahvaga kontakti säilitamine ja hingestamine jätkuva suhtlemise teel aga on määratuma tähtsusega noorharitlase sotsiaalses kujunemises. Eesti uueaegse ühiskonna suur õpetaja C. R. Jakobson võib selleski küsimuses olla h a a r a v a k s e e s k u j u k s. Ärganud teadlikule rahvuslikule elule, tuli ta oma Peterburi-ajastul järjekindlalt suveti kodumaale, ja mitte ainult puhkuseks, vaid et siinsest, tol ajal veel õigegei primitiivsest külaühiskonnast ammutada oma rahvuslikule teotahtele uut hoogu ja värskest. Ja ühelt selliselt kodumaal viibimiselt võis ta teatada oma suurest usust oma rahva tulevikku, mis oli siin lihtsate külakoolmeistrite ja talumeeste keskel „selle aea sees nii kasvanud ja kindlaks läinud, et teda enam keegi ei või maha lõhkuda“. Nii „kindlaks on ta selle lühikesee aea sees läinud, et ta mägesid paigast võiks tõsta“. Ja mõni kuu hiljemini võis ta oma väikesest Neeva-äärsest kodust kirjutada Holstresse neist tundmustest, mis tal süvenenud sealsete talumeestest tegelaste keskel viibides: „Kui ma nende peale mõtlen, siis läheb mo süda igakord soojaks.“

Sellist soojust oma rahva vastu ja usku temasse, mis tiivustas C. R. Jakobsoni ka tõesti mägesid paigast tõstma oma okkalisel võitlusteel, ammutab nii varem kui hiljem iga haritlane ühest lõppematust allikast, rahvast endast. Ei tohi ainult unustada teed selle allika juurde, mida tuleb käia nii hea kui halva ilmaga.

Seoses üliõpilasorganisatsioonide ülesannetega meie akadeemilise noorharitlase rahvaläheduse kasvatamise alal väärriks üksikasjalisemat käsitletu ka nende organisatsioonide vahelistes suhetes eriti just viimaseil aastail ikka teravamaks kujunevate „rinnete“ küsimus. Siin saame seda riivata ainult möödaminevalt.

Ükski meie akadeemilise haritlaskonna organisatsioonide omavaheliste suhete vähegi tähelepanelik vaatleja ei saa jätta märkamata nende „rinnete“ ääretult kahjustavat mõju meie haritlaskonna n.-õ. sotsiaalsel demoraliseerimisel. Kujunenud vahekorrad on ülifugeval määral suunanud meie haritlaskonna mentaliteeti umbsesse telgitagusesse, soodustades selle ärapöördumist rahvaelu suursüdamiselt ja vaimseilt suurvõitlusilt vaimu lamestavasse „kambakraatlikku kildkondsusse“, nagu seda päris õieti on nimetatud.

On ammu ülim aeg sellele ohtlikule kallakule meie haritlaskonna ja kogu ühiskonna elus kõige mõjukamalt vastu hakata ja võidelda. On vähe selle kahjust kõnelemisest, on vähe selle vastu võitlemisest üksikus organisatsioonis või koguni „rinde“ ühel poolel. See on meie kõikide ühisküsimus. See nõuab ka objektiivsete eelduste loomist meie riigi haldusaparaadi ümberkujundamise kaudu. Sellele vastuhakule kohustab meid ka eesti akadeemilise haritlase rahvalähedaseks kasvatamise ideaal.

Eespool mainitud kolmanda faasi puhul meie noorharitlase kujunemises, ja nimelt tema ülikoolis õppimisele järgneva ellurakendamise ajastu suhtes tuleks siinkohal kõnesoleva küsimuse seisukohalt riivata ainult üht põhinähtust. Just sel oma elujärgul meie noorharitlane, kes tavaliselt tuleb kehvast kodust ilma suurema ainelise kaasavarata ja on sunnitud leppima üldiselt õige kitsaste majanduslikkude võimalustega, asetub olukorda, mis haarab teda liiga tugevasti oma maise elustandardi eest hoolitsemisele. Võluvad eeskujud meie tõusiklikust ühiskonnast ja ka põhjendatud mugavuste ning esteetiliste ja seltskondlikkude tarvete rahuldamise vajadusest tõusvad nõudlused tõukavad teda ikka enam ja enam sellesuunalisele teotsemisele. Siin juhtubki siis nii sageli, et selliselt edasirühkiv haritlane kaotab nii oma isiku kui ka senisedki alged oma rahvalähedase mentaliteedi arenguks.

Oleme seega oma lühikeses sõnavõtus püüdnud tabada olulisemaid momente meie ühiskonnaelu ühes suure tähtsusega probleemis — meie akadeemilise haritlaskonna rahvaläheduse küsimuses. Näeme, et see osutub vägagi keerukaks, mitmeti avalduvate sümptomidega, paljudest arenguastmetest koosnevaks ja rohkearvulistest teguritest mõjustatuks. Igal juhul on see palju komplitseeritum, kui seda on esitanud sel puhul korduvad sõnavõttud.

Rõhutama: haritlase rahvalähedust ei tule mõõta ei pikkusega pakendmööduga, ei üksi selle järgi, kui palju keegi on pidanud populaarteaduslikke kõnesid või kirjutanud ajalehe-artikleid, samuti ka mitte ainult selle järgi, mitmes seltsis ta liige on või kui palju ta annetanud vaestele. Ei, vaid seda tuleb käsitleda tema üldise elumentaliteedi juhtiva põhitegurina, mis olgu tema mõtete ja tegude suundajaks ja mis võib vilja kanda tuhandetes avaldustes.

Sellisena võttes rahvalähedust, peame kahjuks konstateerima, et meie akadeemilise haritlase areng on siin rõhutatult ohtlikul kallakul. Rahvas ei saa küllaldaselt oma haritlaskonnalt

juhtivat ja julgustavat kaastööd. Haritlaskonna enda sotsiaalne, poliitiline ja kultuurilinegi erikaal aina väheneb. Ja ometi on meil ammugi päevselge, et meie rahvusliku ja riikliku edu üks olulisemaid eeldusi on rahva ja haritlaskonna tihe koostöö ning kooselu.

Rahvale lähemale! — See on vana hüüdsõna, kuid ometi mitte kulunud ja iganenud. Aegadest aegadesse peab see jääma kandvamaks nurgakiviks meie haritlaskonna vahekorras rahvaga. Ärgu olgu see üksi paraadidel ja peokõnede tarvitataavaks kõnekäänuks, vaid püsigu langetamatu tähisena meie haritlaste mentaliteedile ja seda organiseeriva vaimuna!

Hans Kruus

Üliõpilasorganisatsioonid poliitilise koolina.

On juba banaalseks saanud lause: meie elame kriisi ajajärgus. See on aga nii. Küsimus võiks ehk olla, milliseid elunähteid ja avaldusi kriis on tabanud ja kui sügavale on ta funginud üksikutel juhtumitel. Kas meil tuleks ümber hinnata näiteks kõiki tööekspidamisi liberaaldemokraatliku poliitilise ja sotsiaalse korra suhtes või piisaks, kui teha neis osades teatavaid korrektiive, mis on osutunud elukogemustes kõlbmatuks. Meie olude kohta lisanduvad veel arvamused, et liberaal-demokraatlikud põhimõtted ei ole oma väärtuses midagi kaotanud, vaid viga peitub nendes, kes neid ellu rakendavad. Nad ei olevat poliitiliselt küllalt arenenud, et tõhusalt käsitseda poliitilist aparaati, mida liberaal-demokraatlikud põhimõtted nõuavad. Kõik need seisukohad on kaalumisväärt, ja seda tehakse väga tõsiste teadusmeeste poolt iga päev, rääkimata hulkadest poliitikutest, kes samuti selle üle mitte vähe pead ei murra. Meie neid seisukohti praegu ei analüüsi, vaid konstateerime ainult neid negatiivseid nähteid, mis meil ilmnesid liberaal-demokraatliku korra juures, ja tahame osutada ü h e l e võimalusele või katsele, kuidas neid nähteid vältida võiks ja milline osa võiks selles olla üliõpilasorganisatsioonidel.

Tõik jääb tõigaks: meie oleme suure poliitilise murrangu läbi elanud. Meie liberaal-demokraatlik poliitiline kord on minevik. Millal ja kas meie selle juurde jälle jõuame, on praegu teadmata. Kõige iseloomulikum nähe meie liberaal-demokraatliku korra ja seega ka poliitilise vabaduse kaotamisel on see, et meie rahvas ise — kuigi mitte teadlikult — selle korra maha hääletas, andudes vapsidele, kellede ideoloogia põhimõtteliselt liberalismi ja demokraatiat ei tunnustanud. 12. märts

1934. a., mis sellele järgnes, oli loogiline järeldus rahvahääletusest, et takistada vapsidel võimu haarata kas seaduslikul või ebaseaduslikul teel. Peab olema parandamatu optimist, või midagi halvemat, et meie rahvast tembeldada poliitiliselt arenenuks ja teadlikuks liberaal-demokraatliku korra pooldajaks, rahvast, kes nii üksmeelselt lahti ütles oma senistest jumalatest, s. o. parteidest ja avaldas poolehoidu liberaal-demokraatliku korra vastasele poliitilisele liikumisele, pidades seda ka demokraatlikuks liikumiseks ainsal põhjusel, et ta ise ennast selleks nimetas ja et ta oli usalduse kaotanud oma senistesse juhtidesse, kelledele ta oli 15 aastat jälginud. Kui seda nimetada teadlikuks poliitilise elu jälgimiseks, mida nimetada siis poliitiliseks arenematuseks. Ja edasi, kui parteidega ja selle juhtidega nii halastamatult ümber käidi, et neid ühe uustulnuka vastu selle lubaduste põhjal juba vahetati, siis ei või ütelda, et parteid oleksid suutnud ja osanud ajada sügavaid juuri meie rahvasse. Sellest tuleb järeldada, et rahva otsustamisvõime poliitiliste küsimuste üle vajab kõrgemale tasemele tõstmist ja et parteid resp. nende juhid õige tee ja õige keele peavad leidma, kuidas rahva usaldust mitte ainult võita, vaid seda ka säilitada. See meie rahva kohta maksev nõue on maksev ka meie haritlaste kohta. Ka üliõpilased ei või selle probleemi vastu ükskõiksed olla. Mina ei kutsu üles üliõpilasi tegelema poliitiliste probleemidega väljaspool oma organisatsioone, vaid mina soovitan riigi ja üliõpilaste eneste huvides, et üliõpilased paneksid kehtima oma üliõpilasorganisatsioonide elu korraldamisel põhimõtted ja meetodid, mis on häid tulemusi andnud demokraatlikkudes riikides riikliku elu juhtimisel ja korraldamisel.

Seni on ka meie üliõpilasorganisatsioonides valitsenud vaim, nakatud teataval määral vaimust, mis valitses väljaspool neid organisatsioone. See on loomulik nähe. Parteide võtted on üle kantud üliõpilaskonna organitesse. Mulle jutustas keegi üliõpilane, kuidas nad olid kartellinud ühe teise organisatsiooniga valimisteks, kuid nad ei mõtlegi oma lubadusi täita peale valimisi. Seda poliitilist trikki kuulutati minule niisuguse enesega rahuloldava ilmega, et tõesti on maha saadud suure vägiteoga, mis tegelikult midagi muud ei olnud, kui kõige labasem pettus. Parteimeeste võtted on minus alati äratanud lääget funnet, aga teadmine, et samu võtteid praktiseeritakse ka üliõpilasorganisatsioonides, pani mind jahmatama. See on ka midagi koletislikku. Partei elus on suhteliselt suured majanduslikud huvid kaalul, mis põhjustavad sääraseid ebaharilikke võtteid. Pealegi on tegemist vanemate inimestega, kes õiguse ja õigluse mõistete vastu ei ole enam väga tundelikud. Kui aga sama nähe kordub üliõpilasorganisatsioonis, kus majanduslikud huvid rolli ei mängi, kus aastad eeldavad veel ausat mängu, siis tuleb niisugust nähet sääil hinnata mõni hää kraad allapoole, kui parteidevahelises võitluses. See oleks juba petmine kui l'art pour l'art.

Küsimine nüüd niipalju kui puudutab see meie teemat, milles nähakse liberaal-demokraatliku korra puudusi. Sellele heidetakse ette, et ta ei tunne ja ei soodusta juhi kujunemist ja ei võimalda püsiva võimu tekkimist. Mul tuleb ka edaspidi sõna juht tarvitada, kuigi see sõna meie ajal halva kuulsuse on omandanud nende süü läbi, kes selle tiitliga ennast

kaunistavad. Ma mõtlen juhi all valitud juhti, mida meenutab meile tuntud ingliskeelne sõna leader.

Kui need etteheited põhjendatud on, siis on liberaal-demokraatlik kord küll sellise olulise puudusega märgitud, et tema püsivus on rohkem kui küsitav. See ei ole aga nii. Seda tõendab kõige paremini see, et rahvad ja riigid on suuri asju teostanud ja saavutanud riikliku korra juures, mida võib nimetada kui mitte iga kord liberaalseks, siis igatahes demokraatlikuks korraks. Ateena suurim aeg oli Perikles'e aeg. Rooma õitse-aeg langes tema vabariikluse ajajärku. Inglismaa suurim epohh oli kuninganna Victoria valitsemise aeg, millal aga ühtlasi liberaal-demokraatlikud põhimõtted said valitsemises täiuslikuma väljenduse. Prantsusmaa, mille ajalugu on fähistatud kõige suuremate monarhide valitsustega, on liberaal-demokraatliku korraga saavutanud võimu ja õitsengu suurema kui kunagi enne. Ja lõppeks peame ikka meeles ja ärgem unustagem allakriipsutamast, et meie oleme oma ajaloos suurima silmapilgu üle elanud ja suurimat toime saanud liberaal-demokraatliku vabariigina, s. o. oleme saavutanud iseseisvuse ja teostanud maareformi, kaks suur-saavutust, millist vaevalt näeb mõni „uus Eesti“.

Kas tahab keegi väita või suudab keegi kujutleda, et see on sündinud ilma juhtideta. Tähendab, ka liberaal-demokraatlik kord nõuab juhte, nagu autoritaarsete kord, kuid vahe on juhtide seisundis ühe ja teise korra juures. Autoritaarse korra juht ei ole just autoritaarne juht, s. o. autoriteedil, vaid tääkidel püsiv. Katsugu üksainuski meie aja autoritaarsetest juhtidest ennast panna vabale rahvahäälitusele, siis selgitaksid tulemused, kui vähe poolehoidu neil on. Sellevastu võib iga demokraatlik riigijuht seda katset teha ilma suurema riisikota. Moraalne autoriteet on vabalt valitud juhtidel võrratult suurem kui pealesurutud juhtidel. See on igatahes üks paremus esimeste hääks. Kuid viimased olevat stabiilsemad. See on õige. Aga peab ütlema, et viimaste stabiilsus lõpeb ikka vägivaldaga, millele järgnevad suured vapustused, ja seega muutub autoritaarsete juhtide püsivus väga küsitavaks vooruseks. Et kergemeelne hundipassiandmine valitud juhtidele riigile mitte kasulik ei ole, on ka väljaspool kahtlust. Kui kahe pahe vahel valida, siis tuleb valida väiksem pahe ja püüda vältida juhtide põhjendamatu vahetust. See ei ole lootusetu üritus. Võib loendada terve rida juhte, kes on eluaeg juhid olnud, teised on püsinud juhi kohal pikemat aega, ja seda kõik väga kaaluval põhjusel, et juht, kui ta on juht jumala armust, s. o. suur inimene, on haruldane nähe ka suurte rahvaste juures. Aga ka niisugused teise-järgu juhid, keda vabades maades näeme juhtivatel kohtadel ja kes tavalisest keskmisest inimesest palju ei eraldu, püsivad väga kaua, kümneid aastaid juhtivatel kohtadel. Nagu füüsikas on inertsia seadus, nii on ta nähtavasti ka sotsiaalses elus. Millega muidu seletada seda nähet, et teatavad näod on väga visad kaduma avalikust elust, kui nad kord on sääl püsima jäänud. Kuid ei saa eitada nähet, et mass nagu valvaks selle järele, et keegi temal üle pää ei kasvaks ja omas instinktiivses vihas kõige vastu, mis ennast nivelleerida ei lase, on ta suuteline kvalifitseeritud juhti eemale tõrjuma. Künarnukimees paneb ennast juba maksma, ta on hingeliselt massile lähedasem, juht tõrjutakse kõrvale ja

küünarnukimees valitseb. Ka selline seisund on riigile ohtlik. Juhte tuleb säilitada ja leida õige vahekord juhi ja juhivate vahel.

Ma olen arvamisel, et üliõpilasorganisatsioonid selle õige vahekorra määramiseks ja leidmiseks võivad midagi teha.

Üliõpilasorganisatsioonidel on see hää omadus, et nad ei oma tähelepanuväärt omandust. Nagu füüsikas avastatakse mõnda seadust õhuvabas ruumis, nii tuleks ka sotsiaalelu vajalikke nähteid tuvastada õhkkonnas, mis on vaba ihast teha midagi materiaalseste hüvede pärast. Üliõpilasorganisatsioonid on noorte organisatsioonid. Ma lootan, et meie noorus ei ole vana. Noorus on ohvrimeelne, ennatsalgav, paindlik ja suhteliselt rippumatu. Ta peab muutuma teguvõimsamaks. Sotsiaalne organism on siis kõige tugevam, kui valitseb õige vahekord juhi ja juhivate vahel. Üliõpilasorganisatsioonis tuleb see vahekord kujundada: Osad tuleb jagada juhtide — juhatuse ja teiste liikmete vahel. Igaüks mängigu oma osa, aga mängigu seda hästi. Kui juhatuse on valitud, siis lastagu teda juhtida. Juhtida tähendab mingisugusele eesmärgile, sihile püüda. Kui ei ole eesmärki, siis ei ole õigust juhiks hakata. Reeglist kinnipidamine, et kui jumal annab koha, siis annab ka mõistuse, on algusest päale juhivate petmine. Meie seltsides ja ka üliõpilasorganisatsioonides sissejuurdunud komme, et juhatuse alles pärast valimisi hakkab mõtlema, mis tal teha tuleb, on väär. On üldiselt tuntud piinlikkuse tunne, kui uus juhatuse tänab avaldatud usalduse eest ja väljendab lootust, et ta seda usaldust teenib. Mõlemad pooled ainult loodavad: Juhatuse deklareerigu enne valimist oma kava, et valijad pörsast kotis ei ostaks, ja et valijad teaksid, mis neid ootab ja kuhu neid juhivatse. See peab olema valijate määrata, kas eesmärk on neile vastuvõetav või mitte. Juhi või juhatuse mure ja ülesanne on valijaid veeenda, et nad eesmärgi hääks kiidavad. Sellist juhatuse kujundamist nimetatakse ausaks mänguks ja ainult ausa mängu juures on mõlemad pooled huvitatud mängust ja mängureeglite kinnipidamisest ja eesmärgist, mis on iga seltsi tegevuse aktiivsuse eelfingimuseks.

Kui juhatuse on valitud, siis algab teine faas tema tegevuses — teguvõimeline juhatuse on juba tegevuses enne valimist nn. opositsioonina. Siin teeb just aktiivne ja teguvõimeline juhatuse sagedasti suure vea. Ta on arvamisel, et kui tal volitus taskus, siis ei ole temal enam vaja arvestada valijate taht. Milline eksitus! Juhatuse ei pea unustama, et ta toimib ikka teise volinikuna, teise nimel. Ajab ta halvasti asju, teeb ta vigu, siis ei kannata selle all mitte ainult juhatuse, vaid „lõhutud pottide“ eest vastutab lõppudelõpuks mandaadi andja, s. o. üliõpilasorganisatsioon. Seepärast on juhatuse kohustatud nii vormiliselt kui sisuliselt, nagu juristid ütlevad, iga hetkel arvesse võtma asjaolu, et ta peab oma sammudest aru andma kõrgema kogu ees, kes on tema võimu allikaks. Ei maksa iialgi ennast nii ülehinnata, arvamisel olles, et juht või juhatuse teab paremini, teab kõik. Vene vanasõna märgib õieti: „Na vsjaka mudretsa hvatit prostõi“, või vabas tõlkes, iga tark on küllalt loll, ja pealegi võib organisatsioonis valijate hulgas ikka mõni pää olla, kes juhatuse omist võimete poolest maha ei jää — terves organismis, kus on olemas järelkasv, peabki see nii olema — ja sageli saab kõrvalt vaa-

dates selgema pildi, nagu maaliija perspektiivi silmas peab. Juhatus, kes niisuguste reeglite järgi toimib, evib usaldust, ja võib tõepoolest iseseisvalt ja autoritaarselt toimida, sest teda toetab suur moraalne jõud, tema ei toimi omal jõul, vaid teda kannab õieti kõikide jõudude koondis.

Kuid juhatuse parim tahe ja osavus võidakse paralüseerida juhitate mõtlemata sammude läbi, kui viimased oma tegevust ühestki põhimõttest või reeglist juhtida ei lase, vaid oma instinktidele täieliku vabaduse annavad. Seepärast tuleb ka juhitavate kohta nõuded üles seada.

Kui üliõpilasorganisatsioon omale juhatuse valib, siis võimaldagu ta kõigepealt juhatusel teotseda, ja selleks on esimene tingimus, et juhatusse teotsemiseks aega antaks. See on suurim pahe, mida liberaal-demokraatlikule korrale ette heidetakse, et ta oma juhte kui särke vahetavat. Teatavas mõttes on see etteheide põhjendatud. Mõni kontoriameetnik võib samast reast edasi kirjutada, kus tema eelkäija seisma jäi, iial aga ei või ükski juhatuse, kes tahab teostada oma kava, seda teha juba järgmisel päeval või üldse lähemal ajal. Kui on olemas opositsioon, nagu sellest ülalpool oli juttu, siis on selline opositsioon, kui ta juhatuse oma pääle võtab küll suuteline otsekohe oma kava teostamisele asumata, aga siiski saab selget pilti sageli olukorrast ainult juhatuses olles, ja seepärast võib uus juhatuse ainult teatava aja järel enesele aru anda, mis teha tuleb, ja et seda teha, selleks läheb loomulikult veel rohkem aega. Ei ole mõjuvat põhjust organisatsiooni juhatusele mitte võimaldada tema kava teostada, kui ta selleks aega vajab. Põhjused, mis väljaspool üliõpilasorganisatsiooni päämiselt mõõduandvad, on sellised, et juhatuse liiga kaua ei juhataks, majanduslikud hüved, vahel juhatuse iseäralised eesõigused, sageli suur võim — näiteks riigis valitsev kartus, et juhid ei loobugi võimust, ei tule üliõpilasorganisatsioonides arvesse. Üliõpilasaeg on iseenesest lühike aeg, nii et juba seepärast keegi juhatuse istuma jääda ei saa, ja sellestki ajast võib üliõpilane oma organisatsioonile pühendada piiratud osa. Seepärast ei peaks üliõpilastel just iseäralist hirmu olema võimuhaarajate ees. Üliõpilasorganisatsioonis võivad kõik juhtivatele kohtadele pääseda, kes ennast selleks tunnevad kutsutud ja sinna püüavad.

Et organisatsiooni liikmed oma juhatuse tegevust jälgivad, see on hää ja vajalik. Seega püsib elav kontakt juhatuse ja liikmete vahel ja organismis on elu ning see ei ole elav laip. Aga see jälgimine ei tohi mitte selleks kujuneda, et juhatuse tegevuses ainult vigu otsitakse ja nähakse ning neile ainult või päämiselt tähelepanu pööratakse. Teatavasti ei eksi ainult see, kes midagi ei tee. Eksimusi ja vigu peab võtma kui paratamatut, ja nende pärast võib juhatuse tegevust lõpetada, kui viga on selline, et ta organisatsiooni tegevust ja arengut halvab, või on ta pahatahtlik, see on niisugune tegevus, mille eesmärgiks on midagi taotella, mis ei ole organisatsiooni sihtide ja põhimõtetega kokkukõlas, või kui vead on juhtimise võimetuse tunnuseks, s. o. et juhtida üldse ei osata, vaid osatakse ainult vigu teha. Senine praktika on mõnikord kaugel sellest nõudest. Juhatuse vigade otsimine on etteväärne, eesmärk on sellest lahti saada. Loomulik, et niisugusel juhtumil igast eksimusest tehakse surmapatt ja asjalikust juhtide või juhatuse tegevuse kriitikast või

selle õigest hinnangust ei või juttugi olla. Nii siis, juhivate tegevus seisku juhtide tegevuse jälgimises, selle igakülgse toetamises nii kaua kui juhte usaldatakse ja juhtide tegevuse kriitika olgu asjalik.

Kui sellest minu poolt skitseeritud ja soovitatud taktikast kinni peetakse üliõpilasorganisatsioonides, siis muutuvad need organisatsioonid teatavas mõttes eelkooliks tegutsemisele tähtsamates ühiskondlikkudes ja poliitilistes organisatsioonides ja ka meie riigi parlamendis, kui see kord loomulikult töötama hakkab. Varem või hiljem meie sinna ikka jõuame. Seda osa on meie üliõpilasorganisatsioonid ka seni etendanud. Meie sakslased nägid endistel aegadel üliõpilasorganisatsioonides asutusi, kes juhte ette valmistasid, juhte selle sõna otsekohesemas mõttes. Et meie senistele juhtidele palju ette heidetakse ja mõndagi põhjendatult, siis peituvad nende puudused selles, et nad ei ole sellisest poliitilisi tegelasi kujundavast koolist läbi käinud, neil ei ole poliitilist „lastetuba“ olnud. Selliseks lastetoaks võivad üliõpilasorganisatsioonid olla. Üliõpilane ollakse aastates, millal paremad püüded prevaleerivad halvemate üle, milliseid on meil kõikides küllaldaselt. Ilma õilsate püüeteta, s. o. püüetega teotseda mitte oma isiklikkudes huvides, ei sünni siin maailmas midagi tõeliselt suurt ja tähtsat. Kui taotellakse sihte, mis leiavad tunnustamist kõikidel aegadel, siis sünnib see ikka andumusega, milles on suur osa eneseohverdamist ja ohvrimeelsust. Liiga egotsentriliste püüetega juhtide tegevuse tulemused on enam kui küsitavad. Nii kõlab prantsuse akadeemiline külm otsus Napoleoni kohta: ta ambitsioon oli ta hukatuseks ja ruineeris Prantsusmaad ning teda ennast. Õilsad püüded, et mitte olla mingiks möödaminevaks puhanguks, peavad muutuma püsivateks. See sünnib harjutuse ja harjumuse läbi psühholoogiliste seaduste põhjal. Tegelemine üliõpilasorganisatsioonides üliõpilasaastates soodustab nende püüete süvendamist. Inimene, kes on harjunud sirgelt käima, teeb seda veel kõrges vanaduses. Kes on harjunud nooruses moraalselt sirgelt käima, s. o. siiralt ja ausalt mõtlema ja teotsema, see teeb seda siis ka vanemates aastates, isegi kui ajad ja olud selle raskeks teevad.

Kriisiajad on rasked ajad. Tuleb otsustada, missugused tõekspidamised on oma väärtuse kaotanud ja missugused on selle säilitanud. Selle üle otsustab paremini iseseisev ja kõva moraalse iseloomuga isik, kui see, kes ka kriisiga oma äri ajab. Märgive, et nüüdisaja „juhid“ on kõik kriisiaja sünnitus. Üks põhjus rohkem, et üliõpilasorganisatsioonid sellele mõtlema peavad, kuidas nad oma organisatsioonide elu aktiivsemaks muudaksid, et neis löbu oleks juht ja juhivate olla, aga vabalt ja teadlikult valitud juht ja iseseisev valija. See on võimalik õige vahekorra fikseerimisega juhi ja juhivate vahel.

A. Hellat.

Üliõpilaskonvendi korrastus.

I. Käesoleva ajakirja eelmises numbris A.-T. K l i i m a n n iseloomustades üliõpilaskonda Ülikoolide seaduses puudutas osaliselt ka üliõpilaskonventide üldstruktuuri. Käesolevas kirjutises on mõeldud käsitleda peamiselt just Ülikoolide seaduse neid normistikke, mis käsitlevad üliõpilas-erorganisatsioonide, eriti üliõpilaskonventide siseellu puutuvat probleemistikku ¹⁾).

Teatavasti Ülikoolide seadus neis osis hakkab kehtima 1. jaanuaril 1938. Alates 1. jaanuarist 1938 peavad kõik peale seda loodavad üliõpilasorganisatsioonid toimima mainitud seaduse sätete kohaselt ²⁾. 1. jaanuaril 1938 olemasolevad üliõpilas-organisatsioonid peavad aga end ümber korraldama vastavalt uuele seadusele hiljemalt 14. jaanuariks, sest alates 15. jaanuari esimesest tunnist nad peavad olema asetanud oma siseellu juba uutele rööpmeile. Kuna Ülikoolide seadus ka üliõpilasorganisatsioonide, peamiselt just üliõpilaskonventide siseellu säilib suuresti erinevalt, võrreldes praegu eksisteerivate üliõpilasseltside ja -korporatsioonide sisekorraga, siis on vastavate probleemistikkude lahendamine üliõpilasorganisatsioonides praegu akuutselt päevakorras. Eriti veel, kui soovitakse säilitada seniselt sisseimbuud ja koduseks muutunud enesemääramise printsiibil põhinevat korda.

Teatavasti Ülikoolide seadus võimaldab üliõpilasil koonduda kaht liiki üliõpilaste erorganisatsioonidesse: 1) erisihilistesse üliõpilasühingutesse ja 2) üliõpilaskonventidesse kui üldsihilistesse enesekasvatuslikkudesse organisatsioonidesse ³⁾.

Seega normaalselt peaksid praegu eksisteerivad üldsihilised üliõpilas-erorganisatsioonid muutuma üliõpilaskonventideks. Kuid sundida neid selleks kehtiva õiguse seisukohalt ei saa. On näit. mõeldav ja juriidiliselt täiesti lubatav, et mõni praegu eksisteeriv üliõpilasselts või -korporatsioon, kes ei soovi muutuda konvendiks, muudab end uue seaduse kehtima hakates mingiks erisihiliseks üliõpilas-organisatsiooniks. Sealjuures peab vastav organisatsioon peasihina taotlema oma liikmeskonnas mingit erisihiti: kunsti-kirjandust, karsklust, demokratismi ideoloogia arendamist ja säilitamist jne. Kuid selle kõrval võib selline ühing-selts taotleda vastavalt ka oma liikmete kasvatustikke ülesandeid. Ka võib selline erisihiline üliõpilasühing omada oma lipu, välismärgid jne. Sel teel ei tuleks seniste üliõpilasorganisatsioonide siseellu üldse mainimisväärsed muudatusi. Küll aga peefagu siinjuures silmas seda, et erisihilise organisatsiooni liikmed juhul, kui nad pole organiseeritud veel peale selle üliõpilaskonventidesse ⁴⁾, on Üliõpilaskonna suhtes täiesti passiiv-liikmed. Erisihilist ühingat, nagu ka ta liikmeid ei arvestata

1) RT 1937, 78, 642, §§ 94, 95 ja Lisa nr. 2.

2) Vt. Ülikoolide seadus [ÜKS] VII jagu.

3) *Lex cit.*, § 94.

4) On juriidiliselt täiesti lubatav, et mõne üliõpilaskonvendi liikmeskond samal ajal, isegi *in corpore* on organiseeritud mingisse erisihilisse üliõpilas-organisatsiooni.

Üliõpilaskonna organite kreeerimisel, samuti pole ta liikmeil õigust osavõtuks Üliõpilaskonna organitest. Selliseid õigusi on ainult üliõpilaskonventi organiseeritud üliõpilastel, tingimusel et nad on Eesti riikkondsusest ja immatrikuleeritud üliõpilased⁵⁾. Seega üliõpilaskonventi mitteorganiseeritud üliõpilased on välja lülitatud Üliõpilaskonna aktiivsest elust, olgugi et nad on kohustatavad samavõrdselt konventidesse organiseeritud üliõpilastega.

Teiseks võimaldab Ülikoolide seadus üliõpilaste koondumist üliõpilaskonventidesse.

II. Oma juriidilise **mõiste**, loomiskorra ja teotsemisvabaduse suhtes erineb üliõpilaskonvent suuresti eelmärgitud erisihilisest üliõpilasorganisatsioonist.

Esiteks, on vajalik üliõpilaskonventi loomiseks minimaalselt 20 immatrikuleeritud üliõpilast-asutajat. Erisihilist ühingut võiks aga asutada juba kolme astuja üliõpilase olemasolul.

Teiseks, saab üliõpilaskonventi luua vaid kõnesoleva seadusega antud põhikirja omaksvõtmisel. Ehkki seadus märgib põhikirja „lisana“, ei tule teda siiski võtta kui mingit näitena toodud musterkuju⁶⁾. Ta on seadusandja poolt antud allakirjutatuna ning s. p. sellist põhikirja tuleb vaadelda seadusena, mille muutmise pole mõeldav isegi haldusorganite poolt määrusega. Seda tuleb tahes-tahtmata antud kujul aktsepteerida kui üliõpilaskonventi standard-põhikirja. Üliõpilaskonventi loomisel ei ole tegelikult muud võimalik teha, kui täita seadusega toodud blankett-põhikiri, kusjuures juriidiliselt on täiesti lubamatu teha sellele täiendusi või mahatõmbeid. Järjekindel olles, ei tohi seal olla isegi mitte vigu kirjamärkides, veel vähem enesealgatusel ettevõetud parandusi.

Kolmandaks, üliõpilaskonventi saab luua ainult Ülikooli Valitsuse loal, kes enne selle andmist on kohustatud ära kuulama Üliõpilaskonna esinduse ja vanematekogu arvamuse. Tuleb aga tähendada, et Ülikooli Valitsus ei ole seotud nende poolt avaldatud arvamustega. Erisihilise ühingu loomisel on tegev ainult Ülikooli Valitsus.

Neljandaks, üliõpilaskonvent on avalik-õiguslik organisatsioon, kelle teotsemine on võimalik ainult antud seadusejõulise põhikirja raamides. Konventi kodukorda võiks vaadelda kui raamseaduse konkretiseerivat määrust. Tuleb seega silmas pidada, et konventi kodukord saab luua vaid niisuguseid konkretiseerivaid norme, mis ei ole vastuolus normaalpõhikirjaga. Vastasel korral ei oleks vastaval kodukorra sättel mingit jõudu, kuna vastavad normid on juriidiliselt tühiõhised. Samuti nendele normidele toetuvad aktid kui seadusevastased aktid on kehtetud.

Viiendaks, on üliõpilaskonvent kohustatud looma vastavas korras põhikirjaga sätitud organid ning omistama neile ka vastava kompetentsi. Ta on suvaliselt õigustatud peale nende looma veel teisi vajalisi organeid, kui ta neid vajalikuks peab.

5) Vt. *lex cit.*, §§ 98, 101, 103 — A.-T. Kliimann, Üliõpilaskond Ülikoolide seaduses, i. Akadeemia, 1937, lk. 224 j.

6) Vt. *op. cit.*, lk. 218, nota 4.

Kui mõnelt poolt on avaldatud optimistlikke arvamusi, et konvendiks muutudes senistes üliõpilasseltside või -korporatsioonide siseelus ei tulevatki suuremaid muudatusi üliõpilasorganisatsiooni enesemääramise õigustes, vaid ainult nimevahetus, siis näib see olevat liialt optimistlik või võhiklik. Järgnev olulisemate normistikkude esiletoomine peaks selgitama, kuivõrd muutub seniste üliõpilas-eriorganisatsioonide raking, organite pädevus, menetlus ja kontroll.

III. Üliõpilaskonvendi raking ⁷⁾ baseerub ühelt poolt üliõpilaskonvendi oma liikmeskonnal ja organitel ning teiselt poolt vilistlaskogul ja selle organitel või tema määratud üliõpilaskonvendi vanemal.

Mis puutub üliõpilaskonvendi liikmeskonda, siis selles määrab suvaliselt piire konvendi kodukord. Kodukord ei saa aga lubada konvendi liikmeks vastu võtta mitte-üliõpilasi ega ka üliõpilasi, kes pole immatrikuleeritud ülikoolis, mille juurde vastav konvent on asutatud ⁸⁾. Nii ei saa Tartu Ülikooli juurde asutatud üliõpilaskonvendi liikmeks vastu võtta isikut, kes pole immatrikuleeritud Tartu ülikooli.

Üliõpilaskonvendi liikmeid liigitab põhikiri noor-, liht- ja tegevliikmed ⁹⁾. Noorliikmeks loetakse liiget, kes on esimest aastat ülikoolis ja keda pole vastu võetud tegevliikmeks. Lihtliige on liige, kes on vähemalt teist aastat ülikoolis ja ei ole vastu võetud tegevliikmeks. Seega juriidiline vahe noor- ja lihtliikmete vahel seisab vaid selles, kas isik on esimest või teist aastat ülikoolis (mitte üliõpilaskonvendis!). Jääb küll mõistatuseks sellise liigituse mõte. Mõnes praeguses üliõpilasseltsis ja -korporatsioonis eristatakse teatavasti noor- ja lihtliikmeid selle järgi, kas isik on esimest või teist aastat organisatsioonis. Et üliõpilaskonvendi seisukohalt ei ole sellisel jaotusel mingit tähtsust, mittedat aastat on isik ülikoolis, siis on mõeldav, et kodukorraga asetatakse vastavad liikmed võrdseesse õigustesse ja kohustustesse ja tarvitatakse siseelus üldistavat terminit. Tegevliikmeid põhikiri ei liigita, kuigi just see oleks vajalik olnud. Nimelt Ülikoolide seadus teeb vahet im- ja eksmatrikuleeritud üliõpilaste vahel. Ainult esimesed (kui nad on Eesti riikkondsusest) võivad olla Üliõpilaskonna suhtes aktiivliikmed (tegevliikmed) ning ainult nende arvust sõltub ka konvendi esindajate määr esinduses. Järelikult ainult need saaksid olla täisõiguslikud tegevliikmed. Eksmatrikuleeritud üliõpilased oleksid ka üliõpilaskonvendi suhtes passiivliikmed, s. t. neil poleks hääleõigust ning neid ei saaks arvestada kvoorumihulka ning samuti ei võiks neid valida konvendi organitesse. Kodukorraga oleks mõeldav vastava liigituse läbiviimine ka selles suhtes.

Üliõpilaskonvendi koosolekuid tunneb põhikiri korralisi ja erakorralisi ¹⁰⁾. Korraliste koosolekufena esinevad poolaasta-peakoosolekud ja iganädalased asjaajamiskoosolekud. Nende juriidiline vahe ei seis nende koosseisus, vaid nende erinevas

⁷⁾ Vt. üks § 94, 95 ja üks Lisa nr. 2, II, III.

⁸⁾ Üks Lisa 2, § 7.

⁹⁾ *Ibid.*, § 8.

¹⁰⁾ *Ibid.*, § 17.

kompetentsis ja sageduses. Poolaasta-peakoosolekuid saab olla vaid üks semestris. Kuid see ei pruugi olla just esimene või viimne semestri koosolek. On mõeldav, et see peetakse näit. semestri algul pärast ettevalmistavalt toimunud asjaajamiskoosolekuid. Asjaajamiskoosolekuid tuleb pidada iga nädal üks. Osavõtt kõigist koosolekuist on kohuslik kõigile konvendi asukoha linnas viibivaile liikmeile¹¹⁾. Mõjuvatel põhjustel võib sellest vabaneda juhatusele teatamisega. Mida lugeda mõjuvaks põhjuseks, peab loetlema kodukord.

Olgu siinkohal ka märgitud, et kodukorraga võib ette näha veel teisigi koosolekuid (näit. vilistlaste ja kaasvõitlejate ühine koosolek, aastapäeva pidulik koosolek jne.) ja sättida nende korda. Kuid tuleb tähele panna, et nende koosolekute korraldised ei loo normatiivselt siduvaid norme üliõpilaskonvendile. Nad võivad luua küll norme, mis kohustavad moraalselt, s. t. milliseid võidakse täita vaid vabatahtlikult.

Üliõpilaskonvendi juhatuse on kolmeliikmeline: esimees, abiesimees ja kirjatöömehed. Seda koosseisu on võimalik kodukorraga suurendada (näit. laekuriga), mitte aga vähendada¹²⁾. Juhatuse kreeerib ametisse peakoosolek liht-hääletusega. Üliõpilaskonvendi tegevliikmete hulgast määrab peakoosolek veel kolmeliikmelise revisjonikomisjoni ja vanema tegevliikme, mille kinnitab ametisse üliõpilaskonvendi vanem¹³⁾. Vanem ei saa kinnitamisest loobuda, kui vanemtegevliige on valitud õiguspäraselt, olgugi et ta valitud isikut ei pea endale otstarbekohaseks abiks.

Väljaspool üliõpilaskonvendi liikmeskonda tuleb üliõpilaskonvendi rakingus mainida üliõpilaskonvendi vanemat ja vilistlaskogu. Esimese kandidaadi valib konvendi peakoosolek, mille suvaliselt määrab vilistlaskogu. Vilistlaskogu poolt määratud vanema kinnitab ametisse Üliõpilaskonna kuraator. See on samavõrdselt puhtõiguspärasuse kontroll nagu vanema tegevliikme kinnitamine konvendi vanema poolt. Olgu siinkohal märgitud ka seda, et vilistlaskogud kui eraorganisatsioonid pole kehtiva õiguse kohaselt kohustatud toimetama ei vanema määramist ega saa ühtki ülikooli lõpetanud vilistlast sundida vanemaks hakata. Selline olukord a priori näib loovat tulevikus ülesaamatuid raskusi.

IV. Mis puutub organite **pädevusse**, siis leidub selleski vastavaid uuendusi. Konvendi koosolekutest peakoosoleku pädevuse fikseerib põhikiri üksikasjaliselt loetelu teel. Nii on peakooslek kohustatud toimetama valimisi (juhatuse, revisjonikomisjoni, vanema kandidaadi, vanema tegevliikme jm.); võtab vastu juhatuse, osakondade ja revisjonikomisjoni aruanded, tegevuskava ja eelarve. Määrab liikmemaksu suuruse ja tasumise korra ja lahendab suuremaid majanduslikke küsimusi¹⁵⁾. Lisaks neile määrab peakoosolek üliõpilaskonvendi kodukorra ja välis-

11) *Ibid.*, § 20, teine lõige.

12) *Ibid.*, § 14.

13) *Ibid.*, § 23.

14) *Ibid.*, § 22 ja 23. Vt. ÜKS § 94.

15) Vt. ÜKS Lisa 2, § 6, 18, 23.

märgid. Viimaste kuju ja kandmise viis peab fikseeritama kodukorraga. Neid küsimusi arutab ja võtab vastu peakoosolek suvaliselt. Õiguspärasuse seisukohalt kuulub vilistlaskogu juhatuse kinnitamisele vastu võetud eelarve, liikmemaks ja suuremad majanduslikud küsimused. Mida mõista „suuremate majanduslike küsimuste“ all, on jäänud põhikirjas lahtiseks. On mõeldav, et seda püütakse kodukorraliselt täpsustada loetelu teel (näit. ruumide ümberehitus, mööbliost, remont jne.). Mõõduandev on siin ikkagi see, mida vilistlaskogu juhatus kui kõrgem instants peab „suuremaks majanduslikuks küsimuseks“. Konflikti korral jääb jõusse ikkagi vilistlaskogu juhatuse arvamus, ka siis, kui see on kodukorras määratud teisiti.

Asjaajamis-koosolekute pädevusse kuuluvad kõik jooksvad küsimused¹⁶⁾. Välja arvatud peakoosoleku pädevusse antud küsimused, on asjaajamis-koosoleku pädevuse piiritlemine kodukorraga suvaliselt võimalik. Erakorraliste koosolekute kompetentsi kuuluvad kõik ettenähtamatud küsimused, mida ei ole võimalik lahendada teiste koosolekutega. Selliselt oleks mõeldav, et erakorraliselt lahendab erakorraline koosolek asju, mis normaalselt kuuluksid pea- ja asjaajamis-koosolekute pädevusse (valimised, eelarve jne.).

Vanem teotseb üliõpilaskonvendis valvet teostava inspektori na. Tal on õigus seistada igat kasvatusliku ja distsiplinaarse küsimuse kohta käivat korraldust ja otsust ning anda asja lõplikuks lahendamiseks vilistlaskogu juhatusele. Vanem ise neid küsimusi lahendada ei saa. Sellega üliõpilas-eriorganisatsioonide isetegevus on asendatud subordinaatsiooni ga vilistlaskogu juhatusele, mis tavaliselt on kolmeliikmeline organ.

Selgusega on aga olukord siis, kui vilistlaskogu juhatus asja ei lahenda. Kehtiv õigus ei sunni selleks ei vilistlaskogu ega selle juhatust.

Subordinatsiooni tegelik rakendamine oleneb vanema isikust ja läbisaamisest konvendiga. Kui vanem ei soovi, siis ei pruugi tal oma õigusi kasutada ega segada üliõpilaskonvendi isetegevusse. Sellisel juhul jääks vaid võimalus, et seda võidak suvaliselt teha. Kuid see on vaid mõeldav võimalus.

V. Üldiselt jätab põhikiri lahtiseks üliõpilaskonvendi organite **menetluskorra** sättimise. Oluline säte on antud ainult üliõpilaskonvendi koosolekute kvoorumi ja korralduste vastuvõtmiseks vajaliku hääle arvu suhtes. Koosolekud on otsusevõimelised, kui koos on $\frac{3}{4}$ kõigist Tartus (resp. Tallinnas — kui konvendi asukoht on Tallinnas) viibivaist liikmeist. Korraldisi on võimalik vastu võtta vaid $\frac{3}{4}$ häälteenamusega¹⁸⁾. Selline suur häälteenamuse nõue peaks ühelt poolt tekitama tulevaste üliõpilaskonventide menetluses aegaviitvaid takistusi, teiselt poolt on aga nähtavasti tahetud sellega arendada üksmeelset küsimuste

16) *Ibid*, § 19.

17) *Ibid*, § 22, teine lõige.

18) *Ibid*, § 20.

lahendamist. Nagu juba eespool mainitud, saab suvaliselt luua sätteid nende koosolekute kohta, mida kodukorraliselt luuakse väljaspool põhikirja.

Teiste konvendi organite suhtes ei leidu mainimisväärseid sätteid. Paratamatu on nende loomiseks vaja luua kodukord. Millises menetluskorras toimib vilistlaskogu ja vilistlaskogu juhatus peab aga ette nägema, kas vilistlaskogu põhikiri või kodukord, mida ta kui eraorganisatsioon sätib suvaliselt.

Edg. Talvik

„Kahest haritlaskonnast”

Novembri algupäeval Tartus pidas Akadeemiline Pedagoogika Selts referaatkoosoleku, kus esines referendina üks meie nooremaid vabaharidustegelasi¹⁾, kõneldes teemal „Akadeemilise haritlaskonna osa rahva kasvatamisel”. Selle kõne refereeringud ilmusid järgmise päeva ajalehtedes²⁾.

Võinuks arvata, et akadeemiline selts ülalmainitud teema käsitlemiseks leiab referendi oma enese ringkonnist, või vähimalt seda, et kui leitaksegi tarvilise olevat kutsuda kõneleja väljaspoolt, siis see piirdub küsimuste käsitlemisega oma spetsiaalse ala, käesoleval juhul vabaharidustöö, kohaselt. Kuid see kõne on olnud hoopis prentsiioonikam ja vajab seetõttu avalikku arvustamist.

*

Kui see kõne ei sisaldaks endas nõnda palju diletantlikku ja kohati lausa ekslikke arusaamisi rahvahariduse ja haritlaskonna mitmekesisest probleemidest, kui su oma akadeemilist haritlaskonda puudutavas osas poleks mõningasti koguni silmatorkavalt võhiklik, siis võiks seda nimefada meie haritlaskonna struktuuri probleeme demarkeerivaks ja kultuurpoliitiliseks. Tõeliselt pole seda aga mitte, vaid esineb pigemini liigselt iseteadvaks muutunud vabaharitlase ebaküpsete vaatekohtade paljastusena.

Et neile lugejaile, kes pole mainitud kõne refereeringuid lugenud, järgnevas esitatavate olulisemate mõttekäikude jälgimist soodustada, haarame neis esitatud mõtestiku tuuma järgmisse kokkuvõttu.

Eesti akadeemilise haritlaskonna ühiskondlik tähtsus on langenud ja on veelgi langemas. Teda ähvardab oht kaotada oma juhtivat positsiooni rahvaharitlaskonna ees, kelle juhid on sageli vaid algkooli haridusega. Selle põhjuseks on akadeemilise haritlaskonna võõrdumine rahva arusaamadest ja tõekspidamisist, mis omakorda on tingitud eeskätt järgnevaist asjaoludest.

1) Haridusliidu nõunik ja Tallinna Rahvaülikooli abijuhataja N. Ruus.

2) „Vaba Maa” (1937, 252) ja „Postimees” (1937, 297).

Esiteks: meie varemaaegse kultuurivaimu algmed ulatuvad Noor-Eestisse, milline liikumine oli romaani kultuuri orientatsiooniga. Romaani kultuur aga kasvatab niisugust kodanikkonda, kus haridus on osalt väga kõrge, osalt väga madal, võimaldades nõnda kultuuriliste klasside tekkimist, misjuures koolitatud osa rahvast jääb enam-vähem kõrvale massist.

Teiseks: akadeemilises haritlaskonnas on lõõnud lakkama karjääri- ja diplomiharitlus. Sageli taotellakse hariduse omandamist ainuüksi palgaolude parandamise eesmärgil, seetõttu pole imestada, kui akadeemiline haritlaskond rahva kultuurijuhtide asemel produtseerib kultuuri-käsitöölisi, kes rahva elulistest huvidest ei hooli jne.

*

Peatuksime kõigepealt nende argumentide man, millede abil arvatakse võivat seletada meie akadeemilise haritlaskonna rahvast võõrdumise põhjusi.

Küsiksime nii siis: kas on õige, et romaani (õieti küll peamiselt vaid prantsuse) kultuuri orientatsioonile tugenenu Noor-Eesti liikumine tõeliselt on võinud olla meie akadeemilist haritlaskonda rahvast võõrutavaks teguriks? Vastus saab olla üksnes täiesti eitav. Argu unustatagu, et traditsionalistlikus mõttes klassivaba ühiskonna idee ja demokraatsuse ideoloogia, ainuüksi milledele toetudes võidakse üldse nõudelda hariduse võimaldamist kõigile rahvakihtidele, pühitses omi esimesi võite romaani kultuuri maal — Prantsusmaal. Suur Prantsuse Revolutsioon oli see, mis algatas nende ideoloogiliste põhimõtete tegeliku ellurakendamise, mitte üksi Prantsusmaal, vaid samuti mujal Euroopas. Kui nende ideoloogiliste printsiipide edaspidise viimistlemise au ei saa omistada üksnes romaani maile ja rahvastele, ei saa neile ometi keelata tunnustust ka selleski. Et selline nähtus, nagu on tänapäeva fašistlik Itaalia, on esildunud romaani kultuurkonnas, selle põhjusi ei tule otsida mitte romaani kultuuri ideoloogiast, vaid Itaalia ühiskondliku struktuuri eri elementidest ning ajaloolise arengu tingimustest.

Kuid väide, otsekui võinuks romaani kultuuri ideoloogiast nakatud Noor-Eesti liikumine olla meie akadeemilise haritlaskonna suhtumist rahvasse referendi poolt iseloomustatud viisil mõjustavaks teguriks, osutab mitte üksi romaani kultuuri ideoloogiliste põhialuste täielikku ignoreerimist, vaid ka meie kultuurilise arenguloo puudulikkust tundmist. Sest teatavasti piirdusid Noor-Eesti liikumise avaldused peamiselt vaid belletristikaga, kultuuri kui kogumõiste suhtes võrdlemisi kitsa alaga. Ja, teiseks, Noor-Eesti ideoloogiliste põhimõtete hulka kuulus peale „enam euroopalist kultuuri!“ ka „jäägem eestlasteks!“, mille alusel ometi taotleti eestipäraste kultuuritraditsioonide säilitamist.

Mis puutub teise romaani kultuuri ideoloogiale tehtud etteheitesse, mis selles seisneb, et see võimaldavat kultuuriliste klasside tekkimist, siis seda tuleb praegusaja Euroopa kultuuritaseme seisukohalt võtta pigemini komplimentina kui etteheitekena. Sest seni kui üldse peetakse õigeks võimaldada hariduse omandamist kõigile kodanikele, on kultuuriliste klasside tekkimine mitte üksnes loomulik ja paratamatu,

vaid koguni tarvilikki. Teisiti saaks lugu olla vaid sellisel korral, kui meil oleks tegu vaimsete omaduste poolest enam-vähem täiesti homogeense inimmassiga, milles rahva tõuaretuse naiivsemad esindajad tavatsevad näha inimkonna arengu ideaali. Kui me rahva kultuurilise nivelleerimise nimel tõelises olustikus hakkaksime piirama vaimselt arenemisvõimelisemate ühiskonnaliikmete võimalusi tõusta hariduselt eeldustekohase tasemeni, siis tuleks küll küsida: millele peaks nüüsgugusel juhul tuginema rahva kultuurilise arengu ja eriti oma kultuuri taotluste progress? Teiselt poolt on muidugi õige, et teaduse varasalvede täiendamine üksi ei tähenda veel üldise rahvakultuuri tõusu; aga üsna kindlasti on ta viimase tingimatuks eelduseks. Selleks, et teatav isik, eriti veel nüüdisajal, suudaks omandada teaduse ja kultuuri taset edasiviiva mõtleja kvalifikatsiooni, on paratamatu, et ta oma vastava taseme poolest tõuseks kõrgemale isegi sellest ühiskonnakihist, mida me tavaliselt nimetame akadeemiliseks haritlaskonnaks. Et sellise kultuuritaseme omandamine on võimalik üksnes teataval eraldumisel rahva massist, peaks olema igale haritud inimesele juba aprioorset selge. Eriti pole mingil kombel mõeldav, et sellist kultuuritaset võidaks omandada muu elukutselise tegevuse kõrval, nagu seda näeme näiteks vabaharidusliku õppetegevuse man.

Õieti on kultuuriliste klasside olemasolu vajadus küsimusi, mis vääriks hoopis põhjalikumalt sõelumist. Kuid see ülesanne ulatuks juba liiga laialt üle käesoleva kirjutise raamide. Siin tähendatagu veel vaid niipalju. Traditsionalistlikele ja pealiskaudsemaile mõtlejaile näib, otsekui oleks kultuurilisi klasse eviva ühiskonna õigustamine otseses vastuolus demokraatliku ideoloogiaga ega võiks seetõttu üheski demokraatses riigis tunnustamist leida. Tõeliselt ei ole lugu mitte nii. Seevastu aga võib päris kindlasti väita, et just selliste pealiskaudsete mõtlejate poolt propageeritud arusaamade laialdane leving on veel nüüdki üks tänapäeva demokraatiate kriisi olulisimaid põhjusi.

Uhe argumendina oli esitatud akadeemilises haritlaskonnas lakkav diplomi- ja karjääriharitus ning liigselt sagedane majanduslike huvide arvestus. See argument ei vääri meie arvates pikemat käsitlust. Ei karjäärism ega majanduslike huvide taotlus pole midagi eriomast akadeemilisele haritlaskonnale, ega vääri selle man vist küll sugugi teravamalt rõhutamist, kui näiteks meie vabaharidustööd juhtivate isikute arvult küll hoopis vähemas peres.

On veel taunitud akadeemilise haritlaskonna loobumist mõningaist ärkamisaegseist traditsioonidest, mis pidanuksid nüüdki avalduma akadeemilise haritlaskonna koostöös laiaade rahvahulkadega. Milles see koostöö pidanuks seisnema, selle mõistatamine andis allakirjutanule omajagu mõtlemist. Ent mõningaistki muist väitlusist selgus, et sellena tuleks mõista kõige tõenäolisemalt seda, et akadeemiline haritlaskond eesotsas ülikooli õppejõudude ja üliõpilastega pidanuks rakenduma vabaharidustöö instruktorite ja lektoritena rahva hariduse tõstmise teenistusse.

Selle väite kultuurpoliitiliselt regressiivset mentaliteeti kandev sisu on lausa ilmne. Sellega ju taotellakse meie akadeemilise haritlaskonna (eriti ülikooliringkondade) asetamist ülesandesse ja olustikku, milledest me juba ammu oleme üle kasvanud. Rahvahariduse tõstmisele kaasaaitamine sel viisil pole küll kindlasti enam meie tänapäeva ülesandeks. Arkamisaja vastavaist traditsioonidest loobumine on olnud meie rahva kultuurilise arengu loomulik ja täiesti põhjendatav tulemus.

Kui üliõpilaskonnas viimasel ajal ongi räägitud rahva keskele minekust, siis kust võtab akadeemilistesse ringkondadesse mittekuuluv isik informatsiooni, et selline „radikaalne vaim“ on piirdunud vaid kitsa kohviku- või organisatsiooni-ringiga? Ja kust selle, et „rahva keskele minekuga“ on mõistetud rakendumist vabaharidustõhe?

Meie akadeemilised isikud olevat sageli (s. t. liiga sageli) töötanud üksnes arhiividesse, aitamata nii kaasa rahvahariduse tõusule. Muide, teadusliku töö juures on arhiivi töötamine mõnelgi korral paratamatuks eelduseks edaspidiste uurimuste teostamisele.

Ka teaduste õpetamise meetodid meie ülikoolis kannatavat liigse eluvõõrsuse all ses mõttes, et ei juhitu akadeemilist noorust küllaldaselt kaasaja ühiskonna elu jälgimisele. Selles nendingus on mõndagi tõtt. Aga ega see asjaolu iseenesest veel tingi seda, et meie akadeemiline noorus peaks jääma ühiskondlikes küsimusis eluvõõraks. Nende küsimustega tutvumine ja oma suhtumiste ning vaatekohtade arendamine on üliõpilasel võimalik ka teisiti kui vastavaist loenguist ja praktikumidest osavõtu teel. Rääkimata sellest, et terve rida seniseid üliõpilasuühinguid ja -organisatsioone küllaltki tähelepandava mahuga on oma liikmete arendamisse sellest küljest suhtunud kui ühesse oma peamisse ülesandesse.

Ent kui me postuleeriksimegi keskmise üliõpilase üldist eluvõõrsust, siis, selle asemel, et taotella tema lähetamist vabahariduslikule rahvaalgustamise tööle, tuleks ometi eeskätt taotella meie ülikoolinoorsoo lähendamist tegeliku elu probleemidele ja õpetada teda ühiskondlike probleemistikke mitte üksnes vaatlema ja jälgima, vaid ka mõistma ning lahendama.

*

Jätame kõrvale meie iseseisvusaegse kultuuripoliitika hindamise ja küsime otseselt: kas on üldse millegagi põhjendatav väide, nagu oleks meie akadeemiline haritlaskond üldistamist võimaldaval määral rahvast võõrdunud? Tuleb nentida: Eesti kaasaja ühiskondlikust tõelisusest meie seesuguseid üldistamist võimaldavaid põhjendusi ei leia. Nii nagu meie rahva teadlikuma osa tegutsemist juhib demokraatlik ideoloogia, nõnda juhib see ka meie akadeemilise haritlaskonna (ja üsna kindlasti ka üliõpilaskonna) teadlikuma osa taotlusi.

Nõndavõrd, kui me haritlaskonna siset tema rahvaga ei mõista üksnes tegeliku vabaharidustöö viljelemisena, ei leia küllaldast põh-

jendamist ka seegi, esijoones ülikooli õppejõudude pihta sihitud etteheide, nagu poleks teaduste saavutuste rahva hulka viimine leidnud küllaldast taotlemist.

*

Puudutaksime järgnevalt neid asjaolusid, milliseid on mainitud akadeemilise haritlaskonna rahvast võõrdumise ohtude na.

Allakirjutanu arvates ei vääri tähelepanu meie tänapäeva olustikus väide, et üheks selliseks ohuks oleks massidest tulnud juhi asumine rahva poliitilise juhi kohale, nagu on sündinud mõningal pool mujal. Kui selline oht eksisteeriks, siis oleks see küll vaevalt kuidagi sõltuvasse seativ akadeemilise haritlaskonna rahvast võõrdumisega, vaid mitmesuguste muude asjaoludega.

Teiseloomulist tähelepanu väärrib aga teine „oht“, — mis ähvarduvat hakata avalduma mingi uue haritlaskonna tõusus, kes akadeemilisi haritlasi kasustab oma eriteadlastena.

Akadeemilisele haritlaskonnale enesele on küll arusaamatu, miks tema esindajate rakendamine spetsialistidena peaks olema mingi oht tema ühiskondlikule tähtsusele!

Meie arvates nüüdisaegses mõttes haritud inimese üheks tähtsamaks tunnuseks ongi, et ta ei häbene kasutamast spetsialiste aladel, milledeni tema enese võimed ei küüni.

*

Võidakse vahest küsida: millist tähelepanu väärrib esile tõstetud „uus haritlaskond“? Selle kihistuse arenemine tõeliseks ja väärtuslikuks haritlaskonnaks oleks kindlasti ainult tervitatav!

Kuid olgu tähendatud, et selle uue haritlaskonna algmetele juba nüüd minna sellist ühiskondlikku tähtsust omistama, nagu seda on suvatsetud teha, on vaevalt õige.

Igal juhul tuleb tunnustada meie rahva kultuuripoliitiliselt vaatekohalt lubamatuks selle „uue haritlaskonna“ sugete koordineatsioonitasemele asetamise katsed akadeemilise haritlaskonnaga. Selle põhjendused on järgmised.

Esiteks: „Uue haritlaskonna“ vaimse arenemise eellingimuseks on tõhus vabaharidustöö. Viimase kaudu aga omandatakse peamiselt vaid populaarsete aduslikku, mitte aga teaduslikku haridust.

Teiseks: rahva haritlaskonna kõrgemat taset eviva osa suhtes küllaldase pieteedi säilitamine on demokraatsele ideoloogiale rajanevas ühiskonnas ka rahvahariduse edendamise parimaks pandiks.

Kolmandaks: nendele isikutele, kes tüürivad haritud inimeseks saamisele vabaharidustöö ja iseõppimise kaudu, on omane kalduvus teatavale erilisele mentaliteedile, mille parimaks seni tuntud terminiks on vaimutõusiklus. See on mentaliteet, mis avaldub küllaldase enesekriitika puudumises ning oma vaimse pagasi ja kultuuri taseme tugevas ülehindamises, aga oma teravamal kujul peale muu ka veel selles, et igasuguste spetsialistide vastu, eriti ühiskonnateaduste alal, tavatsetakse osutada erakordset üleolekut ja sallimatust.

Kuid mitte selles ei ole pahe, et selliseks mentaliteediks on kalduvus; pahe tuleb vaid siis nähtavale, kui see mentaliteet hakkab enesele oma esindajate kaudu nõudlema tunnustamist ja arvestamist.

Vaimutõusiklus on mentaliteet, mida meie eriti tänapäeva olustikus sallida ei tohiks. Selle asemel peaksime seadma ausse vaimutõusikluse vastandmentaliteedi — vaimuaristokraatluse.

Ärgu see lingvistlik väljend meie demokraate heidutagu. Mitte väljend pole tähtis, vaid selle taga seisev mõiste! Kui õiguspoliitilisel alal aristokraatiat on vastastatud demokraatiale, siis siin mõeldava tõelise vaimuaristokraatia vastastamine demokraatiale ei ole mitte õige.

Vaimuaristokraatliku mentaliteedi tähtsaim tunnus on selles, et tema esindajad millalgi ei asu mingisuguste probleemide otsustavale lahendamisele ja lahendamisele enne, kui on jõudnud selleks küllaldaselt küpsusele. Eriti ei ole selle mentaliteedi seisukohalt õige enneaegne asumine mainitud ülesande kallale avalikkust ja üldsust puudutavatel aladel.

Allakirjutanu peab vabaharidustöö arendamise tunnustust Eestis üldse väärivaks vaid siis, kui sellega käib kaasa vaimuaristokraatliku mentaliteedi süvendamine rahvaharitlaskonnas. Eriti loomulikuks arvab ta aga vaimuaristokraatliku mentaliteedi nõudmist vabaharidustöö juhtkonnalt. See on ju mentaliteet, mida Skandinaavia kultuurkonna maades, tähendab, vabaharidustöö kodumaal, peetakse seevõrra ise enesest-mõisteta vaks, et sellest kõnelemiseks vaevalt tarvidust on olnud. Just see mentaliteet esijoones on see, mida meil maksaks hakata omandama Skandinaaviast, ja mis on olnud vastava kultuurkonna riikide stabiilsuse üks kindlaimaid tagatisi.

*

Nagu teatab ajakirjandus, olevat ülamal mainitud kõnel olnud ülikooliringides menu.

Allakirjutanu arvates ei ole mainitud menu küllaldaselt põhjendatud, nagu pole põhjendatud ka ülikooliringkondade vabaharidustöhe rakendamise küsimuse arutuselevõtt tänapäeval. Tänapäeva palju tähtsamate ja väarikamate probleemidena (ka Akadeemilise Pedagoogilise Seltsi käsitlemisülesannetena) esinevad näiteks need. Esiteks (seoses kultuuripoliitikaga): millistel alustel ja mil viisil peaks komplekteeritama meie haridusejuhtide isikkonda nõnda, et selle enese mentaalne kvalifikatsioon oleks küllaldane tõelisel väärtusliku haritlaskonna tekkimise ja püsimise tagamiseks. Ja teiseks (seoses ühiskondliku struktuuri kriitilise analüüsiga): millises ulatuses ja määral meie tänapäeva haridusejuhtide kvalifikatsioon ei vasta sellele, mida ta akadeemilise haritlaskonna olemasoleva reservi rakendamisel olla võiks.

Nende küsimuste tõstatamine meie avaliku huvi tulipunkti on eespool märgitud ettekande ainuke positiivne tulemus.

Rein Eliaser Jr.

Väikeriik ja diktatuur.

Raadio ja ajakirjandus levitavad iga päev mõtteid, mis on inspireeritud suurriikide aadetest ja sihtidest. Eriti tulvil on eeter diktatuuririikide hüüdlauseist. Need hüüdlauseid on muu seas määratud ka selleks, et harjutada väikeriigi kodanikku suurriikide mõtetega. Ja et keskmine kodanik omale tavaliselt iseseisvat mõtlemist koormavaks peab, siis lasebki ta omale aja jooksul sisendada mõtteid, mis on mõeldud v o r a s u u r r i i g i seisukohalt. Ja kui kergesti ei hakka see kodanik neid ideid kohaldama o m a v ä i k e r i i g i l e . Hea veel, kui see piirdub tavalise kodanikuga, hoopis halvem on aga, kui säärane suurriikide mõttekäik vallutab väikeriigi juhtivaid kodanikke. Et siin kartused alusetud ei ole, näeme sellest, et nii mõneski väikeriigis on hakatud seadma mõne suure diktatuuririigi eeskuju järgi. Põhja-Euroopas tuleb eeskuju mõttes kõne alla eriti just Saksamaa. Nii mõneski väikeriigis on suuresti eelkirjeldatud propaganda mõjul hakatud nagu iseenesest mõistetavaks pidama, et tuleviku valitsusvorm on üldse ja igal pool diktaatorlik. Ometigi ei ole selleks oletuseks, mida pealiskaudselt mõtlevad inimesed juba ümberlökkamata tõeks peavad, veel mingit objektiivset alust. Diktatuur on küll vallutanud kolm Euroopa suurrahvast — venelasi, sakslasi, itaallasi, kuid ikka, peame seda meeles, neid rahvaid, kes Maailmasõjas tasakaalu kaotanud. Ikka neid, kes olid Maailmasõja haavade tagajärjel ebanormaalses seisukorras.

Nendest kolmest rahvast on venelased oma rassiliste, kultuuriliste ja ajalooliste eelduste tõttu rahvas, kelle juures raske on kujutleda mingit püsivat demokraatlikku korda ja kes sajandite jooksul on harjund vägivallaga. Itaallastele, kes lodevuselt sarnanevad venelastele, tuli diktatuur õieti vastumürgina Vene kommunistlikule mürgitusele, mis seal peale Maailmasõda hakkas levima. Samuti on Saksa rahvusssotsialistliku diktatuuri peamine eluline, nii sisemine kui välismaine õigustus ikka selles, et kui Saksamaa poleks muutunud rahvusssotsialistlikuks, siis ta oleks võinud muutuda kommunistlikuks.

Et aga asi oleks juba niikaugel, kus tuleks arvestada diktatuuride üldist levikut — niikaugel ei ole lood veel mitte.

Pealegi ähvardavad diktatuurid esialgu just üksteist. Ja kui tõesti mingi diktatuuridevaheline ristisõda peaks valla pääsema, siis ei ole midagi rohkem võimalik, kui et just diktatuurid varisevad selles sõjas.

Praegu on aga, jumalale tänu, maailma valitsemine veel peamiselt demokraatlikkude rahvaste — inglaste, ameeriklaste, prantslaste kätes. Seepärast oleks väikerahvastel veel tõesti varajane hakata ennast diktaatorliku mustri järgi seadma.

Mis aga praegu küll oleks ajakohane, see on vaadelda, kuidas sobib diktatuur üldse väikeriigile. Paljud ju, läbi imbunud meie ajal valitsevast loodusteadusest, arvavad, et nagu füüsikaseadused jäävad samaks, vaatamata massi hulgale, et samad ühiskondlikud seadused kehtivad niihästi 100-miljonilises kui ka ühemiljonilises riigis. Siin on aga kahtlemata tegemist eksitusega.

100-miljoniline ja miljoniline riik erinevad oma olemuselt täiesti.

Peale kõigi välise erinevuste, nagu majanduse, administratsiooni jne., on just suur sisemine erinevus nende kahe riigi kodaniku teadvuses. Sajamiljonilise riigi kodaniku teadvuses on riigi asend paratamatult teisugune, kui see on miljonilise riigi kodaniku teadvuses.

Suurriik, kui määrav tegur maailmapoliitikas, s. o. võitluses maade ja varade, aineliste ja vaimsete varade eest, vallutas kahtlemata suurema osa selle suurriigi kodaniku isikust, sugereeris tugevalt oma välise hiilguse, saavutuste ja eriti tuleviku vallutuskavatsustega. Seda kõike aga, millega sugereeris suurriik, ei ole väikeriigil. Järelikult kodaniku pilk väikeriigis ei saa püsida neil välistel efektidel, millega kütkestab suurriik.

Väikeriik ei saa vaimustada noorsugu impeeriumi ülesehitamisega, nagu teeb seda Rooma, ta ei saa ka kuulutada kellelegi ristisõda oma maailmavaate levitamiseks, või maadevõitmiseks.

Kuna väikeriigil ei saa olla ekspansiooni, siis järelikult väikeriiki võib üles ehitada riigi seesmisele jõule, s. o. kodanikule.

Muidugi, ka suurriik teotseb oma kodaniku arvatavaks või tõeliseks heaoluks, kuid seda välise tegurite abil, väikeriigil on selleks ainult sise-mised tegurid.

Seepärast on loomulik, et suurriigis on pilk pöördud peamiselt riigile, väikeriigis aga rohkem isikule. Vallutavas, imperialistlikus suurriigis on see enesestmõistetav, et kõik jõud on koondatud selle juhi teenistusse. Selleks jõudude koondamise üheks mooduseks on, et kodaniku isik tõrjutakse tagaplaanile, esiplaanile aga tõstetakse kodaniku riiklik-ühiskondlik külg. See moodus on eriti tarvilikul neis suurriikides, kes on vaesed nii materiaalsete kui ka kultuursete hüvede poolest. Nende suurriikide edu peab saavutamata nende ohvritega, mis kodanikud riigile toovad oma isiku arvel. Ja kodanikud toovad selle ohvri mitte üksi surve mõjul, vaid paljud ka vabatahtlikult ja vastavalt oma veendele, nagu meie seda näeme Itaalias ja Saksamaal. Aga kõike seda ikka selleks, et üles ehitada Rooma riiki, et taassaavutada endise Saksa riigi vägevust või vabastada maailma kommunismi kummitusest. Tähendab, kodanik laseb neis riikides end tasalülitada rahvasterviku kasuks, ühineb üksmeeles, alistas juhile, ikka selleks, et saavutada teatud suuri imperialistlike sihte. Ilma nendeta ei saa alistada kodanikku, ohverdada isikut, kui ei ole jumalat, kelle nimel seda ohvrit tuuakse.

Hoopis teise pildi saame aga, kui samast tasalülitamist, rahvasterviklust ja üksmeelt, s. o. alistumist juhtidele, propageeritakse väikeriigis. Suured imperialistlikud jumalad langevad siin ära ja terve see propaganda, mis arusaadav ja mõistetav on ainult nende jumalate olemasolul, muutub suuresõnaliseks ja fühiseks paatoseks, milles ei puudu isegi koomiline varjund. Sest suurusest narruseneni on ju ainult üks samm.

Kuna nõnda siis diktaatorlikus suurriigis on omad jumalad, kelle nimel kodanikke alistatakse, puuduvad need jumalad väikeriigis. Ja seepärast jääb väikeriigi kodanikul täiesti arusaamatuks, kelle nimel tema peab alistuma ja muutuma kodanikuks. Kodanik ei saa

sellest alistumise mõttest aru ja arvab, et tema selleks peab kodanikust alamaks muutuma, et mõnel Jüri või Jaanil oleks kedagi valitseda.

Peale ebapopulaarsuse, mis säärane kodaniku alistamine kaasa toob valitsejatele, võib niisugune kodaniku alistamine hädaohtlikuks saada väikeriigile kui niisugusele. Sest, milles on väikeriigi olemise mõte?

Nagu eespool-loodust selgus, ei saa see muus olla kui selle riigi kodaniku isikus, tema vabaduses, kultuurilises arenemisvõimaluses, isiku suuruses vastukaaluks imperialistliku suurriigi rõhutatud riigi suurusele. Ja et see, mida siin väikeriigi olemusena toodud, võib sama kindlaks, kui mitte kindlamaks aluseks olla riiklikule iseseisvusele, selleks on palju ajaloolisi näiteid.

Üks neist kõige iseloomulikumatest on Šveitsi. Mis on selle mitmest rahvusest koosneva väikeriigi säilitand sajandite jooksul? Eks ole see suur vabadusearmastus ja teadmine, et riiklik vabadus ja iseseisvus tähendab ka iga kodaniku isiklikku vabadust ja iseseisvust.

Ka ei ole ükski suurriik saavutanud sarnasel määral kodaniku heaolu, säärast kultuurilist taset ja suurt vabadust, kui on seda saavutanud väikesed Põhjariigid Euroopas. Eks ole need näited küllalt veenvad selleks, et alused, millel püsivad väikeriigid, on vähemalt samaväärsed, kui mitte väarikamad, kui need alused, millel püsivad imperialistlikud suurriigid.

Seepärast ei ole mitte ükski põhimõtteliselt väär propageerida väikeriigis ideid ja mõtteid, mis on mõistetavad ainult suurriikide imperialismi seisukohalt, vaid on hädaohtlik väikeriigi iseseisvuse mõtte pärast alustada kodanikku, ilma et selleks oleks mingit tungivat riiklikku vajadust väikeriigi seisukohalt.

Sest kui väikeriigis kodanikult ära võtta tema isiklik vabadus ja iseseisvus, kui takistada tema vaba majanduslikku ja kultuurilist arenemist, millega siis üldse õigustada kodaniku ees riigi olemasolu? Sellist õigustust ei ole. Ja viimased aastad on näidanud ka tegelikult, et sellist õigustust ei ole leitud.

Seepärast ei ole siin väikeriigil, kes tahab alal hoida ja kindlustada oma riiklikku iseseisvust ja vabadust, teist teed, kui kindlustada oma kodaniku iseseisvust ja vabadust — ainult neile alustele võib rajada väikeriigi tulevikku.

August Leps

Meie metsadest ja metsandusest

Vaadeldes viimaste aegade andmeid majanduselus ja rahvusvahelise kaubanduslike vahekordade üksikosi, võib tähele panna mitmetes ainerühmades suurt tõusutendentsi ja elavnemist, milles kaaluvamateks on toormaterjalide ja üksikute loodusvarade suurenev nõue. Nende ebaühtlane jaotus üksikute riikide vahel on tekitanud uue voolu ja tähelepanu keskuse muudatuse, milleks seekord on kujunenud tervitata-

val kombel maa ise, kõigi väärtuste põhiallikas, püsiv andja ja tootja. Loodusvarade osatähtsus on saanud seetõttu esmajärguliseks, mille all üksnes ei tuleks mõista maa-aardeid, vaid kõiki kasvavaid väärtusi, mis võrsuvad või juurduvad kas kaudselt või otseselt mullast. Sellega ühenduses on avatud rida uusi teid ja väravaid loovate ning töötavate inimeste mõtte- ja energijamaailmale, mis sisaldavad võimalusi ka seada jalule normaalseid töö- ja eluvahekordi ning ehitada silda tihti kaotamineku hädaohtu sattunud kuuluvustundele, mis juhib inimesi lähemale loomulikule jõuallikale — loodusele ja maale.

Nimetatud uus, püsiv suund nõuetes ja looduslike materjalide viimistletud kasutamine on tõstnud esirinda maid ja rahvaid, kes olid varem üldisel rahvusvahelisel näitelaval vähemtuntud. Käsikäes looduslike toormaterjalidega on sellest tingitud ajakohaselt kaasasammuv kõrge tehnika ja tööstuse areng viinud ülespoole kõiki teisigi elunähteid ja vahekordi. Need rahvad on saavutanud kiiret kultuuri ja teaduse edu ning loonud rohkeid töövõimalusi.

Euroopa Põhjariikide osas on ka Eesti üks neist, kes sammub püsivat tõusuteed, kuigi selleks on olnud ja võib olla on raskusi rohkem kui mõnel naabril. Pikk mineviku karm ajalooline saatatus ja põhjamaise loodusega halastamatu võitlemine on aga kasvatanud siniseid inimesi jõuliseks ja püsivaiks.

Soodus geograafiline asend on aidanud kaasa üldisele liikuvusele ja häädete kaubanduslikele vahekordadele, mis on tutvustanud meie maad ja rahvast vahest suhteliselt laiemalt kui mõnd teist vähese väljapääsu võimalustega ja tagamaalise asetusega riiki. Tänu nendele soodustavatele olukordadele on meie majanduselu teinud lühikese aja vältel üllatavalt suuri edusamme, kui arvestada ikkagi seda, et Eesti on ja jääb esijoonel põllumajanduslikuks riigiks.

Üldise senise edu saladuseks ei ole maa rikkused ega looduslikud kingitused, vaid püsiva töö ja vaeva tulemus. Meil on mõned loodusvarad, mis on peidetud maasse ja feisi, mis on asetatud kõikjale silmanähtavalt. Neil on täita igal omad nõuded ning rahuldada tarbeid, mille paremaks viljelemiseks ja kasutamissuunade määramiseks on kaasaaitav ülesanne ka äsja ellukutsutud „Loodusvarade Instituudil“.

Oleme harjunud mõiste ja kujutlusega, et vara omab ainult siis täieliku väärtuse, kui ta esineb peidetult, raskesti kättesaadavalt nii materiaalses kui ka intellektuaalses maailmas. Varad, mis esinevad laialipillatult või koondatult suuremas kogumikus, alaliselt silma ees ja meid ümbritsevalt nagu õhk, neid varandusi tunneme alles siis, kui neid enam ei ole, kui meil on nende järele asendamatu tarve, kui meid ähvardab nende puudumisest tingituna erisugune lämbumise-tunne. Üheks sääraseks alles hilisemal ajal väljakujunenud suureks maa põhivaraks on mets.

Inimesed muutuvad ajaga, samuti mõisted, eriti viimased. Kõneldi nii, et Põhjamaa on vaene, sääl on karm loodus ja igat jalatäit põllumaad peab kaevama metsa ja puujuurte vahelt ning see muld pole koguni must ega viljakandev. Kaudsed hädad, mis tulid lisaks suurtest laantest inimestele küll metsloomade näol ja läbipääsmatuse ning eraldumisega

olid mõnikord lausa needuseks. Nüüd on see jutt kustunud ja tõusnud uus, vastupidine: kõneldakse nii, et Põhjas on rikkusi. Need on suured metsad ja põlised laaned, kohati nii suured ja kauged, et nendeni ei ulatu kirves ega saagki.

Need on varandused, mis ei hävine ega kao, vaid kasvavad ja asendavad endisi, kui neid majandab ja korraldab teadlik ja ettenägelik inimene. Nüüd on leidnud mets, kui üks ilusam looduse täiuslik vorm, väärika ja asendamatu koha oma tervikuga ja saanud hädavajalikuks allikaks materjalidele ja neist saadavatele ainetele elunõuete kirevas kaleidoskoobis.

Meie kodumaa, mis kuulub küll ka Põhjariikide hulka, ei ole suhteliselt teistega metsade poolest kaugeltki rikas. Võrreldes riikide metsarohkust vahekorras üldise pindalaga näeme, et Eesti metsaalad on esitatud vägagi tagasihoidlikult. Nii on meil metsa territoriaalselt ca 20%, s. t. $\frac{1}{5}$ kogu maa pinnast. Näitena võiks nimetada, et Lätis on metsapinna % ca 27, Rootsis — 55 ja Soomes isegi üle 70%. Ka Saksa tihedarahvastikuga ja tööstusrajoonidega maa omab metsa 27%. Üldiselt suurem rahvatihedus ja mitmesuguste laastavate minevikuaegade jäljed on vajutanud pitseri meie kõlvikute jagunemise vahekorrale. Suured osad pinnast kujutavad ka soid ja feisi ebatootvaid alasid, mis mõjutavad kaudselt maakasutamise paigutust. Silmitsedes metsade jagunemise vahekordi kuuluvuse järgi näeme, et lõviosa — ligikaudu 80% kõikidest metsamaadest kuulub riigile; talumetsadele langeb ca 15%, linnade, tööstuseettevõtete ja erametsadele ca 5%. Absoluutsete andmete järgi on viimaste arvestuste alusel meie metsade pind ümmarguselt 930.000 ha, millest riigimetsi — 730.000 ha. Viimased jagunevad administratiivselt 102 metskonnaks.

Aegade jooksul on pidanud kandma mets ka suuremaid ohvreid, kui seda lubaks normaalolukord ning seda peamiselt Maailmasõja ajal, eel- ja järelpäevil. Ei saaks ega tohiks eriti mõista hukka, kui metsale vaadatakse rasketel aegadel nagu tagavara- või reservkapitalile, mis saab abistada feisi, silmapilgul kriitilisse seisukorda sattunud tööstus- või majanduseettevõtteid. Metsal endal pole siin aga abinõusid ega avalikku häält nõuda kiirelt uue, normaalolukorra jalulesäädmiseks oma sisemistes rikutud vahekordades. Mets on olnud aegade jooksul päästerõngaks paljudele talunditele ostu- ja pärandusvahekordade korraldamisel, erametsaomanikele-tööstureile jne. Ka on tarvitanud riik metsa abipakkuvat kätt suuremate agraar-ümberkorralduste ja ettenägemata suuremate kulutustest tekkinud tühikute bilansseerimisel.

Säärasel korral, kui metsa kasutatakse kapitalina, väheneb harilikult tootev pind, või halveneb puistute normaalne seisund. Püsiva ja ülesehitava metsamajanduse põhinõue on, et normaalselt kasutatakse ainult puistute juurdekasvu. Erakorralisi puutumatu kapitali vähenemisi, s. t. tootva metsapinna langust peaks seepärast katma uute alade metsamisega ja uute puistute rajamisega.

Neid põhinõudeid on hinnatud kõrgelt ja püütud riikliku algatuse ja propagandaga viia kõikidesse metsa ringkondadesse. Suurimaks valulapseks on ja jääb ka edaspidi lähemas tulevikus talu- ja erametsan-

dus, kus praegune kasutamine ei ole fihtipeale normaalne ega vastav püsivale kalkulatsioonile. Riiklik vahelesegamine ja normeerimine ei anna siin ka juhtnööridena soovitud tulemusi, kuna sel juhul peaks ikkagi segama seadusandlikul teel teataval määral eraõiguslikesse ja -omanduslikesse õrnadesse vahekordadesse. Tulemusi võib siin anda ainult väsimatu metsanduslik kasvatus- ja selgitustöö ning alaline eeskujud, et mõtted ja tõekspidamised küpseks seesiselt ning valmiks tegudeks. Selle soodustamiseks on korraldatud metsanduslik nõuanne maakondades vastavate eriteadlaste — konsulentide poolt, kes püüavad luua kontakti esijoonel talu- ja erametsade hooldajatega, kasvatades usaldust eramajanduse ning riikliku jõukuse aluse vastu teadliku metsade rajamise ja kasvatamise ning tasakaaluka kasutamise läbi.

Riigimetsade arvestustöö ja täielik korraldus on viidud enamvähem lõpule ning siin on kujunenud juba aastate vältel stabiilsus kasutusnormi määramisel. Erakorralistele ohvritele, mida kandis metsa maareformi ja popsiseaduse elluviimisel kas otseselt või kaudselt ja mis seisis peamiselt metsapinna vähenemises, on tõmmatud kindel piir ning asutud vastasuunalisele, heakstegevale, süstemaatilisele kasvatus- ja metsapinna laiendamistöödele. Võiks tähendada siinkohal, et riigimetsade planeeritud alad moodustasid ligi 180 tuhat hektaari, mille hulka kuulus puhast metsamaad ümmarguselt 100 tuhat ha, s. t. teiste sõnadega, et meie metsadest läks kaduma agraarreformiga ca 15 metskonda või 20% metsale kuuluvast maast.

Metsade seisukorra ja intensiivsema majandamise võimaluste selgitamiseks on kutsutud ellu eriline „Metsanduslik Uurimise Instituut“ Ülikooli juures, mille silm ja tegevusala peab haarama kõiki meie kodumaa riigimetsi ning sealt laienema kaudselt ka erametsadele. Nimetatud asutusel on töökava rakendamisel tarvilik esijoonel omada täpset ülevaadet valitsevast olukorrast ja lahendada põlevamaid päevaküsimusi eriti metsakaitse ja -kasvatuse alal ning olla abiks teoreetiliste ja katsete najal saadud tõdede rakendamisega äärmiselt akuutseis elulistest metsanduslikes küsimusis.

Kõigi eelkirjeldatud sammude ja terava fähelepanu osutamine metsandusele on tingitud osalt eriti viimasel ajal ilmnenu suurest nõudest puuturul ühes tunduva sortimentide kallinemisega. Mets oma saadusega on kindlustanud endale, vaatamata tehnika arengule ja asematerjalide kasutamise intensiivsusele, kõikumatu koha suures tarvitajaskonnas, mis ilmneb eriti teravalt siis, kui vahekorrad tootja ja tarvitaja vahel ei ole tasakaalus. Üldine puidumaterjalide hindade tõus on selles kindlaks tõenduseks. Maailmaturu seisukord dikteerib ette suurel määral siin ka sisemisi vahekordade kujunemisi, milles viimased andmed metsamaterjalide tootmise ja tarvitamise vahekorras lubavad teha siiski optimistlikke ja rahuldavaid järeldusi, kuna tasakaal maailma puuturul on saavutatud ja püsib. Nõudmiste ja pakkumiste pendlitaoline liikumine esineb alati, kusjuures viimane hindade kulminatsioon peegeldas seekord suuremat nõudmiste amplituudi. Suur ehituste ja sõjamaterjalide valmistamise hooaeg, mis algas mõned aastad tagasi metsavaesetes maades (Inglismaa, Itaalia) ning kestab osaliselt veel edasi, kutsus esile märgatavalt suurema

puidutarvituse. Metsarikkad Põhjariigid (Soome, Rootsi) osalt ka Nõuk. Vene paiskasid turule nõudmiste katteks määratud hulki toor- ja poolfabrikaat metsamaterjale. Selle tagajärjel tekkis võistluse pinevus ja alalise turu kindlustamise mure.

Kaasaegne üldine kõrge konjunktuur näib püsivat aga ka edaspidigi, millest peab tegema järeldusi metsade majandamise intensiivsuse tõstmiseks ning uute suunade ja kasutusvõimaluste leidmiseks.

Üheks sellesuunalise mõtte tulemuseks on reaalne ettevõtte — sulfaattselluloosi vabriku ehitamine Kehras, mille tootjaks on arvestatud suurem osa meie kodumaa metsadest. Selle tööstuse eesmärgiks on kokku tõmmata ja kasutada kõrgeväärtuslikuks valmistatavaks produktiks senini vähe kasutatud leidnud peenemaid metsamaterjale, mida saadakse harilikult intensiivse metsamajandamise puhul eelraietest ning põimendustest ja viletsama kasvukohaga lankidelt. Säärane uus materjalide kasutamise täielik võimalus mõjub soodustavalt ja süvendavalt kogu metsa- ja rahvamajandusele. Kuna nimetatud tööstus tarvitab suuremal määral männimaterjale, millise enamuspuuliigiga puistud on meil ülekaalus (puuliikide vahetõrge metsades jaguneb ümmarguselt — männi 40%, kuuski 30%, kaski 25% ja teisi lehtpuid kokku ca 5%), siis on tööstuse rajamise mõtte küllaltki põhjendatud ja loomulik. Muret tekitab aga puistute ebaühtlane jaotus maakondade järgi ning sellega ühenduses materjalide transpordi tasuvuse küsimus. Metsamaterjalide hindasid koha peal (n. n. kohalik metsahind) reguleerib ja ilmestab üle riigi jaotatud kalliduse-rajoonid, milles valitsevad erinevad normid — taksijärgud. Viimased määravad metsamaterjalide hinna kättesaadavuse, nõudmise ja turustamisvõimaluste kohaselt. Otsesele tarvitajale või ostjale on seega taksijärk metsavaesemas ümbruses pidurdavaks teguriks. Soodustavalt mõjub seevastu hindade tasandamisele ja materjalide ühtlasele jaotusele hea transpordi ja veoteede olukord, mille juures peab aga alati arvestama veokaugust ning liiklemisabinõude kulu, mis oleks tasakaalus ja kooskõlas sortimentide kvaliteediga. Viimane küsimus on olnud ka raskemaks probleemiks uue suurtehase rajamisel.

Metsade rohkus ja kasutamise intensiivsus ei näita üksinda maa üldist rikkust, vaid mõjutab ja annab võimalusi areneda ka paljudel rahvamajanduslikkudel töö- ja tegevusaladel.

Otseselt on metsamajandus meil alaliseks peatööalaks ligi 20 tuh. inimesele, metsatööde ja -vedude hooajal aga ligi 80 tuhandele ning nõuab ümmarguselt 2 milj. tööpäeva. Kui aga arvata paljusid tööstusi, mis toorel või poolvalmil kujul tarvitavad puidumaterjali, siis tõuseb metsa näiline osatähtsus esmajärguliseks. Väikemaapidajatele ja hooajatööliste pakub metsandus suuri võimalusi vabade vaheaegade kasulikuks rakendamiseks, kui põllumajanduses on tööseisak, s. o. hilissügisel ja talvel ning aitab seega vähendada esinevat tööpuudust.

Kaubanduses ja kaubaveos moodustavad metsamaterjalid ja -saadused silmapaistva osa. Väljaveo väärtuses võtab oma alla metsandus $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ kogu selleks määratud toodangust. Liiklemises ja vedudes moodustavad metsamaterjalid riigi raudteedel ligikaudu $\frac{1}{2}$ tervest veo töökvantumist, mis aga madala kaubaveo tariifi tõttu annab riigile tulu

vähem — ca $\frac{1}{3}$ kogu kaubaveost saadud sissetulekuist. Kõige selle liikumise juurde kujutledes inimesi ja töötlevaid käsi, võib õigusega öelda, et mets on saanud Põhjamaade rikkuseks ja õnnistuseks.

On selge, et meie oludes ajad, mil elati metsakülluses on möödunud igavesti. Puidumaterjalil tarbe- ja kütteenainena jääb aga alaliselt täita eriti meie oludes asendamatu koht, mille normaalne täitmine nõuab sihikindlat, teadlikku tööd ja jõudu. Metsamajanduses suund ja orienteerumine ei saa olla kunagi nii vahelduv ega päevakajale järgnev, kui seda oleks võimalik lubada ja näha soodustatuna mõnel teisel rahvamajanduse tööharul. Metsandus arvestab aastakümneid ja tihti sadu, mille vältel peab püsima juhtmõte ja seisukord, et mets võimaldaks rahuldada kõiki tema peale pandud elulisi kohustusi ja nõudeid. Seepärast peab metsamajandus olema harukordselt ettenägelik ning mitmekülgne ja oma üksikosades võimaluste piirides painduv. Viimast nõuet lahendab teadlik metsakorraldus käsikäes metsakasvatustsükkelde küsimustega, mille peaeesmärgiks on eelduste loomine kaitseks, mis võimaldaks korrapäraseid majandatavat metsa üles ehitada. Selle väljenduse vorm ei sisalda siin aga üksnes materiaalsel varjundil. Kultuuriliselt arenenud mitmekülgne metsamees ei saa olla ainult rahvamajanduslikkude mõtetega laetud pioneer ega raienormi kalkuleeriv matemaatik, vaid ka kunstnik, parim looduse sõber ja peen esteet. Juurdekuuluv reaalne karm elu, töö ja nõuded tingivad aga praktilise eesmärgi, kuna iga loov tegevus peab kandma lõpuks nähtavat ja rahuldustpakkuvat vilja ning andma lõikust.

A. Hansen.

PANIDEALISM*).

Panidealismi eesmärgiks on valitseva kultuurilaostumise ületamine kogu elu põhjaliku uuendamise teel. Oleviku hädade lahendamine pole võimalik vaimse ümbersünnita. Välised muutused üksi jäävad viljatuiks. Mineviku eluorientatsioon, vanad ideaalid kandsid eneses laostumise idusid ja nende taaselustamine suurendab vaid jõuetust ja segadust. Inimkond vajab kindlamat alusmüüri.

*) Hiljuti äratas Tartus ja Tallinnas õige suurt tähelepanu dr. H. Zbinden oma kõnedega n.n. panidealistliku liikumise seisukohtadest kaasaja põletavamate päevaprobleemide kohta. Kuna see Šveitsis levinud liikumine oma uue maailmavaatelse sünteesi taotlusega demokraatlikul alusel on nüüdismaailma üks huvitavamaid omataolisi, avaldame selle tähtsamad teesid ka „Akadeemias“. Seejuures on refereeritud või otseselt tõlgitud W. Astrow'i kokkuvõtlikku brošüüri: „Was will der Panidealismus? (Bern, 1937). Liikumise algataja, nüüd juba surnud filosoofi R. Holzapfeli mahukad peateosed on: „Das Seelenleben und seine soziale Neugestaltung“ 2 köidet; „Das religiöse Leben und seine Neugestaltung“ 2 köidet, mõlemad ilmunud E. Diederich'i kirjastusel J e n a s.

Väliste olusuhete ja sisemise inimese põhjalikum muutmine eeldab uusi eesmärke ja selgemaid tähiseid. Et kujundada täiuslikumat inimelu, on vajalik inimest sügavamalt, mitmekülgsemalt ja objektiivsemalt tunda. Panidealistlik maailmavaade on loonud eeldusi selleks: Rudolf Maria Holzapfel on inimhinges eneses avastanud uute eluvormide algeid. Ta näitab, et senise kultuuri kokkuvarisemine oli paratamatu. Ühtlasi näitab, et inimese hing pole seniste arengusundadega lahutamatu mitte seotud ja et on võimalik senisest täiuslikum moraal, religioon ja kunst.

Üheks suurimaks piduriks kõikehõlmava vaimsustatud kultuuri tekkimisele olid primitiivsed ehk utoopilised moraali-reeglid. Moraal reguleerib inimestevahelisi suhteid. Hääkskiidu või tauningu kaudu edendab ja pidurdab, juhib ning korraldab ta inimese tundeid, sümpaatiid ning antipaatiid. Selleks oleks nõutav kõigi käitumisviiside täpne tundmine. Ent tegelikult pole see nii — moraal on toetunud seni ebakriitilistele psühholoogilistele kujutelmadele ja tema liigselt üldistavad, tardunud väärtusotsustused pole eluilmingute suurt mitmekesisust vajalikult arvestanud. Ka oma kõrgeimal arenguastmel on moraal nõudnud võrdset hinnangut kõigi inimeste suhtes ja vastavalt sellele ühefasast toetuse ja armastuse doosimist: kedagi ei tulnud eelistada, tuli unustada andide, arengu ja elutingimuste individuaalset erinevust. See moraal ei lubanud kaasinimese ründamist, taunivaid tundmusi ligimese suhtes isegi kõrgemate tulevikuväärtuste nimel. See moraal tembeldas egoistlikuks igasuguse mõtlemise iseenesele.

Nii viisi orienteerunud moraal pidi jääma utopiaks, osutus täiesti mõjutuks järjest komplitseeruvate sotsiaalsete ning vaimsete elusuhete keskel. Tegelikus elus valiti, eelistati, tehti vahet endiselt — ehkki päämiselt väliste ja subjektiivsete mõõdupuude abil. Eelistati ja diferentseeriti päritolu või seisuse, kehaehituse või varanduse põhjal. Vaimseid omadusi ja erinevusi arvestati vähe, tundmuse sügavust, hinge õilsust, fantaasiat ning loomisvõimet ignoreeriti meeleldi.

Moraal ja hinnanguviisid olid seega kas nivelleerivad või väliselt ja jõhkralt diferentseerivad. Mõlemal juhul ignoreeriti elulist inimeses, kõrgemaid jõude ja väärtusi. Seetõttu andsid ponnistused elu õilistamiseks vähe tulemusi ja primitiivne jäi võitjaks. Tekkis demoraliseeriv vastuolu ideaali ja tegelikkuse vahel, loov tegevus paistis võimalik vaid tehes kompromisse ebamoraaliga. Kõike vaimset hakati pidama eluvõõraks ja eduvaenlikuks.

Panidealism seab senistele tardunud maksimumidele vastu vastutus-teadliku eetilise ideaali, mis on elu vaimseimate ja produktiivseimate nõuetega kokkukõlas. Selleks ideaaliks on kogu inimkonna täiustamine, tema hingearete paljundamine ja harmoonilisemaks muutmine. Panidealistlik südametunnistus kasvatab kõikehõlmavale, ent ühtlasi eritlevale inimarmastusele. Inimene peab kaaluma, valima ja eelistama. Ja ta armastus- ning abistamistahed peavad suurima jõuga taotlema seda, mis enim üldsust edasi viib. Ainult vaimset diferentseeriv hindamine ja objektiivselt astendav armastus alalise terviku silmaspidamisega võimaldab elavat ja viljakat ühiselu, orienteerumist kõigis elusituatsioonides.

Uus südamefunnistus õpetab üldsusele hinnatavaimat otsustavalt eelistama ning arengut-pidurdava vastu võitlema. Ta õpetab isiklike jõude hindama nende kasulikkuse seisukohalt üldsuse vaimsele arengule. Nii muutub südamefunnistus tõeliselt kultuuri edendavaks jõuks, kindlaks kompassiks ühiskondlikus ja sotsiaalses elus. Panidealismlik südamefunnistus läidab arenguarmastuse võimsaks kireks. Kuna seni päämiseks moraalseks kohuseks peeti oleva säilitamist, muret tervise ja hüveolu ning füüsiliste valude vähendamise eest, siis nihutab uus südamefunnistus esiplaanile hinge arendamise, vaimujõudude rikastamise, kaastundmise vaimsete hädadega. Ta õpetab kõigi eelduste ja instinktide orgaanilist vaimustamist, ilma et satutaks sensuaalsuse täielikku hülgamisse. Et inimese ja inimkonna hädasid edukamalt kõrvaldada, teeb panidealismlik südamefunnistus objektiivse teadmise, eriti hinge elu- ja arengutingimuste tundmise pühaks kohuseks.

Panidealism õpetab hindama individuaalset omapära, vaimseid ja loovaid võimeid. Ainult mitmekülgset ja harmooniliselt arenenud isiksused võivad moodustada viljaka ühiskonna ja ainult kõrgelt ning vabalt arenenud gruppis võib üksik saavutada täiuslikkuse tipu ja mänguruumi oma mitmekesisematele loomisvõimetele. Isiksuse täieliku „eneseteostamise“ ideaal, kõigi tungide ja eelduste „väljaelamine“ on samavõrra hädahohtlik kui eneseeitamine. Seepärast on panidealism massi ja kollektiivi ebajumaldamise kui ka individualistliku vaimuaristokraaditsemise vastu. Ei geenius, ei ka mass pole temale väärtus iseeneses. Kõik peab rakenduma inimsoo vaimujõudude täiustamisele.

Panidealism taotleb kaitset ja toetust kõigile ebatavalistele jõududele ja väljapaistvatele andidele, mida ei tule ära vahetada tehnilise virtuositeediga. Vaevalt miski on seevõrra kahjustanud kultuuri, kui teedrajavate loojate pidurdamine. Vaid panidealismlik kultuur võib selle häda kõrvaldada. Ta asutab uutlaadi uurimis- ja kasvatusinstituute, et määratella produktiivsete vaimuandide arengu seadusi, et neid õigel ajal avastada ja luua neile parimad võimalused töötamiseks.

Taotelles vaimse ja sotsiaalse elu pidevat edasiarengut ja orgaanilist uuendumist, hülgab panidealism igat dogmatismi, igat ainumaksuse nõuet, igat diktatuuri. Ta taotleb lämmatamatute võitluskihude õilistamist ja tooreste, peamiselt füüsiliste, võitlusviiside asendamist loovate ja vihata vaimuvõitlustega. Ta põlgab sõda ja vägivalda, mis pea alati mõjuvad toorestavalt. Kuid ta ei pörku fagasi otsustavast ohvri valmist vastulöögi andmisest elu ja arengut ohustavatele rünnakutele. Niikaua kui üldsus veel niikaugel pole, et konflikte ja pingeid lahendada veenmise ja kasvatusega, niikaua kui brutaalne saagihimu, viha ja kadendus ähvardavad õilsat ja edasipüüdvat, niikaua on kõrgeimate inimsuväärtuste kaitsmine õigustatud ka füüsiliste võitlusvahenditega, kui teised võitlusviisid ei garanteeri võitu.

Panidealismlik ühiskonnakord ja poliitika on demokraatlikud, kuid mitte nivelleerivad. Nad ei tunne väliseid eesõigusi, ei ka jäika õiguste sarnasust. Panidealism eitab ühiskonnakorda, kus poliitilist võimu teostab kitsas eesõigustatud grupp, kes on valitud mitte objektiivse, individuaalse sobivuse põhjal, vaid välise ja juhuslike tunnuste najal, nagu põlv-

nemine, klassiline kuuluvus, hariduslik, varanduslik või vanuseaste. Ta tajub hädaohte, mis nivelleerumise ja vaimupõlguse näol, süvendades lugupidamatust erakordselt loomevõimsete isiksuste suhtes ja massi ülevõimu, ähvardavad demokraatiat. Kuid ühiskondlust ei saa pääle sundida. Seda on võimalik luua vaid ühiste vaimsete eesmärkide ja kõiki valitseva religioosse elumõtte kaudu. On tarvis valijaid vaimselt tõsta, neile anda psühholoogiline-füsioloogiline kool, et nad tajuksid vaimselt produktiivseid karakterijooni ja vaid selliseid ühiskonnaliikmeid valiks gruppe organiseerima ja juhtima, kes on seks kohased. Mida laiemad kihid on immutatud panidealismist moraalist, seda lihtsam on ka seadusandlust kokkukõlastada kõrgema vaimukultuuri nõuetega.

Tänapäeval püsiv kuristik õigluse ja moraali vahel on oluliselt seniste moraali põhimõtete praktilise rakendamata tulemus. Kõrgemal kultuurastmel ei saa õiguse ülesandeks olla brutaalne kättemaks süüteo eest või äriiline lepitus. Õigus peab muutuma sotsiaalseks kasvatuskunstiks ja kui ta ei saa loovutada väliseid võimuvahendeid, ähvardust ja karistust, rakendab ta neid siiski vaid psühholoogilise peenetundelisusega, arvestades individuaalseid mõjureid, vaimset karakterit ja arengust. Seadusandja ja kohtuniku paratamatult eeldusiks saavad mitmekesised huvid, psühholoogiline kool ja fantaasia.

Et panidealism südametunnistus kõrvaldab vastuolu privaatse ja avaliku moraali vahel, siis kaotab ta ka üksiku õiguse ja suurgruppide õiguse makjavallistliku eraldamise alt pinna. Selles inimkonnamoraalis leiab ka rahvusvaheline õigus oma sügavama põhjenduse ja pühitsuse. Gruppide ja üksikute suhteid määrab sama maksimum: üldsuse vaimuvarade ja loomisjõudude säilitamine ja paljundamine.

Panidealism taotleb majandusvormi, mis pääle eksistentsikindlustamise tagab nii üksiku kui ka terviku vaimuelu arengut. Nagu kõrgem kultuur ei saa püsida materiaalse baasita, nii on võimatu eluhüviste küllaldane tootmine ja õiglane jagamine vaba ja mitmekülgse vaimuarenguta. Panidealism hülgab kultuuripidurdavat kapitalistlikku majandussüsteemi, kuna see südametunnistuse kurnajaile ja vaimuvaenlikule plutokraatiale jätab vaba tegevusvälja. Sellisele pidurdamata individualismile („jõudude vaba mäng“) järgneb paratamata kõikide võitlus kõigiga ja üldine anarhia. Samuti hülgab panidealism mitte vähem õnnetu utopia eraomanduse kaotamisest ja kollektivistlikust varavõrdsusest.

Kõik varad ja produktioonivahendid, mis on elule, tervisele, üldsuse püsimisele paratamatud, peaksid põhimõtteliselt kuuluma ühiskonnale ja selle liikme vahel jaotatama võrdselt ja otstarbekalt. Pääle selle peaks igaüks vaba eraomandina oma täielikuks eetiliseks, kunstiliseks, teaduslikuks ja usuliseks täiustamiseks vajalikke hüviseid evima. Erandada siit tuleksid teatud haruldused ja aarded, mis on kõigi arenguks paratamata vajalikud. Tehnika edu ja ühiskonnakorra täiustamine peaksid võimaldama inimkonnal varustada oma liikmeid küllaldaselt kõigi vajalike hüvistega ja pole üksiku elusäilitamiseks sugugi nõutav, et ta saaks meelevaldselt valitseda liigküllust. Selline ühisomandus takistaks mõjusamalt produktioonivahendite vallutamist üksikute poolt ja nende omakasulise rakendamist üldsuse kahjuks. See teeb võimalikuks ka majandus-

organisatsiooni, kus produktiivsete hüviste ülemmäär saavutatakse vaimutõkestava ja sunnitud tööjaotuse alammääraga. Aga vaid individuaalseks arenguks parafamatute hüviste vaba eraomandus kindlustab loova initsiatiivi, vabaduse ja üksiku eneseteostamise võimaluse.

Selline omandisuhete korraldamine eeldab väga kõrget vaimset ja psühholoogilist nivood. Seepärast pole see saavutatav vägivaldse mulistusega ja ainult majanduslike ning poliitiliste abinõudega. Niikaua kui püsib aga hädasoht, et madala vaimse ja psühholoogilise arengu tõttu ühiskond või tema volinikud võiksid kuritarvitada oma võimu ja teisitimõttelejate vaimset sõltumatust ohustada — niikaua ei tohi kõiki tootmisvahendeid ja saadusi ühiskondlustada, vaid peab säilitatama ka eramajanduslike käitiste teotsemisvõimalus, sääljuures määritelles lubatava eraomandi ülemmäär. Ent tänapäeval võib riigilt juba nõuda, et ta kaitseks kõiki nälja eest, kindlustaks igale niipalju vaba aega, et tal oleks võimalusi oma vaimu väljakujundamiseks.

Panidealism taunib igasugust endaga rahulolevat autarkiat ja grupimoraali, mis õigustab viha ja väiklast omakasu võõraste gruppide suhtes ja inimkonna üldhuvide asemel taotleb mõne kitsama subjektiivselt eelistatud grupi, näit. rahvuse, riigi, rassi, generatsiooni, kiriku, klassi, seisuse, kutse, perekonna pimedaid huve. Samuti hülgab ta inimkonna lõhestamist vaenlikesse rinnetesse nagu mass ja eliit, haritud ja harimatud, kurnajad ja kurnatavad, keha- ja vaimutöölised jne. Panidealism taotleb inimkonda, kes ei koosne mitte primitiivset laadi rahvustest ja riikidest, millede liikmed on vaid seotud füüsilise suguluse, geograafiliste piiride ja poliitilise sunni tõttu väliselt, vaid põhjeneb hingesugulusel, vaimulaadi ja loominguviisi sarnasusel. Selline inimkond mõjub kunstilise tervikuna, mis pole mitte „kari“, ka mitte „perekond“ või kunstlik moodustis, millel mure välissuveräänsuse pärast või võidujooks esikoha ja ekspansiooni pärast elu sees hoiavad. See uus inimsooideaal ei tühista kodumaises-juurdumist ja loomulikku tungi sotsiaalseks grupeerumiseks, vaid täidab need vaimse sisuga.

Niikaua kui rahvused ja riigid liituvad või eralduvad päämiselt väliste joonte põhjal, niikaua alluvad nad kergesti jõhkrale grupiegoismile, priimitiivsele rahvusupsakusele ja imperialistlikule võimupüüdele. Alles siis, kui eetilisreligioosne muudatus ja psühholoogiline kasvatus on rahvustunnet peenendanud, muutub inimsooliit utopiast reaalsuseks. Loomulik püüd oma vaimulaadi levitamisele, suuremale aktiivsusele, sangaarlusele ja endaohverdusele, ei otsi siis väljapääsu metsikus sõjavaimustuses, võõraste gruppide alistamises, kurnamises, vaid võimsais vaimuvõitlusis, kultuurirevolutsioonides, maakera vallutamises ja loovas tegevuses. Alles siis on pind küps otstarbekalt organiseeritud kõiki gruppe ja maailmajaguseid hõlmavaks maailmamajanduseks.

Primitiivse kitsarinnalise natsionalismi taassünd meie päevil, märatseva klassi- ja rassiviha puhkemine on olemuselt reaktsioon utoopiale, mis taotleb hingele vastuvõetamatut kosmopoliitiliselt nivelleeritud inimkonda. Kuid seegi ei suuda pidurdada arengut vaimsustatud grupivormide suunas.

Panidealism ei kavatse hinge kammitseada meeltega tajutavasse maailma. Maiste ja inimlike piiride ületamine ning sotsiaalse elu täiustamine on aga võimalik vaid religioosse aimuse ja usu teel. Religioon kui igavikutunne on lämmatamatu instinkt. Teisest küljest ei talu inimese vaim tunnetamise ja tõe tõkestamist. Vaim nõuab ratsionaalse ja irratsionaalse, tuntu ja aimatava, usu ja teaduse orgaanilisse kokkukõlla-viimist. Religioon pole teadus. Teadus on piiratud loogiliselt või eksperimentaalselt tõestatavaga, kogemuspäraselt antuga, kuna religioon tahab haarata igavikku, tajutamatu, salapäraselt.

Miks vana traditsiooniline usk on osutunud kõlbmatuks? Seepärast, et ta liigselt ignoreeris kogemust, objektiivset tunnetust ja loogilist järjekindlust. Ta toetus maailmapildile, mis astronoomiliselt ja bioloogiliselt on vastuvõetamatu. Ta viljeles jumalakujutlust, kus armastuse õrnade joonte kõrval seisid primitiivsed viha- ja kättemaksu-jooned. Tema täuslik, kõikteadja, kõikvõimas ja hää jumal lõi maailma, mis kubiseb pahedest, teenimata kannatustest ja on ebatäiuslik. Selline väärreligioon mõjub elu- ja arengutlammatavalt. Tardumine dogmasse tähendab elava usu surma. Ka religioon peab arenema: objektiivse loodusetunnetamise eduga, eetiliste ja kunstiliste ideaalide täiustumisega peab ka igavikupilt täiustuma. Tuleviku usk on põhimõttelt ebadogmaatiline.

Geotsentrilisest vaatepunktist, mille järgi maakera on maailma keskuseks, ei tule loobuda ainult astronoomiliselt, vaid ka religiooselt. Oletus, nagu oleks maamuna ainuke koht, kus lokkab elu, ja nagu oleks inimene kõrgeim tipp vaimses mõttes, ei arvesta maailmade lõpmatusega ja igaviku tühjaksammutamatu võimalustega. Teaduslik mõtlemine sunnib pigem oletama, et bioloogiline ja vaimne astmestik, mis maa pääl algab üherakulistega ja lõpeb inimesega, jätkub lõpmatult.

Panidealistlike tunnetiste valguses kaob ka oleviku sünge hirmuvii-rastus, nagu halvaks moodsa tehnika mehhaniseeriv mõju vabaltloovaid hingefunktsioone. Mitte tehnika ei lammuta tänapäeval vaimukultuuri, vaid usk, fantaasia, religioosne ja poeetiline loodusehingestamine on jooksnud iseeneste puuduste otsa karile. Nende uuestielustamine ei saa tulla väljastpoolt. Kui tugevamalt põhjendatud usk, reaalsed loomingu ülesanded ja ühiskonnaideaalid vallutavad hinge, siis lülitub ka tehnika orgaanilise ja vajaliku tööriistana üldkultuuri. Kui kultuur inimestele annab positiivse elusisu ja kõrged võitlussihid, siis ei tekita tehnika enam tööpuudust, vaid vabastab jõud vaimseks ja sotsiaalseks arenguks. Tööpuudus on pea alati kas puuduliku ühiskonnakorra või oleva kultuuri vaimse väsimuse sümptom. Elava kultuuri olemusse kuulub, et ta loob alati uusi teotsemisvõimalusi, aimamatuid kooseluvorme, kunstilisi ja teaduslikke ülesandeid, seega avastades uusi tööalasid ja loominguvälju.

Panidealistliku kasvatuse tähtsamate ülesannete hulka kuulub teritada meelt inimeste karakterite erinevuse ja nende vaimsustumise astme tunnetamiseks — et kasvandikke juhtida ja eeskujude valimisel suunata. See kasvatuse arendab sünteetiliselt ja kõigekülgselt kaasasündinud jõude ja on vaba tänapäeva kasvatuse ühekülgselt intellektualismist. Paratamatu teadmiste ja oskuste edasiandmine peab samaaegselt kujunema

hinge rikastamise ja avardamise vahendiks. Nii süvendab panidealistlikus koolis objektiivne loodustugu ühtlasi ka religioosset loodustunnet. Panidealistlik kool pole mehaanilise tuupimise asutis, vaid rakendab ja arendab kõiki vaimseid kui ka kehalisi arengut soodustavaid loovaid võimeid, vähendades seega kuristikku keha- ja vaimutöö vahel.

Senised inimkonnaideaalid on mitmes suhtes arengut pidurdanud. Tegelikult teostatava programmi asemel on nad enesest kujutanud vaid subjektiivseid soovunelmaid. Nad on pigem nõrgendanud loomulikke jõude kui neid harmooniliselt ja igakülgsest rikastanud. Nad on unustanud terviku, on tähelepanu ja energia suunanud isoleeritud erisühtidele, on seega edendanud ühekülgset ja jõudude ning püüdluste killustumist. Nii võitles aeg igaviku vastu, vaim meelte vastu, mõistus irratsionaalsete sügavusjõudude vastu, fantaasia tegelikkuse vastu, kunst moraali vastu, rahvus inimkonna vastu, üksik üldsuse vastu jne. Nii suubuti alati kriisidesse ja katastroofidesse, mis pani üldarengu tükiks ajaks seisma ja isegi tagasi paiskas. Holzapfeli hingeeritlused ja tulevikuvaatlused seevastu on selgitanud panideaali võimaluse, kus kõik eluliselt tähtsad ja arengutaotlevad inimkonna jõud koos teotsevad. Selleks ideaaliks on kunstiliselt kujundatud, end alati uuendav inimkonnakultuur, kus kõik energiad ja elujõud on rakendunud kõige oleva harmooniliseks rikastamiseks, igakülgseks vaimsustamiseks. Samaaegselt rikkalikem diferentseerumine ja terviklikem süntees — see on panidealism.

Kuid ons üldse õigustatud usk inimkonna kõrgemasse arengusse? Kas ei ilmne ajaloos alaline edu ja tagasimine, tõus ja mõõn? Kas on võimalik massi vaimsustamine? Panidealism ei usu automaatselt toimivasse „edusse“. Ta ei pea inimese loomust ei absoluutselt häaks ega radikaalselt kurjaks. Ent teadmatuse, väärideaalide, valitsevate nivelleerimistendentside, vaimuvaenlikkuse, puuduliku ühiskonnakorra tõttu pole elukujundavatest inimjõududest just viljakamad ja arenguvõimelisemad üldse saanud õitsele puhkeda. Kõrgemaid tundmusi, tarbeid ja võimalusi pole ei objektiivselt tuntud, ei õieti viljeldud ja teadlikult edendatud. Juba tõik, et inimkond vaatamata sellistele ebasoodsatele tingimustele on välise ja sisemise kultuuri otsustavatel aladel siiski palju kõrget saavutanud, näitab hinge tohutuid arenguvõimalusi.

On täiesti põhjendatud lootus, et vaimsete ja loovate eelduste kasvatamise ja õieti orienteerimise puhul individuaalne ja inimkondlik areng võib saada kujuteldamatu tõusuhoo. Vaimse ja sotsiaalse elu aladel on saavutatavad vähemalt sama sügavale haaravad muutused ja rikastumised kui välise loodusevallutamise alal. See ei maksa ainult „eliidi“ suhtes, vaid ka „massi“ suhtes. Kogemus ja ajalugu näitavad, et soodsatel tingimustel on õnnestunud rakendada isegi suuri masse kaugeleulatuvate eesmärkide teenistusse. Ilma pideva masside tõusuta poleks võimalik olnud ei ristiusk ei ka moodne kultuur. See tõus on garanteeritud suuremas ulatuses, kui ideaalid taotlevad ja kindlustavad kogu inimkonna vaimset tõusu ja kui neid ideaale taotletakse vahenditega, mis inimese loomusele paremini vastavad kui senised. Senine „arenguusk“ on olnud tihti naiivne ja utoopiline; panidealistlik usk täiuslikumasse tulevikku

põhjened sügavamal ja ulatuslikumal kujundavate jõudude ja arenguvõimaluste tundmisel.

Kokkuvõtteks võib panidealismi lähemaid eesmärke järgnevalt määratella: 1. Panidealistliku südametunnistuse süvendamine ja avardamine. 2. Hingeelu peenendamine kunstilise meele ja loovate eelduste kultiveerimise teel. 3. Nivelleerivate hindamisviiside ja moraali hädaohtlikkuse selgitamine. 4. Psühholoogiliste teadmiste levitamine, psühholoogilise vaatlusvõime aretamine, meele teritamine hingeliste varjundite ja muutuste jaoks. 5. Võitlus vaimuvaenlikkuse, ideaalilageduse, materialismi, võimukultuse vastu. Kõrgemate vaimujõudude ja elualade, religiooni, teaduse, kunsti, moraali, fantaasia tähtsuse selgitamine praktiliste hädade ja ülesannete lahendamisel. 6. Võitlus rassiliste, natsionalistlike, seisuslike, klassiliste eelarvamuste ja vaimuvabadust ähvardavate sotsiaalsete ja poliitiliste püüete vastu. Selgitamine, et tulevikkuteeniv demokraatia on õigustatud diktatuuri faotluse vastu kõige energiaga välja astuma. 7. Geniaalsete loojate elu, tegude ja tähtsuse populariseerimine ja nende sünni- ning arengutingimuste tutvustamine. 8. Mineviku ja oleviku kultuuride rakendamine inimsustunde kasvatamiseks. Arusaamise süvendamine elualade, hingejõudude, arenguastete, inimkonnagruppide vastastikusest sõltuvusest ja orgaanilisest põimumisest ning meele teritamine sotsiaalse ja vaimse sünteesi mõistmiseks. 9. Olevate eluvormide immutamise panidealistliku vaimuga. Uutlaadi kasvatuslike ja sotsiaalsete asutiste loomine ja ettevalmistamine.

Panidealism ei taotle ühepäeva-eesmärke. Ta on suunatud tervikule. Ta ei püstita vastukaaluks aja kriisidele ja eksiteedele juureta utoopiaid ja konstrueeritud igatsuspilte, vaid näitab, kuidas inimese hing võib vabalt areneda ja miks ta seda seni ei võinud. Kes on teadlik iga üksiku vastutusest üldsuse ja tuleviku suhtes, see on ferefulnud kaasvõitleja.

Üha pöörasemalt määratsevad vaimuründajad. Ainult loov tulevikuarmastus, ohvrivalmis jõupingutus ja võitlustahe, mis on juhitud kindlast teadmistest, suudavad lahtiaheldatud jõhkru ja hullumeelsuse jõudusid tagasi tõrjuda ja inimkonda päästa barbaarsusse ja metsikusse langemisest.

KIRJANDUST PANIDEALISMI KOHTA:

„*Neue Lebensgestaltung*“ — W. A s t r o w, München, 1932.

„*Kultur als religiöse Forderung*“ — W. A s t r o w, H. L a n g, Bern.

„*Technik und Geisteskultur*“ — H a n s Z b i n d e n, Oldenbourg, München.

„*Geist und Wirtschaft*“ — H a n s Z b i n d e n, H. L a n g, Bern.

Rahvusvahelise Panidealistliku ühingu väljaandel ilmub 2. aastakäiku 6-vihuline ajakiri „*Wandlung*“, millele siin tähelepanu juhita.

Igasuguseid asjasse puutuvaid teateid selle liikumise, kirjanduse jne. kohta annab ZENTRALSTELLE DER INTERNATIONALEN PANIDEALISTISCHEN VEREINIGUNG: Zürich 1, Sihlstrasse 38.

Ühtteist kvalifitseeritud vōhikuist.

Minu kirjutis „Üliõpilaskond Ülikoolide seaduses“ on saanud omamoodi tähelepanuosaliseks A. Perandi poolt, kes „Üliõpilaselehes“ sellele pühendab polemiseerida tahtva, ent erikordselt ignorantliku kirjutise. Ma pole kunagi laskunud vaidlustesse vōhikutega, kel puudub primitiivsemgi aim dogmaatilisest vāitlusest ning minimaalne oskus kehtiva õiguse normistiku analüüsimiseks. Perandi kirjutisest nähtub, et ta kuulub selliste vōhikute kilda, kes naiivjulgelt sõandavad astuda õpetatud spetsialisti vastu, evimata pealiskaudsematki ülevaadet käsiteldava ala algelisemaist ja lihtsamaist mõisteist. Perandis aga olevat tegemist kvalifitseeritud juristiga. Ta olevat kuuldavasti ka Ülikoolide seaduse Üliõpilaskonda puutuva osa kaaskoostajaks, mis osa kohta, tema viletsa normitehnika pärast, üldiselt küll arvati, et see kindlasti pole saanud tunda isegi vōhikliku juristi abistavat kätt. Neil arvatavil autoriga seotud eeldustel sel puhul erandlikult siiski võetakse sõna mitte küll poleemikaks, vaid mõningaks väiheseks märkmeks.

Oma kirjutises Perandi näiteks ütleb, et „üliõpilaskond üliõpilaste üldorganisatsioonina iseloomustub seega, et ta täidab osalt haldusõiguslikke ülesandeid, osalt teotseb enesekorraldamise õiguse alusel. See dualism, mis väljendub üliõpilaskonna ülesandeis“, jätkab ta, „avaldab oma mõju ka teiste üliõpilaskonna õigusteadeusliku mõiste määrangu tunnuste kohta“. Ja sellest passus alamal: „Seda dualismi on märganud juba ka prof. dr. jur. A.-T. Kliimann, kuid ta ei ole taibanud selle õiget olemust“.

Selles teaduslikult lubamatus enesekorraldamise õiguse ja haldusülesannete vastakuti seadmises avaldub otse uskumatu ignorantsus ning ühtlasi oma teadmatuse ülbeim enesepaljastus. Autor kvalifitseeritud juristina (kui see oletus peaks paika pidama) pidanuks enne kirjutamisele asumist tutvuma vähemalt sellekohase natsionaalsegi kirjandusega. Talle oleks saanud väikse vaevaga selgeks, et iga enesekorraldamise õiguse alusel teotsev ühik täidabki just haldusülesandeid, või nagu tema ütleb „haldusõiguslikke ülesandeid“. Vastava pärimise peale võinuks iga haldusõiguse kursuse kuulanu autorile seletada, et enesekorraldamise õigus on kõigile korporatiivühikuile põhiliseks, s. o. lahutamatuks tunnuseks, et selle õiguse alusel, peale riigi ja osariigi, haldavad endid, s. o. täidavad haldusülesandeid kõik personaalsed ja territoriaalsed ühikud, nagu haldusprovints, kogukond, kutsekorporatsioonid, kirikud jne. Kas eesti vallad, alevid ja linnad pole siis haldusühikud ja kas nad ei halda end just enesekorraldamise õiguse alusel? Minimaalsemate haldusõiguslikkude teadmistega varustatud isikule peaks olema küll fāiesti selge, et on absurdne rāākida enesekorraldamise õiguse alusel teotsevast organisatsioonist ja selle kõrval veel rōõbiti ka haldusülesannete täitmisest: enesekorraldamise õiguse alusel teotsemine ongi haldusülesannete täitmine.

Jätakuvalt väidab autor, et üliõpilaskond näiteks ei saavat olla perso-

naalsele printsiibile rajatud, vaid, nagu ta ise lausub, „organisatsioonaaalsele printsiibile rajatud organisatsioon“. See printsiip (mõeldagu ometi!) tahab öelda sedasama, mida minagi väitnud olen, ja nimelt seda, et Üliõpilaskonna raking on naaldatud peamiselt üliõpilaste üldsihilistele eriorganisatsioonidele. Niisiis Perandi argumentatsiooni järgi, Üliõpilaskonna näol pole igatahes tegemist territoriaalse ühikuga. Autor on siin ilmselt olnud arvamusel, et personaalne printsiip on mingi polütoomne organiseerimisprintsiip. Iga haldusõiguslane aga teab, et personaalne printsiip on dihhotoomne vastandprintsiip territoriaalsele põhimõttele, mispärast organisatsioon, kui ta ei ole rajatud personaalsele pinnale, on paratamatult ehitatud territoriaalsele alusele. Siit järeldub täie konsekvntsusega, et eitades Üliõpilaskonnas personaalse printsiibi rakendamist, tuleb väita ta olevat terrtoriaalse haldusühiku. See oleks muidugi nonsenss.

Arvates, et esitatud märkmed oma otstarvet küllaldaselt täidavad, ei tahaks Perandi kirjutise taseme valgustamiseks „Akadeemia“ ruumi rohkem raisata. Ärgu aga nende märkmete toonist järeldatagu, nagu oleksin ma Perandile pahane. Mulle on alati olnud täiesti ükspuha, kas selletaolisis kirjutisis minu mõisteid ülistatakse või laideatakse. Pealegi on mulle teada, et Perandi erialaliste tööde kohta (kui ma vaid isikus ei eksi) on tema õpetaja andnud väga kiitvaid hinnanguid, mispärast ma praegugi usun tema olevat hea spetsialisti omal alal. Kuid mind paneb väga imestama tema kergemeelsus tulla „parandama“ temale sootuks erineva ala spetsialisti kontseptsioone sellise võhiklikkuse ja pinnapealsusega, kus ei suudeta teha vahet isegi säärase mõistete vahel, nagu korporatsiooni ja organisatsiooni ning selle rakingu mõisted. Spetsialisti vastu esinetakse alati hästi läbimõeldud ja igati kaalutud argumentatsiooniga, sest asjatundja leiab vaevata kõigiti korralikestki väitlusist väiksemagi vea ning väärafuse. Enese suhtes ma pean siinkohal küll ütleva, et ma ei julgeks milgi juhul minna Perandiga vaidleva tema eriala küsimusis, sest, arvestades tänapäeva teaduste kõrget taset, ma kardan seal oma nimele häbi teha. On ju tõsi, et teaduslikult õieti väidelda saab tänapäeva „ärkamisaegses olustikuski“ üksnes vastavalt koolitunud ja vajalikkude teadmistega varustatud spetsialist. „Kingsepp jäägu ikka oma liistude manu“ on põhimõte, mida praegu, mil juba on olemas häid spetsialiste pea igal alal, tuleks võimalikult tugevasti rõhutada, mida aga sageli unustavad isegi mõned „kuulsused“ ja teised „nimekad isikud“. Ma pean otse rahvuslikuks teoks sellistelt „nimekatelt“ dilettantidejailt ja võhikuilt nende võltsoreooli ning „kuulsuse“ armutut mahakiskumist. See tervendaks seltskondlikku elu ja natsionaalse teaduse õhkkonda ning pidurdaks sellistele suurustele järglaste tekkimist. Kui sääraseid teaduslikke ignorante ja obskurante rünnatakse kõikjal ning asjatundjad neile ka igakord õige teravasti varvastele astuvad, siis, selles oldagu kindel, hakkab neil aegajalt vähenema isu pudru keetmiseks eesti teaduse arvel.

A.-T. Kliimann.

Saksa rahva iseloom.

Vaidlus C. D. I. klubis.

C. D. I. klubi (Club de Debats Internationaux) suurim osa liikmeist on koos Genfis Rahvasteliidu üldkogu koosolekute ajal. Kuigi tookordsed koosolekud poliitiliselt ei pakkunud suurt huvi, oli suurem osa klubi liikmeist koos ka üheistkümnenda üldkogu koosoleku ajal. Klubi koosolekust osavõtt 27. septembril oli seetõttu eriti suur ja esimees võis häälmeelel avada koosoleku Hôtel Beau — Rivag'i teise korra saalis Quai du Mont Blanc'i juures.

Oli korraldatud klubi lõuna, ja sellejärele vaieldi salongides omaette rühmades. Suure akna kaudu võis märgata, kuid Lac Lemans'i külm, sinihall vesi muutus järjest tumedamaks, kuni viimaks väike, küpressidesse kasvanud He-de-Jean-Jacques-Rousseau näis ujuvat tumeda laiguna pimedal alusel ja eemal kirdes pimedus laskus üle Mont-Blanc'i valge tipu. Kindlaksmääratud kogumissaalest kuuldus rahvusvahelise banketi rõõmsaid hääli paljudes variandes. Klubis valmistuti üleminekuks kergemalt vestluselt ja harilikult genfilikult klatšimisõhkkonnalt tänaõhtusele vaidlusteemale: „Saksa rahva iseloomust“.

Ja kui klubi esimees asus oma kohale, istusid kõik küllalt korralikult reeglipäraselt tooliridadel.

*

Ametikohuseid täitev esimees ja koosoleku juhataja senor Alvarez de Bacquero y Mori (üks Rahvasteliidu sekretariaadi hispaania liikmeid) avas koosoleku kell 22.10 järgmise sissejuhatusega:

— Mu daamid ja härrad!

Tänaõhtuse vaidluse teemat „Saksa rahva iseloomust“ ei oleks me võib-olla sugugi julgenud üles tõsta viis või kümme aastat tagasi. Kuid — tempora muntantur — ja võib-olla areneme ka meie oma vaateis ja teadmisis. Vähe-malt ise arvan, et olen muutunud palju targemaks kui olin kuue aasta eest, mil asusin Genfi. See ei olene ometi mingil määral kohalikust miljööst, mis ju kahjuks sugugi ei ole nii rahvuslusefult kõrgeletõstev nagu nii mõnigi veel praegu arvab. Kuid — olen õppinud nägema nüansse säääl, kus nägin varem vaid ühetoonilist fooni. Ja see on, usun, samuti maksev kõigi meie lugupeetud klubi liikmete kohta. Kogu meie klubi ju ongi olemas nende nüansside pärast.

Kuid, et nüüd minna üle tänaõhtusele teemale, siis on mulle alati näinud, et just Saksamaa ja sakslased pakuvad erakordselt rohkesti nüansse. Ja kui meie juhatus võttis vaidlusteemaks saksa rahva iseloomu, pidime juhatuses kaunis kaua mölgutlema, kuid suudaksime leida vaidluste algataja, vastukõneleja. See pole sugugi kerge ülesanne. Meil pole ju enam tegemist sõjapropagandaga.

Lõpuks leidsin siiski mehe, tahan öelda — ühe neist, tema, tema, kes seisab pääletungi vastu, kõneleb teesile contra. Kohtasin teda juhuslikult eile tänaval. Me ei olnud kohanud teineteist kahe aasta kestel, kuid mul oli kohe selge, et leidsin kohase mehe. Ja kui küsisin temalt, kas ta ei soovi esitada iseloomustust sakslasist meie klubis, vastas ta silmapilkselt jah. Siin istub too mees — Mr. David Carr, ühe suurema inglise ajakirja esindaja, Saksamaa ja muu maailma väga hää tundja. Ta tunneb nende elu rahu ja sõdade ajal, selle heledamais ja tumedamais värves. Ta on muuseas lugenud ning jälginud kogu saksa kirjandust ja arvutu hulga saksa käsiraamatuid, ta on külasthanud kõiki Saksa osariike ja suurema osa Saksamaa linnu, ja ta võib teha vahet parima täpsusega kõigi saksa õllesortide vahel. Kirjandust on ta lugenud ühes saksa vangilaagris kahe aasta kestel; muu osa oma teadmisist on ta omandanud eel-

sõjaaegseil õpinguil Heidelbergis ja pärast sõda — Hamburgis, Berliinis ja Düsseldorfis. Oma algupäralt on ta keeleajaloolane; nüüd on ta ka palju muud oma eriala kõrval.

Mul on au anda sõna Mr. Carr'le.

*

Mr. David Carr astus tribüünile kell 22.17 ja pidas järgmise ettekande:

— Härra juhataja, mu daamid ja härrad!

Saksa iseloom — seda ei olegi olemas! Vabandage, et algan sellise väljendiga, mis kõlab paradoksina, kuid mul pole tahet kedagi šokeerida, kuna see on fakt: saksa rahval pole iseloomu. Rahvas sellisena on iseloomutu, tahan sellega öelda, neil puudub isikupärasus, vorm, kindlus, tahe ja enesestus.

Inglane on inglane — juhul kui ta pole šotlane, prantslane on prantslane, itaallane on itaallane, kuid — sakslane on — junkur, üliõpilane, kaubareisija, sotsiaaldemokraat, hitlerlane, professor, elukutseline isamaalane, või jälle — radikaalne tuleviku naivist, või on ta pooleldi kohandatud ja ümbermoonutatud koopia inglasest, prantslasest või ameeriklasest. Kuskil mujal ei kõnelda nii palju „inimlikkusest“ ja „ühisest inimlikkusest“ kui Saksamaal. Prantslased kõnelevad ka palju „humanite'ist“, kuid siis mõtlevad nad sellega Prantsusmaal ja selle hingelisi vasalle. Kuid kui sakslased kõnelevad „inimlikkusest“, siis mõtlevad nad midagi vormitult ja värvitult, just samasugust nagu nad on ise enne ümbertöötamist mõnes ühiskonnaalas.

Need vormitult ja iseloomutult sakslased on samal ajal juba sajandite kestel õnnetu armastuse ohvrid — see on armastus distsipliini, kannuste ja tugevate komandosõnade vastu. Nad on tundeilt painduvad, kuid jõudude alateadvuses võime neid tundeid vaadelda nii nagu suurema osa naiste tundeid, kui nad unistavad ja mõtlevad „tõelisest mehest“. Kuid kuna naistel selle juures tekib kindel ja tugev tunne vähemalt selle „tõelise mehe“ isiklikust väärtusest, võivad sakslased selle vastu teha suurimaid, imekspandavamaid eksisamme, milliseil täielikult puudub psühholoogiline ja poliitiline instinkt. Sama kergelt, nagu nad lasevad endid juhtida tõeliselt suuril mehil, nagu Friedrich II ja Bismarck, sama kergelt langevad nad põrmu kelkivate komödiantide ees, nagu seda oli Wilhelm II jne.

Ligemal ühenduses sellega on otse uskumatu saksa naiivsus. Kuid saksa naiivsus ei ole terve ja avatud nooruslik meelte vastuvõtlikkus ega ka ameerikalikult nünanseerimatu kalduvus kõigele progressiivsusele ja efektiivsusele — ei, sakslaste naiivsus on õigustamatu; see on abitu, tasakaaluvõimetu, ligidane ebakainusele — *top heaviness*, nagu me ütleme inglise keeles. See on imekspandav poliitilise vastutustunde puudus, valelikkude ja korrumpeeritud parlamentaristide juures, häbematud massipsühholoogilised eksisammud oma eriala ülihästi tundvate ametnikkude ja koloniaalpoliitikute juures, haritlaste eraldumine, kasvatajate ja ohvitseride pedantsus, nn. kunstnikkude naeruväärne afektsus, nende diplomaatide saamatu kavalus, igasuguste modernsuste üllilialdus, lakkamatu kelkimine, millele järgneb samasugune lakkamatu kaebamine. Neil on olemas kõik maailma erioskused, nad võivad töötada ja hoolitseda eneste eest mesilastena, sipelgatena ja vanade veohobustena, nad evivad ülliligseltki tugevat ja kannatlikku intelligentsi, kuid nende hulgas puuduvad suurhärрад

sõna parimas mõttes, riigimehed, diplomaadid, džentlmenid, targad ja mõõdukad ärimehed — samuti nagu neil puudub uhkus ja loomupärane seesmine väärtusetunne.

Nende naiivsus ei ole esile juhitud mitte puutumatusel ja kogemuste puudusel, vaid mingist psüühilisest konstruktsiooniveast. Sakslased rahvusest on saanud kõike — määratu hulga väärtuslikemaid andeid — kuid neil on puudunud eraldamisvõime, ümberotsustamisoskus, mõõdukus ja seesmine tasakaal.

Nende paljukiidetud organiseerimisoskus on tõeliselt hoopis midagi muud. See on nende nõrkus — alluda ühinguile, organisatsioonidele, ja ühtlasi nende vajadus — liikuda karjas, hulga seas. Sakslaste kalduvust marssida ridades on võimatu neist välja juurida. Kolonnimarssimine annab sakslasele üleoleva võimu- ja isiksuse tõusutunde, mida ta nii pööraselt vajab oma haletsemisväärse harjumuse tõttu. Ma viibisin hiljuti jälle ühes saksa provintsilinnas, kus veetsin 1913. aastal paar kuud. Siis, enne sõda, korraldati lakkamatult tõrvikute- ja pidurongkäike keisri sünnipäeval Sedanipäeval ja kõigil võimalikel pidupäevil. Need olid meeste lauluseltsid, sõdijateühingud, Isamaaliit, j. m. Nüüd, pärast sõda, käisid nad samuti rongkäikudes. Nüüd muidugi ei pühitsetud enam keisri sünnipäeva, vaid — Veimari Põhiseaduse-päeva, ja seltside nimed olid — Reichsbanner, Üuendusliit, Rahuliit, jne. Ühe nimetuseks oli „Bund für freie Lebensführung“, kuid ühedki ei marssinud nii hästi taktis, kui tolle vaba elukorralduse ühingu liikmed. Ja muide — kõik oli nagu vanasti, ainult vähe värvitum. Mees jõi oma õlle ja läks koju ja kõneles oma naisele, et Herr Regierungsrat oli nii ja nii auväärset teda isiklikult tervitanud. Ja püüaväiti riputasid noored eneste rõivastele mitmesuguseid lindikesi ja lipukesi ning jalutasid rühmadena teedel. Härrad kontoristid rõivastusid imelikkusesse ülikondadesse — suled kübarais ja teised keskaja rüütliseisuse tunnused rõivaste man, ja liikusid graveteetlikult kolm sammu oma perekonna ees — ümberlinna jalutamiseks määratud kõnniteel — aegajalt seisuseväärset vahetades sõnu kolleegiga kõrgemate riigiküsimuste üle.

Sõda — see oli sakslasile algul kogu eelkõneldu apoteeos! Ometi lõpuks saadi hakata vormis käima! Muidugi oli see ju inetu, kuid siiski märksa kaunim kui sakslase argipäev kodus ja köögis. Ja nende fiktiivne võimutunne hakkas paisuma rahvas nagu kummipall kevadpäikeses. Ja härrad „Regierungsrat'id“ tervitasid kõiki. Kuid siis mindi vähe liiale. Saksamaa võideti seesmiselt. Meie sõjapropaganda, millest meie ise hakkasime jääma kõrvale, ja mida me enam üldse ei vajanud, see tungis mürkgaasina läbi Saksamaa soomuse. Ja nii nagu säääl puudus seesmine, kindel, arenenud otsustusvõime, nii nagu säääl ümber hinnati end edu kriteeriumi kohaselt, nii ei suudetud kannatada enam kõike. Kõik langes lõpuks kokku.

Ja nüüd algas viletsaim hädaldamine. Sakslased mitte üksi ei loobunud kõigest sellest, mida nad varem pidasid kalliks, vaid vihkasid seda, süüldasid sellele ja tallasid selle igal viisil jalge alla — lootes niiviisi suutvat võita enesele võitjate rahvaste sümpaatiat. Loomulikult saavutasid nad ainult nende põlguse. Nende ülespidamine oli seda näidanud, kuid me unustasime, et Euroopa on siiski, vaatamata kõigele, solidaarne terviklik kultuurilim, ja et kellelgi pole midagi võita ühe suurrahva alandamisega. Kuid veel ei ole sakslased aru saanud, et ühe rahva nagu ka üksikisiku väärtus on seesmine, ja võib

tihti olla vastuokustes. Nad ei ole veel aru saanud lüüasaamise õppetunnist — mis ei ole mitte enese kahetsemiseks, vaid eneseaustuse päästmiseks.

Kuid kui siiski on mingi lootus, et saksa rahvus saavutab millalgi selle, mis tal nüüd puudub — iseloomukindluse, tasakaalu ja enesevalitsemise, siis tuleb selles tänada sõja viletsusi ja kaotuse valusust.

Umbes niipalju, näib mulle, võib üldiselt öelda saksa iseloomust — mis ei ole veel täiesti välja kujunenud, kui see üldse millalgi välja kujunebki. Kui tahe-takse veel midagi öelda sellest, siis peab tooma esile mõningaid erilisi tüüpe.

Esiteks on meil preisi junkur, kellest on kõneldud palju, keda on söimatud, kes muus maailmas on populaarsuseta ja ebasümpaatne, kuid kes on hädavajaline Saksamaal — ainsam tüüp, kes seni on võinud edukalt valitseda maad, mehine ja kindel, vastandina harilikule sakslasele, ja kaupmeeste aris-tokraatia kõrval ainuke ühiskondlik rühm Saksamaal, kes on eneses näidanud kestvat enesekindlust — kõigele vaatamata tubli, esilekerkiv, teisist kõrgem inimrass, kuid tõeliselt vähe saksapärane.

Ida-Elbe junkur on nimelt öieti saksa variant ühisest, segapäritoluga valit-sejakastist, mis veel aastat kaksikümmend tagasi valitses Peterburgist ja Mosk-vast Bukarestini, Budapestini, Triestini, Viinini, Strassburgini, Kölnini ja Altonani.

Saksa ametnik, tsiviil või sõjaväeline, on kohusetruu, töökas ja kartlik oma ülemuste ees, kuid tal puudub psühholoogiline vaade. Ta suudab vähe seedida osagi üldisest valitsusküsimusist ja tal ei ole vähematki seesmist vastupanu ja isetsustamist tema loomupärase ettevaatuse tõttu, mis alati väljendub välises viisakuses.

Saksa teadlased on küll rohkem leiutajarõõmu, on enam „asjalik“ kui ühegi teise rahvuse teadlane. Kuid just selle tõttu upub ta nii kergesti üksikasjusse, kaotab tervikkuse ja teeb teadusest mehaanilise tehnikka elava kultuurifaktori asemel. Indiviididena on ka kuulsad saksa teadlased tihti nüri-meelsed ja vähenägelikud. Saksamaal ei tee veel vaim kedagi vabaks.

Saksa luuletaja, kriitik ja kunstnik on liigagi tihti ainult karikatuur, naeruväärselt tühine ja viljatu, kes žongleerib vaid kirjanduslikele modernismide eriliikidega, mis viimaseil ajal Saksamaal alati leiavad hääd minekut odavate väljaannetena. Saksa publikul puudub, kahjuks, nii suurel määral kvaliteeditunne, et ta mingi luuletaja man ei suuda eraldada atituudi põhiolemusest. Ja suurimat õnne toob see, kellel kõik on atituud, nagu näiteks Maximilian Harden või Emil Ludwig. Nagu nende müügireklaam, nii peab ka nende kirjanduslik edu olema häbematu, riidlev, tülitsev ja kärarikas. Kõik see tule-taks meelde Ameerikat, kui säääl mitte kõik ei oleks kindlailmeline. Amerika-nism, ameerikapärasus on seepärast tõelisus, kuid saksapärasus —, mida see tähendab? Mitte midagi muud, kui vormitust, enesevalitsemise puudumist, koh-makust ja liialdusi.

Ja eliit — noorsugu, kõrgema kasvatuse vili, üliõpilased?

Mulle tunduvad nad saksa noorsoo üldise vormituse karikatuurse liialdu-sena. Seltsid, korporatsioonid, korporatsioonide distsipliin, brutalsed välis-eneseavaldused, kasarmulikult elurõõmuavaldused, õige palju küpsematust ja täieline seesmine kaos. Selline on nende olemus. Saksa üliõpilane on pilliroog

tuules. Ta idealism on tihti ehtne, kuid pime, lapselik või haiglane ja teda saab võita ka nagu lastehaigust, kui see on jäänud peatuma mõnda ühiskonna täpsesse vormirõivastatud korporatsiooni või liitu, ja ta saab hääks alamaks, või, nagu nüüd ametlikult nimetatakse, kaaskodanikuks. Sellest punktist ülespoole kuni Regierungsrat'ideni ja Oberpräsidentini ei leidu ühtki olemuslikku vahet. Ja oma noorusajast mäletavad nad vaevalt rohkem, kui mõnda tublit joomingut fašingul ja mõningaid segaseid unistusi, mis nüüd juba ammu möödunud.

Kui see on Saksamaa eliit, milline peab siis olema rahva mass? Saksaa r g i p ä e v a e l u — see on väga kurb. Mitte lihtne ja truusüdameline, nagu seda on nimetatud vanemas kirjanduses, vaid kurb ja rõhutud koos igat liiki alaväärsuskompleksiga. Kõigest sellest vabanemiseks on sakslasel vaid üks vahend — laul ja muusika. Ja selles pole ju midagi halba. Kuid argipäev muutub muusika tagapõhjal veel hallimaks! See on rõõmuvaene rahvas.

Saksaa t ö ö l i n e on kergesti juhitud ja usaldab oma sotsiaaldemokraatlikke õppejuhte ja ametiühingulisi allohvitseri, nii nagu tema esivanemad uskusid pastoreid. Katoliiklikul Lõuna-Saksamaal usub ta neid veel nüüdki. Üldisest olukorrast taipab ta väga vähe midagi, ja poliitilisest vaatekohast moodustavad saksa töölisel truud valijate-karja. Kommunistid samuti. Vahe on ainult loosungeis ja taktitundes.

Rahvussotsialistlik massihingeelu avaldub üldises ja Saksamaale täiesti loomulikus ning õiges tühimuses fiktiivsusest, kuid rasvaste loosungitega särama- a e t u d p a r l a m e n t l i k u s t s ü s t e e m i s t j a l ö p m a t u l t p a l j u d e a m e t i ü h i n g u t e j a s o t s i a l i s t l i k k u d e o m a v a l i t s u s a m e t n i k k u d e l a i a l d a s t e v ö i m u p i i r i d e v a s t u. Need on ju saanud preisi allohvitseride kõikvõimsuse pärijaiks. Kuid pääle selle juba seegi, et maal on sadatuhat allohvitseri, kuid mitte ühtki kompetentset kindralstaapi ja ei mingit kindlat käskivat võimu, lubab ka rahvussotsialismi lainel paisuda. See on rahva hüüe juhi järele. Kuid seni nad pole juhti saanud, neil on ainult Hitler *).

Saksaa p e r e k o n d on omapärane asutus, kus isa poseerib äärmist võimu-täiuslikkust ja lapsed sama äärmist revoltsust. Saksaa naine on hääsoovlik, töökas ja sõnakuulelik, kuid mittesugugi inspireeriv. Koolid on sundkasvatusasutused. Abielu on kurb ja huvitu kooselu. Rahvas on oma argipäeva elus õnnetult ja lootusetult rõhutatud alaväärsusetundest, mida ta millalgi ei suuda seesmiselt võita, sest et ta millalgi ei püüa midagi muud kui ainult väliste vahenditega teisendada oma välist hääolu ja seega petta iseennast.

Seepärast asub ka Saksamaa säääl, Euroopa tsentrumis, kraavitamata soona. See ei ole mingi keskkoha riik — see on samal ajal ebaküps ja kohmetu, rõhutatud ja ennast ülehindav rahvas, kellelt Euroopa ei või oodata mingit juhtimist. Just vastupidi — küpsed Euroopa rahvad peavad viima sakslased enestega kaasa, samal ajal kasvatama ja valvama neid, lootuses et sakslane lõppude lõpuks siiski saab iseloomu, tahtekindluse ja isiksuse.

Kuid niikaua kui sakslased sarnanevad rõõmutule ja nukrameelsele popsi-rahvale üli rahvustatud külades üleujutatud põldude man, nii kaua elab ka

*) Käesolev ettekanne on peetud enne Hitleri võimuletulekut.

Euroopa haigena, ja teised rahvused peavad olema valvel tolle halva õhu vastu sakslaste sotsiaalseilt soilt ja valvel ebakindluse vastu, mis pesitseb kogu nende paindumatus allohvitseride ühiskonnas.

*

Mr. Carri ettekanne, mida mitmelt poolt tervitati elava aplausiga, kuid teisalt ka tagasihoidliku vastumeelsusega, lõppes kell 22.40.

Sellejärele kõneles juhataja, senor de B a c q u e r o :

— Mu daamid ja härrad!

Kui ma kuulasin oma sõbra Mr. Carri arvamusid saksa rahva iseloomust, sain ma mulje artistist, kes hulga kolleegide ees teeb diagnoosi lootusetule haigele. Seepärast ei ole Mr. Carr poliitik, kuna nood elavad lootuses ja on hirmul diagnoosi ees. Siiski pole ma, loomulikult, midagi ütelnud ega otsustanud Mr. Carri valju hinde kohta saksa rahvusest. See kõik jääb tema arvele. Kuid see on igal juhul tema ettekande perspektiiv ja põhiidee ning avaldan talle tänu klubi nimel.

Nimetasin varem, et meil oli juhatuses raskusi vaidluste algataja leidmiseks. Üleile saabus aga siia meie sõber signor Carloti Torinost ja kui ma talle nimetasin meie tänasest koosolekust, ja et meil seni puudub kõneleja teemal pro. vastas ta kohe sel otsustaval viisil, mis talle on omane: „Ma kaitsen neid“. Ma kummardusin tänulikult. Lahendus oli leitud.

Signor Carloti, ma loodan, ei vaja enam mingit esitlemist meie seltskonnale. Ta on varem olnud Itaalia diplomaatia teenistuses, kuid on nüüd juhtivaks jõuks oma kodulinna autotööstuses ja on üldiselt moodsa Itaalia väljapaistev esindaja.

Mul on au anda sõna signor Carlotile.

Signor Enrico Carloti astus tribüünile kell 22.45 ja pidas järgmise ettekande:

— Härra esimees, mu daamid ja härrad!

Minu osa tänasel õhtul on täiesti üleliigne. Sakslased ei vaja kaitset. See küsimus laheneb iseenesest. Ei saada millalgi mööduda neist, kuigi seda alati soovitakse.

Sakslasil on nimelt üks viga, mida neile millalgi ei andestata. Kõiki nende väikesi naeruväärsusi, kõiki nende ebatäiuslikkusi võidaks vaadelda ebahädaohtlikena, kui sakslasil mitte ei oleks seda kardetavat ja parandamatut viga.

See viga seisab selles, et sakslased on tubli, osav, energiline ja väga andekas rahvus.

See on andestamatu.

Prantsusmaa ja Inglismaa sarnanevad oludelt Saksamaale — ja ka Itaalia — kaks vanemat venda, kes pidid säilitama noorema venna jaoks tema õiglase parandusosa, kuid kes on selle kõrvaldanud. Et õigustada seda eneste ja teiste ees, pidid nad näitama röövitut kord väheteadlikuna, siis kasutu lurjusena ja lõpuks brutaaalse koomikuna.

Tõeliselt on vaid sakslaste tublidus, nende isamaa-armastus, töökus, hoolsus ja energia, nende säästlikkus ja ausus selles „süüdi“, mis põhjustas saksa rahva vastu sihitud sajandeid kestva blokaadi, sõjad, rõhumised, söimud ja sajatused. Ja kui siis too ülivõimu rünnak lõppude lõpuks aastase kangelasliku vastupanu järele murdis nende jõu, siis kõneldakse neist, et nad ei esine küllalt elegantsest oma osas, et nende naised käivad naeruväärseis ja lihtsais rõivais ja et nende perekonnaelu on hall ja röömutu. Kui näiteks prantslane langeks vaid poole nii valju ja ebaõiglase käitumise ohvriks, karjaks ta sellest aastakümnete kestel taevaalaotusse.

Kuid Saksamaa palavikukrampe on vaadeldud vaid põlgusega. Ja kui rahvas oli suutnud toibuda vähe ja algas uuesti tööd oma lihtsa olemuse ja tagasihoidliku seisukoha eest maailmas, ja, siis on too vana laul uuesti alanud: „Cet animal est très mechant, quand on l'attaque, il se defend,“ jne., nagu öeldud ühes Lafontaini muinasjutus.

Sakslasil on kõik vaese, ausalt ülespoolerühkiva mehe omadused — vead ja puudused. Nad ei ole džentlmenlikud, sest nad on kaugel selleks vajalikust rahvuslikust sissetuleku nivoost. Nad peavad töötama liiga palju, et korrallikult korraldada oma välimust ja esinemist. Ja pole kahtlust, et nad lõbutsevad vägagi odavalt.

Mida peab siis selleks tegema?

Pole midagi teha! Neid peab võetama sellistena, nagu nad on. Mida päämiselt leiame sakslaste iseloomus, on ausus ja asjalikkus. Seepärast näivad nad nii saamatutena inglasile ja prantslasile. Andke sakslasele milline tahes ülesanne: valmistada laud, ehitada sild, juhtida luurepatrulli, müüa mingit kaupa, lahendada mingi teaduslik probleem — ja ta ei hakka targutlema midagi muud, kui vaid seda, kuid paremini täita antud ülesannet. Kui ta tunneb, et see on tal õnnestunud, siis tunneb ta lapselikku rõõmu, mida ta nii meelsasti sooviks jagada lihtsalt ja tagamõttelt oma ümbrusega. Ja seda te nimetate sakslaste kelkimiseks.

Nüüd ütlevad ta armastusväärased sugulased läänes ja kõik selle väiksed järeleaimajad: kui kirjeldamatult naeruväärne!

Ja — teisel mail pole millalgi nii toimitud. Seepärast on neil maailm, kuna sakslased seda alati veavad ja tõmbavad edasi oma naiivses ja asjalikus kohuse-truuduses ilma mingi muu rõõmuta, kui vaid hea südmetunnistuse rahuldus ja rõõmus väikesest tasust pika ja ustava teenistuse eest. Ja see teebki neid lapse-likult rõõmsaks. Pange tähele siiski, mu daamid ja härrad, et töödekorraldajad, ülemused, on ka sakslased, kuid ei jaga siiski autasusid teisiti, kui parima südametunnistuse järgi.

Millised narrid! ütlevad jälle hõimlased läänes ja nende sabarakud kagus. Ja neil on endiselt õigus. Nende juures nii ei toimita.

Kuid mõelge, kui Euroopa just nüüd peaks astuma ajajärku, kus just saksa ausus ja asjalikkus on see, mida maailm vajab? Mõelge, kui kelmuste hülgeaeg oleks mööda! Me elame Itaalias juba arvukaid aastaid poliitilise demokraatiata, s. o. avalikele kelmusile rajatud valitsemisviisita. Sakslased järgnevad meile varsti. Ja kõikjal Euroopas on rahvas väsinud kogu sellest pettuste komöödiast, mille varju on seni jäetud tõelised sündmused.

Kui meie kaasaeg läheb vastu asjalikkuse renessansile, vastu ausale ja töökale ajale, siis leiavad sakslaste omadused endale põhjenduse. Ja siis saavad nad, vaatamata nende poliitilise kavaluse puudumisele, euroopa kultuuri kandvaimaks rahvaks. Ja kas on nad millalgi varem taotlenud midgi muud, et täita oma ausat osa maailma töös?

Kogu Euroopa õnnetus seisib selles, et Saksamaa oli teisist ees — ja seepärast tormati metsiku karuna talle pääle.

Ma ei taha uuesti elustada lähedasi ja kurbi elamusi. Kuid ma tean, et millalgi ei suuda maailm paremini kui kord tulevikus kiita saksa rahva ise-

loomu. Ja ma usun ka, et saksa rahvas juba ise, kuigi veel ebaselgel kujul, hakkab jõudma arusaamisele oma tõelisest ja suurest ülesandest maailmas.

Ja milles siis seisab too Saksamaa ülesanne?

Just selles, et sammuda Euroopa rahvaste esirinnas, et panna oma suur ja mitmekülgne andekus neisse asjalikesse ülesandesse, mida praegune ja tulev Euroopa generatsioon peab lahendama, kui Euroopa tahab elada Euroopana. Nii siis — sakslased peavad õpetama inglasi, prantslasi, belglasi ja poolakaid aru saama, et kui ka relvade ülivõim mõne aja jooksul suudab vältida kahjulikke seisuse ja eesõiguse vahesid rahvaste vahel, siis jäävad ometi ainult ausa töö tulemused püsima, kuna võitude mõrudad ja tühised viljad kuivavad. Sakslased, Euroopa tsentraalne ja vaimselt rikkaim riik, oma tööpaatosega ja selle otsekohesusega murravad läbi ja näitavad teisilegi tee välja poliitilisest fraasitamisest. Ja seepärast on sakslased just nüüd tähtsaim rahvas Euroopas, ta on rahvas, kes kannab ajavaimu ja kõikide ühiseid ülesandeid. Mis seni oli sakslaste puuduseks — nende asjalikkus ja ausus — see saab nüüd ja edaspidi nende tugevuseks.

Sakslasil on veel üks omadus, mis teeb neid eriti kohaseks nende pääülesande — Euroopa ühendamise ja päästmise jaoks. See on ainuke Euroopa suurrahvas, kes tahab tõeliselt mõista ka teisi rahvaid. Igaüks teab, et siin iga võõrkeelt valdaja prantslase ja inglase kohta leidub kümme võõrkeeleoskajat! Miks? Sest sakslased t a h a v a d mõista teisi rahvaid, tahavad tunda elavalt kaasa maailma pulsilöögele. Nad ei ole upsakad. Nende mõistus on avar ja nende tahe hää ja aus. See on maailma ülesehitav rahvas ilma imperialismita ja ilma teiste rõhumise soovita — ses suhtes on ta suurimaks vastandiks prantsuse rahvale. Võrrelge vaid marseljeesi:

„Marchons, marchons
qu'un sang impur
abreuve nos sillons“.

jne. — veri ja põlgus —; ja nüüd sakslaste:

„Einigkeit und Recht und Freiheit
für das deutsche Vaterland
danach lass uns alle streben,
brüderlich mit Hand in Hand!“

Seda teavad kõik. Seepärast ongi kõigi rahvuste välispoliitika üldjuhul hädavajaline võltsida maailma arusaamist saksa iseloomust. Kui siis kunagi leidub mõni patriootiline suuresuuline sakslane, siis pasundatakse tema väljendid laiali maailma — näitena sakslaste agressiivsusest! Vastavaile tüübele Inglismaal ja Prantsusmaal ei pöördka mingit erilist tähelepanu. Ja siiski on tõsi, et sakslased on peagu liiga vähe patriootilised. Nende tung — aidata kaasa maailma ülesehitamiseks, töös ja uurimuses, on tihti sundinud neid jätma hooletusse oma huvid, nii et see on muutunud kahjulikuks maailmarahule. Nende ausust ja mõnekordset saamatust kasutatakse järjekindlalt nende eneste vastu. Nende poliitikat näidatakse brutaalse tsünismina. Kuid nad on ometi väljaspoolgi talitanud nagu kodumaal — asjalikult ja ausalt.

Kuid kui vana, parlamentaaristlik-demokraatlik ajajärk, kelmuste — poliitikute ajajärk on rahvad tüüdanud ja nüüd ise sammub vastu oma lõpule, siis

ei saa sakslased tuleviku Euroopas enam olla nii kinni oma aususes, nagu nad seni on olnud. Nad ootavad juba peatselt suurt aega, kus nende suured vaimsed ressursid võivad anda võimsa lisandi maailmale. Mul on juba nüüd suur aukartus selle rahva vastu. Meie, itaallased, kes tahame enne kõike olla realistid oma maailma olukorra hindamises, me näeme seda ette, ja me igatseme nii nagu keskajal ja renessansi ajal käsikäes sakslastega üles ehitada uue Euroopa. Ja siis saab vist tõeks, nagu Goethe kord kirjutas:

„An deutschen Wesen
wird noch einmal die Welt genesen.“

Pääle kõige muu on kõik klassilised, teravad ja valusad sakslaste vaimukused õiged ja tabavad. See rahvas suudab ise end läbi näha ja kõrvaldada oma puudusi. Nad pööravad oma laia rinna vastu maailmale ja ei poe vallide ning müüride taha. Saksamaa on Euroopa t s e n t r u m i riik, ja sakslased on alaliselt töötanud, kannatanud ja võidelnud meie kõigi eest. Sellele rahvale, kes naiviselt vabalt ja tagamõttelt laseb enesele langeda pilke ja satiiri pomme, avaldan ma oma sügavat lugupidamist ja tänu.

*

Signor Carlotti ettekande järele, mis lõppes kell 23.15, tähendas koosolekjuhataja järgmist:

— Mu daamid ja härrad!

Ma tänan signor Carlotti'd tema kõne eest. Ta täitis oma ülesande hästi, nii nagu ma lootsin. Nii mõnigi meist vahest usub, et ta laskis end juhtida meeleolust, et ta tõmbas kvintessentse saksa luuletajate unistust, selleasemel, et näha konkreetset tänapäeva tõelises Saksamaas. Kuid ise ta ei usu seda, ja ma oleksin rõõmus, kui tal oleks õigus. Siis ma pean ütleva, et tal vahest poleks olnud vaja maalida tagapõhja, s. o. teiste euroopa rahvaste iseloomu nii mustana, selleks, et esitada sakslasi õiguse ja aususe hiilguses.

Kuid meil on vist igalühel oma eriarvamine. Seda me tahame nüüd kuulda.

Sõna on hr. Teissier'ile, Pariisist.

*

Härra Teissier:

— Mu härrased!

Mida ma siin kuulsin signor Carlottilt, pani mind kohmetusest jahmuma. Kuis võib sel määral langeda illusiooni ohvriks? Ma tunnen ka Saksamaad ja sakslasi, kuigi ma olen prantslane. Sakslane on asjalik. Annan järele. Kuid ta asjalikkus on maailma suurimaid hädaohte. Teda valitseb asi. Kui ta on kaupmees, siis ei näe ta midagi pääle kaupade, äri ja võistluste; kui ta on poliitik, ei näe ta midagi pääle võimu ja reklaami; on ta tehnik, siis näeb ta ainult tehnikat ja töötab psühhoosis, et teha meid kõiki mitteisiksuse orjadeks. on ta sõdur, ei näe ta midagi pääle sõja, sõja, sõja, — sõda, sõjatehnika ja võitlemise enese pärast. Paljud meist on mõtisklenud, et nii läheb inimsus vastu enesetapmisele, väljasuremisele, kuna ju tehnika, saksapärase „asjalik“ arusaamine energiast toob esile jõud, milliseid inimõistus enam lõpuks ei suuda vallitseda. Ma pidasin seda kaua vaid apokalüptiliseks fantaasiaks, kuni ma õppisin tundma sakslasi. Siis sain ma aru hädaohust. Iga sakslane on, vähemalt latentset, psühhopaat, laps metsikute instinktidega ja hädaohutikkude mängu-

kannidega — seesmiselt lõhestunud ja mõistusetu inimene. Kõik nende kiiduväär-
sed tublidused võivad selletõttu millal tahes muutuda hädahojuks. Seepärast
peab sakslasi alati peetama silmas, alati enam-vähem kontrollitama küpsete
kultuurrahvaste poolt. Sakslasist juhitud Euroopa oleks hullumeelne, joo-
hustiline Euroopa. Keegi ei eita nende töötahet ja selle vilja, kuid nii nagu
ta on — rahvas ilma seesmise tasakaaluta, ei või neile millalgi anda oma ter-
vet usaldust. Nende n. n. ausus on tihti lapsik, kuid sageli on see ka vaid
mask kavala ja metsiku künismi jaoks. Me oleme juba kandnud oma karistuse,
maksnud oma maksu, et õppida tundma sakslaste olemust, kõrget hinda oleme
maksnud. Kui me tahame maksta seda ka edaspidi, — ja, siis on Euroopa olu-
kord lootusetu! Siis on õigus noil küünilisel filosoofel, kes ütlevad, et ükski eri
rahvaist ei suuda millalgi teiselt midagi õppida. Siis ei näe ma ühtki välja-
pääsu ega lootust.

*

— Sõna on härra I v a l o l, Helsingist.

Härra I v a l o:

— Mu daamid ja härrad!

Kas me oleme kõik hüsteerikud? Kuis võivad Euroopa suured rahvad
nüüd, tänapäeval, veel levitada igivana vihavaenu üksteise vastu. Euroopal on
nüüd, ja võib-olla veel mõne aastakümne kestel ainus võimalus ja pääsetee,
nimelt — liitumine.

Meie, väikesed euroopa rahvad kirdes, kes elame hämaras mitte ainult
meie pimedal talveajal, vaid ka ajalooliselt ja kultuuriliselt, tunneme pimedust
ligemalt kui teised, me pole millalgi tundnud teisiti kui vaid nii, et sakslased
on hädavajalikud maailmas, saksa keel on ilus, ja, just ilus, rikas, pehme, raske,
tõsine ja meloodiline oma erilisel viisil. Ja saksa muusika on omamoodi Eu-
roopa kõrgeim vaimusaavutus. Saksa teadus on lääne-maailma mõtte suurim
esitaja. Kuis võiks üldse kujutleda Euroopat, kus Saksamaa ja sakslased ei
saa enam mängida seda osa, mis neil oli seni?

Saksa rahvas läheb nüüd vastu tõesti uusile katseile. See on igal alal —
ja mitte ainult poliitikas, — otsija rahvas, rohkem, kui ükski teine Euroopas.

Me peame tänama neid! See, kes otsib, võib eksida, kuid ta kannab endas
rohkem, ta on maailmale suurema tähtsusega kui vaikne ja endaga rahulolev.
Tal on puudusi, milliseist ta vabaneb, ta teeb rumalusi, milliseist ta loobub,
kuid ta täidab raskeimat osa, kui seda talt nõuda võiksime.

Sakslasi on juba ammu nimetatud „luuletajate ja mõtlejate“ rahvaks.
Nad ei ole millalgi lakanud seda olemast. Võib-olla olid nad seda kõige rohkem
Ypernis ja Verdunis, Tannebergis ja Corlices.

Sellega on õieti kõik öeldud. Kõigile, kes on vallatud sakslaste alahinda-
misest, tahan ma vaid ütelda: püüdke neid mõista ausalt! Ei leidu kedagi, kel
poleks küllaldaselt õppida neilt.

Õelgem hiljem, mida te soovite, nende kohta!

Kuid ärge tehke seda varem!

Rootsi keelest tõlkinud NEEME RUUS.

Õpinguis pettunuist.

On küll ja küll kõneldud haritlaste üleproduktsoonist. Seda on tehtud koguni tüütuseni viind innuga, mis tingimata pidi põhjustama hoopis antipootsete mõtteavalduste reaktsiooni. Ja avastati, et meil õieti polegi haritlasi sõna nõudlikus ja spetsialiseeritud mõttes terves selles üleproduktsooni laines. Et meil pole ülikooli lõpetanud kohatahtjate hulgas muid, kui ainult diplomiga varustatud karjääri ihkajaid — või peaaegu mitte muid — kelle kõigi nõuete rahuldamiseks tööpoolest oli võimatu luua vastavalt uusi direktorite-kohti.

Siis hakkasid sügenema uued seisukohavõtud, mis ühelt poolt ei pidanud paljaks selgitada koguni ülikooliõpingutesse paigutatud kapitalide illusoorsust tulevaste palkade tasuvuse suhtes. Juhiti seega kaudselt või mõnel juhul otsest ülikooli ihkajate huvivid teaduste enese võludele ja nende otseväärtusele haritud inimese mõõdupuuna üldse. Taheti väärata „vana hea vene aja“ käsitus akadeemilise inimese ülesannetest ja pimedada karjääri võimalustest nii tema enese kui pealtvaatajate teadvuses ja õpetada ülikooli lõpetanule või seal õppijale uusi, tegelikule, suuremaid nõudmisi asetavale elule ja sisuliselt tihedamaile saavutisile vastavaid vaatekohti. Nii sügenes nõue pretensioonide kärpimiseks akadeemilise hariduse kui sellise väärtustamise kasuks ja nõue sisuliseks süvenemiseks ja erialaliseks tõhustamiseks tuleviku-lootuste pandiks.

Teiselt poolt hakati ümber korraldama hariduspoliitikat. Reorganiseeritud koolikorralduses liideti üldhariduse pikale teele äravoolutorusid kutsehariduse mitmesugustesse paakidesse kuni ülikooli ukse taga veel ehitati võistluseksamine tasandav tamm. Otsiti vahendeid parima ja ajakohase tahtmisega, et kord ülikooli lõpetajad oleksid tõesti sisuliselt väärivad ja süvenend asjatundjad oma alal, et nad ei saaks petta teisi ega pettuks ise. Ja otstarve ja kaalutus, mis juhtisid neid samme, oli kõike muud kui mittesiiras. Kuid tegelikult, see on mitmepalgne ja reedab teinekord negatiivseina oma just neid külgi, milledest seda ei oleks sõandatud mõeldagi. On veel midagi, mis ikkagi ei hooli selle poliitika terasest ja reaalselt vaatavaist silmist, ja veel on terve hulk noori, kes, võidukalt ujudes läbi katseeksamite vastuvoolust, pettuvad ülikoolist — ja nii, et neist ehk kunagi enam ei saa enesekindlaid ja enesesse lootvaid inimesi. Need pole karjäärivõimalusist pettunud — ehk kuigi, siis selle üllaimas ja nõudlikemas tähenduses; need pole mingist palkade tasuvusest pettunud — sageli nad polegi mingid reaalselt arvestajad oma teadmisi ihkavas tuhinas; nad pole ka pettunud nende hulgast, kes ei sattunud oma õigele alale. Hoopis vastupidi. Nende ind ja nimelt kalduvus oma alale on nii ülisuur, et neid tööpoolest ei sõandata milleski kahtlustada, vaid pannakse neile ka lootusi ülisuurel määral. Ja siiski leiavad nad end pettununa juba ehk pärast teist ülikooliaastat ja see pettumuski on sama ülisuur kui kunagised aimlevad lootused. Ning see rabab nad päris lõplikult maha.

Et katsuda mõista neid pettunuid noori — neid on, nagu öeldud, rohkearvuline liik praeguses üliõpilaskonnas — tuleb püüda mõista seda geneesi, läbi mille nad kord jõuavad ülikoolini. Sest on ju ilmne, et iga ülikooli astuja kannab endas raskelt vääratavaid või muudetavaid dispoitsioone oma tulevaste

saavutiste ja edukuse pandina, mis vastavalt reageerides uuele, õieti elukäiku lõplikult otsustavale miljööle, teda lasevad sellega kohaneda või jääda lõplikult kasutuks võõrkehaks. Ja neid „võõrkehi“ meie Ateena tõsiste sammaste vahel on rohkemgi siin kõnealla tulevaist noorist, kuid kõik nad pole nii kahetsuvad oma osas ja nii ootamatult pettunud. — Pettutakse, kuna puuatakse igasugust huvi, mis õigustaks ülikoolis viibimist ja pettutakse, olles sattunud siia ikkagi veel nõutava noblessi mõõdu täitmiseks. Õieti need viimased ei pettugi ülikoolist selle teadusega ja selle sisuliste väärtustega, vaid nad tüdinevad varsti provintsilinnast ja tuttavaist kohvikuist ja sellest, et neil siin pole midagi teha. Kuid teisiti kõnealla tulevad noored. Nemad pettuvad selles, et nad ei saa midagi teha. Mis neid selles takistab, moodustab kogu nende omalaadse arengutulemuse.

See genees, mille üldharidusliku produktina asetatakse meie tulevane pettuja ülikooli kuuldesaalidesse, algab otsustavalt juba gümnaasiumis. Ja järgnevas Iubatagu jälitada seda määravama is peajoonis ja osutada selle lõpptulemusile. Lootuses, et vea parandamine — kui see seda on — järgneb ehk kergemini kui selle endale varjamatult tunnustamine.

Gümnaasiumide koostis on ikkagi võrdlemisi heterogeenne. Kõrvuti istuvad andekas ja vähem andekas, matemaatik, sportlane, filoloogiliste huvidega varustatu. Need enam või vähem erinevad kasvandikud moodustavad omaette ühiskonna, mille alused ja omadused ühtuvad iga muu ühiskonna aluste ja omadustega ja mis erineb teistest vahest olulisemalt noorusliku, kogeenematu reageerimisintensiivsusega (muidugi ainult teat küsimusis).

Ja igas ühiskonnas, primitiivsemas ja teadliku kultuuri omas leidub bioloogilises mõttes õieti kaks suurt tegurit. Üks on aktiivne teadlikkus, asjale sisuliselt lähedal olemine, preesterlikkus, tegelaslikkus, teaduslikkus; teine, sisuliselt enam-vähem passiivne kaasamine, poolehoiumõõtmine, austamine, mis oma aktiivsuse saavutab suure dünaamikaga nii poliitilisis kui ka kõigis vaimseis-kultuurilisis küsimusis.

Vaadelgem lähemalt ühte kultuurilise ühiskonna väärtusalustest ennem üld- siis kooliühiskonna pinnal ja jälgigem selle iseloomu ja toimet samuti mõlemal plaanil. Ja eriti viimasel selle saatuslikku toimet.

Selleks väärtusaluseks oleks kirjandus — kitsamalt ilukirjandus. Kirjanduse, nagu kõigi kaunite kunstide ja abstraktsete teaduste puhul ilmneb nimetatud ühiskondlik kaksikhindamine või väärtustamine eriti valdavalt ja raske oleks kujutella, et see laiemates piirides võikski olla teisiti. Sest on ju paratamatu, et kunstialalised tegelused jäävad üksikute osaks ja on selge, et närvi, mis teeb produktivse kirjaniku või kajastava kunstiteadlase — kriitiku, saab ainult teritada, mitte aga külge pookida.

See üldtuntud tõde on kunstide ja kirjanduse üks, sisuliselt aktiivne pool. Teine avaneb ühiskonnas sõna laiemas mõttes, ühiskonna osavõtmises loodu kasutamisest ja nautimisest, kuid veel enam — selle hindamises ja austamises. Oleks illusioon, kujutella laiemat kultuurühiskonda lähenevana sisuliste otseväärtusmõõdupuudega nendele toodetele, mis tulevad ta parimate maalijate pintslilt ja ta parimate kirjanike sulest. Kultuuri laia ja valdava stabiliseerumise mõttes on vahekord hoopis vastu- ja välispidine. Sakslane

kirjutab oma kirjandusloos: „Goethe, maailma kõige suurem luuletaja“, ja seda usub iga sakslane, on sellest vaimustatud ja uhke oma Goethe pärast — ja mitte ainult sakslane, ja ka muidugi mitte õigustamatult. Või „Beethoven, titaanlik meister“, kuulukse õhatavat — kuid kui palju on tõeliselt neid, kes ei eelistaks meeleolu — või ajaviitemuusikat ta sümfooniaile? Kergesti märkame, et lai ühiskondlik suhtumus kunsti ja kunstiloojatega on ülekaalukalt austav, hindav, vahest jumaldavgi, haridus- ja rahvustunnet tõstev. See on paratamatu, sama paratamatu kui see, et igaüks ei saa olla kunsti intiimne preester, küll aga kõigi väärtushinnangute traditsioonide kohaselt peab maksma sellele oma lõivu. Ja siis näemegi selle ühiskondlik-kultuurilise väärtuse kahte poolt: esiteks kunst-kirjandus paratamatu iseväärtusena oma viljelejate teadvuses ja teiseks veidi müstilise imetus- ja austusobjektina laiema hulga omas. Seda viimast võiks hästi nimetada kunstilis-kirjanduslikuks fetišismiks, arvestades mõõdetavate väärtuste intensiivsuse üleulatavust sisulisist.

Seesama kirjanduslik fetišism esineb ka gümnaasiumi ühiskonnas. Ja esineb siin samadel psühholoogilistel alustel ja tingimustel, leides selleski suletud ühiskonnas oma imetus- ja austusobjekte, siingi hinnates ja sageli ülehinnates. Ja ainus vahe avaliku täisealiste ühiskonna ja selle vahel on viimase ühekülgsuses, nooruse jäägitus vaimustuses, lastes seekord tekkida negatiivseid kõrvalmõjusid, millede ohvriks langevadki pettuvad noored, kelledele käesolevas kavatsatud vihjata.

Gümnaasiumiski ju leidub kirjandushuvilisi nagu igas teises ühiskonnas. Ja seal leidub antipoodki — „lai hulk“, kes kõikide väärivate traditsioonide ja kooli- ja kirjandusloo õpetaja nõuete kohaselt on valmis pakkuma austust sellele kultuuri finessile — kirjandusele ühes ta kandjate, kirjandushuvilistega. Kuid siin, nagu need austajad, nii ka austatavad on alles saamisel ja ühed piiritult kriitikatud pakkumises ja teised joovastuvad selle vastuvõtmises. Ja kui see ühekülgne joovastus kord haihtub, jättes tühja koha sinna, mis oleks pidanud olema täidetud millegi konkreetsega, on parandamiseks aeg juba hiline.

Kirjandushuvilisel gümnaasiumis on kaasõpilasist täiesti erinev koht. See tekitab ja tugevneb märkamatu pikkamööda niihästi ümbruse kui asjaosalise enese teadvuses — sedamööda, kuis saavad ilmseks erinevad huvid ja kuis küpsev ja kõike ülehinnata püüdev noorur muutub oma hinnatavusest teadlikuks. Selle eriasendi tekkimine on paratamatu siingi ja siingi ta on sanktsioneeritud kirjutamatute ja lisaks veel kooli seadustega. Kuna ju kirjanduski kuulub kooli õppekavva, ei saada seda rikkalikult edustavast õpilasest ükskõikselt mööda, arvestades veel seda, et kirjandus on ala, milles harilik õpilane on võhik. Ja kirjanduslik fetišism, toetatuna praktilisest hindamisparatamatusest haarab kooli ühiskonna „laja hulga“ täie jõuga, sundides kirjandushuvilist nägema inimesena, kelles on kehastatud kõik mõeldav inimlik tarkus ja sügavus.

See alt üles vaatav austus on tõepoolest sama paratamatu kui igas teises tuntud kultuurühiskonnas. Veel tahes määrata selle fetišistliku kultuuri põhjusi, tuleb ikka jälle võtta faktina juba ühiskondliku struktuuri paratamatust, kirjanduse iseloomu erilist soodustavust sellele ja sajandite traditsioone, mis kõiges vaimses on kinnitand euroopaliku kultuuri kandejõu. Ja ehkki meie ajastu tehnilistes juhtmõtetes ei puudu katsed tõendada elektrit ja kõike piire

ületavat tehnikat tulevikku ainsaks võimaluseks, pole siiski veel inimlikus kultuuriteadvuses kõike võidud asendada hammasratastega. Ja teiselt poolt, kuigi kirjandus ju õieti on populaarne tänapäeval, seda võrdlemisi laiades hulkades harrastatakse, ei väldi see ikkagi mõõtmast tema intiimsemaile jüngerile fetišistlikku austust.

Kui aga nn. harilikus ühiskonnas see kirjanduspreestrite eriasend võib tekitada positiivseid tulemusi, siis saamil oleva gümnaasiumi kirjandushuvilise juures on temale osutatav austus komistuskiviks. Kuna teda juba erandinimeseks peetakse, puudub ainult veel üks samm enese ülehindamiseni. See samm tehakse kergesti ja kooli lõpetab paratamatult geniaalitsev noorur.

Ent see pole kirjandusliku fetišismi ainus negatiivne tulemus. Olulisem võib-olla ja enese ülehindamist saatuslikuks muutev on see lünkade rida, mis tekib austatava konkreetsete teadmuste pagasis. Juba varakult algas asjalike kooliteadmiste omandamise puue. Esmalt võib-olla ei leidund kohta unelevas teadvuses millegi muu jaoks peale huviala ja kindlasti kõik muu võis paista vähemolulisena. Tuleb siin lisada, et kirjanduslikud harrastused on küllalt võimelised süstima oma huvilistele arvamust ühekülgsest ainuväärtuslikkusest. Ja hiljem, juba liikudes eneseülehindamise voolus, laiendab kirjandushuviline lihtsalt oma erandasendi ka kõigile teistele õppealadele: ta arvab võivat haarata teadmisi nagu mööda minnes, ainsal pilgul ja sanktsioneerib endas usu oma ümbrust ületavast tarkusest või vähemalt hiilgavatest võimalustest omandada ja õppida ükskõik mida ükskõik millal. Seejuures sama konkreetset puuav käsitlus siirdub tagasi ka ta enda tegelikule huvialale. Siingi alguses ta loomulikult kirjandusele kalduv teadvus on liiga täidetud üldistest meeleolutsemistest, et õieti osata luua mingit süsteemi. Ja hiljem on enese ülehindamise kompleks see, mis teda takistab omagi huvialale lähenemast konkreetsete teadmiste nõuetega.

Nii on kirjandusliku fetišismi toime tulemus kirjandushuvilise suhtes gümna. ühiskonnas kahtemoodi negatiivne: ta laseb nooruri ilma jääda igast süstematiseeritud eruditsioonist ja ühes sellega ka igast kindla süsteemi ja pideva keskenduse hindamisoskusest, ja teiseks ei võimalda ta asjaosalisel kõike neid puudusi tekkind ülehindamiskompleksi tõttu märgata.

Ülehindaja astub ülikooli, ehituna üldise arvamise ja enese suurootustega. Katseksamite sooritamine ei valmista talle suurt muret: ta on annetelt kindlasti üle keskmise ja omandab hõlpsasti nõutava, ainult ta unustabki kõik õpitu jälle märkamatu kiiresti. Pole ju mingit baasist, kuhu see võiks kindlasti püsima jääda; kõik hõljub kuidagi õhus, sarnlevalt aimlevate ootustega, millede täitumiseks võimalusi peab pakkuma ülikool.

Kuid ülikoolis põrgatakse kokku teissuguste nõuetega. See pole enam kooliühiskond, kus end võiks maksma panna teiste ebakompetentsuse kulu — kui ju isegi ollakse õieti ebakompetentne. Pole enam seda fetišismi kultiveerivat ümbrust, mis lepiks selle vähese tegeliku konkreetsega, mida ennast ülehindaja omab. Nõudmised on suuremad ja sisulised, ülehindaja pretensioonid aga endiselt tõsiolusid mittearvestavalt kõikelootvad. Ja nende pretensioonide järk-järgulises luhtumises kogetaksegi pettumust. Eksameid ei sooritata kavatsatud määral ja kvaliteedis, tuleb ära reageerida kogu ülehindamiskompleks ja

stuudiumi edutus. Siginevad võrdlused teistega, kes pealtnäha mittemillegagi ermitsedes jõuavad edasi kadestataval määral ja tekib kibestus. Aja kuludes valdab pretensioonikat rahutus, ta kõigub mõtete vahel, valida mõnda uut teaduskonda, millest aga juba ette teada samased rahuldamatud tulemused. Midagi on päästmatult mandund ja pole suur eksitus öelda, et pettuja tööpoolest ei saa midagi teha. Pole puudu loomulikust huvist ja innustusest — kuid mis loeb hetkeline innustus, kuigi siiras — kui küsimus on pidevast teaduslikust tööst. Ja mis loevad kõik head lootused — mida ju ollakse kohustatud täitma. Nad ainult aitavad süvendada kriise ja pettumust oma huvialast, selle kaudu ülikoolist ja lõpuks ehk ka enesest. Ja õieti pettutaksegi kõigest mõeldavast üldse. Ülepingutatud ideaalidega varisevad kõik lootusedki, jättes ainult tühjuse, mida pole võimalik millegagi täita.

Tekib rahutu ja poollaostund üliõpilase tüüp. Ta langeb ühest ahastuslikust halvast meeleolust teise ja tunneb end midagi rõhuvat nii, et see teeb talle piina.

Pettumise arvatavaist mõjudest on eelolevas käsiteldud lähemalt ühte — kirjanduslikku fetišismi. Kuid seejuures tuleb kindlasti meeles pidada, et pole tahetud vihjata mingil määralgi eitavalt kirjanduse kui sellise toimele sisuliselt. Ja kui neid kaheldamatuid väärtusi pole puudutatud, siis seepärast, et kaugelt olulisemalt on mõjunud käesoleval juhul selle teised toimed, millega käesolevas kirjutises teadlikult ainult on arvestatud, ja mis keset poolküpset, kriitikatut tuhinat võisid saavutada oma negatiivse mõju. Muist põhjusist võiks öelda, et nad ehk leiduvad käsiteldava liigi iseloomus ja võib-olla „ajas eneses“. Ja müidugi, mitte kõik noored kirjandushuvilised kindlasti ei satu sellele pettumist tähistavale teele ja mitte kõik pole alistatavad sellele ennast ülehindavale käsitlusele kirjandusliku fetišismi kaudu. Kahtlemata leidub nende tahtelises struktuuris midagi kindlasti-liitumatut ja kahtlemata on ka milleski muus midagi sellist, mis seda võis mõjustada või vähemalt soodustada. Kuid ikkagi nende aimamatuks vaenlaseks oli samane kirjanduslik fetišism, mis meelsamini ja kergemini liitus just nende iseloomude soodsale pinnale ja saavutas tagajärgi, mida asjaosalise enesega koos ei teadnud muidugi aimata ka ta õpetaja.

Siis lõpuks tuleb veel teada, et käsiteldav liik pole kaugeltki nii väikesearvuline, kui vahest võiks mõelda. See on kindel tüüp, mille drastilisse kirjeldusse mahub palju vähemdrastilisi ja vähemiseloomulikke. Ja viimasena — mitte viimsena tähtsuselt — leidub veel teisi fetišisme ja fetišismikesi gümn. lõpuklassides, mis võivad liituda samale vastuvõtlikule pinnale ja saavutada enam või vähem samalaadseid tulemusi.

H. H.

Kaks mandumis- ja juudivastast näitust Münchenis.

Kurikriitiliste artiklite kõrval lubatagu ruumi järgnevale täiel määral deskriptiivsele sõnavõtule kahe väga tähelepandava Müncheneri näituse kohta: „Ausstellung der entarteten Kunst“ ja „Der ewige Jude“. Mingeid pro või contra seisukohavõtte ärgu oodatagu.

Esimene neist koosneb peamiselt praegusel ajal saksa muuseumidest kõrvaldatud töödest, mida on kahtlustatud mandund mentaliteedis, ebamoraalsuses, degeneratsioonis, vist küll võiks lihtsalt ütelda: negatiivsuses. Muidugi on eriti rõhutat ka juutlikke ja bolševistlikke arengusuundi. Esimeses saalis võtab näituse külastajat vastu esihoones Emil Nolde primitivistlik piibliaineline looming, erilist tähelepanu väärib altari pilt „Ristilöömine“. See tuba on küll kõige ühtlasem kogu näitusel, võib-olla Nolde ja aine tõttu — siia on koondet „kristlik“ kunst, näeme igas võimalikus suunas väljavenitet pühakuid ja Kristust. Järgnevad saalid lähevad pealkirjade all nagu: Juudi rassihinge „ilmutused“, Saksa naise teotamine, Saksa ilmasõja-kangelaste häbitus, Hullumeelsus muutub meetodiks, Nii nägid haiged loomused loodust jne. Esindet on Schmidt-Rottluff, Ernst Kirchner, Otto Müller, Chr. Rohlf, Molzahn, Lovis Corinth ja palju teisi, väga tuntud nimega kunstnikke. Seintele on kirjutet mõõduandvamate teoreetikute mõtteid näitusel esindet kunstnikkudest ja kunstivooludest ja nende kõrval praeguse Saksa autoriteetide arvamus samal teemal. Samuti on töödele juure lisatud nende eest maksetud hind märkusega „kinni maksetud töötava saksa rahva rahaga“.

Tundub, et näitust juhib A. Hitleri lause ühes saalis: „Kunsti ülesanne ei ole nõutuses tuhvida oma nõutuse pärast, inimest ainult kõdunevas olukorras maalida, kretiine emakssaamise sümbolina joonistada ja kägeraid idioote kui meheliku jõu representeerijaid kujutada.“ See saal ongi vahest esinduslikum ja propagandaliselt arvatavasti mõjuvam. Sest domineerib tõesti inimese elu äärmine viletsus, jäledalt vigased ja kõige vastikumad vördjad, kujutat niihästi maalil kui skulptuuris. Vähem sobib see tsitaat muidugi loodust kujutavate, futuristlike ja kubistlike teoste kohta, mis siiski kaunis arvukalt esindet.

Allakirjutanu ei tea, kas need väljapandud teosed tõeliselt eranditult ainult degeneratsioonist, vaimu- ja loomisjõuetusest sündind on, kas näitusel domineeriv primitiivsus tõesti ainult teeseldud on ja ainult võimetust tähendab, kuid praegusel kujul, kus on kogutud mõneteistkümnesse saali kõige ekstreemsemad näited, usun ma küll, et näitus täidab hiilgavalt oma ülesande, mis seisab riiklikus propagandas, ja võibolla paremini kui mõni poliitiline kõne seda teha jaksab. Sest ligi 2 miljonit inimest, kes on seda näitust näind, on suures enamus puhtsüdamlikku vastikust tundnud, vaadeldes vördjaks moonutat inimfigure. Ja isiklikust kogemusest võin ütelda, et isegi inimene, kelt on ära võetud religioosne tunne, on ometi põhjani erutet ja vastumeelses meeleolus, kui seisab mõne näitusel nähaoleva Kristuse või muu pühapildi ees, kelledega võrreldes Grünewaldi Kristus on ilusam kui Adonis.

Teine näitus „Der ewige Jude“ on ka mitmeti huvitav. Ta asub „Deutsches Museum“i raamatukoguruumis ja võtab enda alla u. 20 saali. Hiiglasuured kuulutuslehed kujutavad vana juuti juudiriides, ühes käes mõned seeklid, teises piits, mille piu on täis sõlmi ja kaenla all Nõukogude-Vene. Kiri on heebreapäraseks moonutat — esimesel pilgul väga raske lugeda ja imestad aina, et kuulutustel saab tarvitada jidiš keelt! Näituse kohta on ilmuud ka kataloog 265 pildiga, mis näitavad tähtsaid juute, juudi rassitunnuseid, juute igapäevases elus jne.

Esimene ruum on Davidi tähe kaitse all — lakke on maalitud hiigelsuurelt see kahest kolmnurgast kujundet sümbol ja sinna sisse sama kummituslik „igavene juut“ oma habemega. Ruumis on teaduslikult seletet juudi rassi omapära, tähtsamaid tundemärke, on antud tüübilise juudi silma, kõrva, suu, nina hiigelmodellid. Seda illustreerivad fotod kõigi maade juutidest, kuulsate nimede eelistamisega, nagu Lasker, Chaplin, Stavisky, Trotski jne. Sama teaduslik on teine ruum, kuhu on välja pandud juudi pühad raamatud, muude hulgas ka kõige väärtuslikum säilinud babyloni-talmudi käsikiri a. 1342. Eriti rohkesti leidub ka ülesvõtteid juudi seadustest, mis peavad iseloomustama rahva usku, moraali ja maailmavaadet. Väljaotsitud kohad ei ole muidugi mitte süütud. Selle kõrval on välja pandud väga palju tsitaate mittejuudi suurmeestelt, kes on juute kahjulikuks ja hädaohlikuks elemendiks pidanud. Siin

figureerivad: Cicero, Tiberius, Seneca, Vespasianus, Tacitus, Hadrianus, samuti Maria Theresia, Friedrich Suur, Bismarck jpm. Samas saalis on näidatud originaaldokumentide najal, kuidas juudid on vähehaaval saand sisse Euroopa kultuuri ja selle mõnel pool vallutandki. Tee on läind vahel hoovkondade kaudu, vahel kirjanduslikku. (Heine), vahel aktiivpoliitilist rada (Marx, Lasalle).

Järnevad ruumid on neutraalsele välismaisele vaatlejale vahest vähem huvitavad, sest sisaldavad peamiselt aktiivset võitlust juutide vastu. Ometi on ka siin tegu väga konkreetsete diagrammidega, arvud figureerivad igal võimalikul juhul ja on sellega kasulikud, ükskõik missugust meelt vaatleja on. Üks tuba on pühendet Viinile, arvukad kaardid, diagrammid, fotod, ajalehed, isegi kohvikustseen peavad tõendama, et Viin on üheks juuditsentrumiks. Järgnevale on kujutat nelja seina suurune Rotschildi sugupuu — dünastia genealoogia. Välja on pandud ka põhjalik kollektsioon ajalehti igast ilmakaarest, mis on määratud võitluseks juutide vastu, „Herää Suomi“ on olemas, kuid „Kas meie või juudid“ ometi puudub. Siis on ka võrdlemisi väheütlevalt mõned ruumid täidetud plakatitega, kas juudivastases võitlusest või näit. kino- ja teatrikuulutusi, ajast enne 1933 ja mis peavad iseloomustama, mis vahenditega sel ajal oma ettevõtteid reklameeriti. Eriti on tähelepanu juhitud sellele, et teater oli Saksamaal peaaegu täiesti juutide käes.

Ühes suures ruumis on välja pandud: Võitlusteosed juutluse ja bolševismi vastu, väljapaistval kohal „Der Stürmer“ ja kõik NSDAP tsentraalkirjastuse teosed. Samas ruumis, on ka nende teoste müük. Edasi näidatakse, kuidas olid raadio ja heliplaadid juutide teenistuses ja tutvustetakse nende äritsemisviise. Erilist tähelepanu on pööratud kunstile, uksest sisse astudes langeb esimene pilk Max Liebermannile, kes teatavasti mõne aja eest muuseumidest kõrvaldati (kunstinäitusel ta siiski ei esine). Ka antakse ülevaade Saksa süsteemilaja raamatuasjandusest, näit. on toodud kirjastuste nimekiri, mille omanikud juudid. Kõrvalruumis, kus on uksele „Eintritt für Jugendliche verboten“, on välja pandud raamatud, mis kombeajaloo, seksuaalpsühholoogia jne. nime all olevat kahjustand lugejaid. Muidugi on siin ukse taga suur ootajate saba.

Edasi näitavad üksikud toad oma väljapanekutega, kuidas arstiseisus on seisnud juutide käes, kuidas maailma ajakirjandust juhivad juudid, eriti Budapestis, kuidas juudid Saksamaal olid majanduslikult eesõigustatud, sest maj. iseseisvate % oli neil kaugelt suurem kui sakslastel, kes olid peamiselt töölised, kuidas ülikoolide koosseisus juutide arv kasvas, kuidas juudid olid vallutand saksa õigusemõistmise.

Nüüd, järgneb poliitilises mõttes näituse nael, nimelt näidatakse, et tööliikumine on juutidega lahutamatus ühenduses, on toodud Marxi, Lasalle'i, Kautsky, Liebknecht'i pildid, et vabamüürlus on üks juutluse harusid — ühest toast on tehtud vabamüürlaste loož, mis näha muidugi väga huvitav, ja lõpuks — et juutide ja bolševismi rännu- ja levikuteed langevad ühte. Seda on näidatud kahe hiiglasuure kaardi abil, mis väga keerulise tehnilise konstruktsiooniga. Juhtivaks pealkirjaks sellele ruumile on: Nõukogude-Vene nägu, nagu teda Pariisis ilmanäitusel ei näidata.

Viimane ruum on kaunistet lippudega ja seintel A. Hitleri poolt antud juudivastased seadused.

On huvitav veel lisada, et näituse avapäeval (8. nov.) mängiti Residents-teatris kolmejaolist tükki „Der ewige Jude“. Seal oli kombineeritud tähtsate juutide ja mittejuudi kirjanike väljendusi, muuhulgas ka osa Lutheri raamatust „Wider die Juden und ihre Lügen“ ja Shylocki stseen „Veneetsia kaupmehest“.

Kindlasti on kirjeldet näitus, nagu kuulutustel öeldud: grosse politische Schau. Kriitikat selle kohta aga ei saa ega kavatses käesolev kirjutus anda, sest ülesandeks oli ainult informatsioon.

Ruudolf Laanes.

Märkmeid Rootsi-Eesti kultuurilisist suhteist.

Mõtete vahetusel Rootsi-Eesti suhete kohta on puudutatud ka küsimust, kumb maa on kõige rohkem kaasa aidanud suhete arendamisel. Kui võrrelda võrdlemisi laaulatuslikku rootsi keele ja kirjanduse tundmist Eestis ja vähest eesti keele tundmist Rootsis, nagu sellest hr. Ruus on kirjut. „Loomingus“, võiks kergesti otsusele jõuda, et Eesti on vahest rohkem teinud Rootsi-Eesti suhete arendamiseks. Sealjuures tuleb aga tähele panna, et rootsi keele õpetus Tartu ülikoolis 1920. aastast alates sünnib rootsi kulumal ja ka uues Tartu ülikooli seaduses ei ole ette nähtud rootsi keele lektoraati, kuigi üliõpilaste arv näitab, et aine oleks vajaline. Leidub vähematähtsusega rootsi välismaisi lektoraate, kuid neid peetakse siiski ülal vastavate riikide eneste poolt. Ka eraõppestipendiumide, raamatute annetuste ja rootsi professuuri asutamise teel on Rootsi püüdnud elustada Eesti huvi põhjamaade kultuuri vastu. Võiks küsida, kui suur oleks see huvi, kui Rootsi oleks osutanud sama passiivsust nagu Eesti keele ja kirjanduse levitamisel Rootsis. Ei või ka ütelda, et Eesti oleks soodustanud rootsi kooliküsimust. Pole asutatud põhjaorientatsiooniga gümnaasiumi Eestis, kuigi suur huvi Rootsis Eesti vastu ja elav läbikäimine mõlema maa vahel teevad tegelikult rootsi keele tähtsamaks kui inglise keele kõnelemist eestlastele.

Eestlasele on ka palju kergem õppida rootsi keelt kui ta valdab saksa või inglise keelt. Rootslasele, kes ei tunne soome keelt, on aga raskem õppida eesti keelt. Eesti poolt polegi jüst kergendatud muulastele eesti keele õpingut. Puudub ülevaatlik teos, mis käsitleb eesti süntaksit ja ei leidugi sobivat eesti keele õppe- ja harjutusraamatut välismaalastele. Upsala ülikooli soome-ugri keelte õppejõud oleksid valmis panema pearõhu eesti keelele, kui seda sooviksid üliõpilased, praegu on aga kergem õppida soome kui eesti keelt.

Härra Ruusi poolt algatatud kultuuri paritatiivne vahetamine jääb küll esialgu praktiliselt läbiviimatuks, kui arvatakse, et sama suur protsent rootslasi kui eestlasi õpiksid teineteise keelt. Kui aga pariteedi all mõista seda fakti, et mõlemad rahvad vaatavad teineteisele kui võrdsetele kultuurivõimaluste arendamisel, ja võrdsete eluõiguste omamisel, on vahest küsimus lahendatud. Vale oleks aga väita, et võrdsus kehtiks ka erialadel. Härra Ruusi artiklist näib, et temagi ei ole vaadanud küsimusele sel viisil. Loomulikult tuleb iga kultuuri-nähet kaaluda erapooletult ja asjatundlikult poolt.

Kui siin pariteedi küsimust diskuteerida, oleks huvitav osutada sellele, et Hollandis tuntakse suurt huvi skandinaavia keelte ja kirjanduse õpingute vastu, ilma et Skandinaavias omistatakse sama huvi Hollandi vastu. Paljudel hollandlastel on võimalusi tarvitada ühte põhjamaa keeltest. Hollandis on ainult rootsi keele jaoks algajale kolm õpperaamatut olemas, levitatakse kirjandust ja ollakse isegi kodus vanapõhjamaakeeles. Kui eestlased kaebavad, et skandinaavlased tunnevad liiga vähe eesti kultuuri, võivad nad siiski lohutada end sellega hollandi ja põhjamaa vahelises kultuurilises läbikäimises.

Ühel juhtumil on Rootsi võimaldanud Eestile propageerida oma kultuuri ja teadust välismaal. See on r.-e. ak. seltsi Svio-Est. aastaraamat, selle välja-

ande aastakäigud on kõik Rootsi kulul ilmunud. Viimane väljaanne isegi R. riigi poolt. Hästi kirjutatud ja täielikud arvustused, mis on osaks saanud sellele aastaraamatute niihästi rootsi kui ka munde maade ajakirjanduse või teaduslike publikatsioonide poolt, on Eesti teadust tutvustanud välismaal.

Üht küsimust ei puuduta hra Ruus oma artiklis, ja see on rahvementali-teet, mis mõjutab omalt poolt poliitilist elu. Et kaks rahvast võiksid saavutada hea kontakti, pole küllalt sellest, et õpitakse tundma teineteise keelt ja kultuuri, vaid on tarvis teatavat vaimset sümpaatiat kahe rahva vahel. Ja seda leidub eestl. ja rootslaste suhetes. Ja see ongi saavutanud koostöö tähtsamaid põhi-aluseid. Kuid väga erinev areng mõlema rahva ajaloos on tekitanud teatavaid erinevusi. Rootslastele torkab silma tundelikkus, umbusk ja suletud olek eesti rahva juures. Mõnda eesti rahval leiduvat joont võiks seletada selle sur-vega, mis sajandite vältel osaks saanud eestlastele, näit. vene bürokratismi jälgi. (Ei märka aga siin nii palju tühja üleoleku taotlemist nagu näit. rootsi väike-kodanlaste juures.) Oleks soovitatav kuulda eesti arvamist selles küsimuses, mis eestlastele Rootsis ei meeldi.

Suhte positiivset arengut tõestab aga, et erinevusi on vähem kui siduvaid momente ja tegelikus elus teostub ju kontankt üksikisikute vahel ikkagi sidu-vate momentide alusel.

Eesti poliitiline areng läheb aga lahku põhjamaade poliitilisest arusaami-sest. Sellega ma ei mõtle loobumist parlamentarismi ja parteivalitsuse äärmus-test — selles suhtes võib Lääne-Euroopas isegi kadestada Eestit, — kuid vöö-rastav on avaliku arvamise ja ajakirjanduse sõltumine võimuomajaist.

P. Wieselgren.

M A R K U S.

MAG. J. TÖNISSONI ARTIKLI „EESTI VALISPOLIITIKA“ II OSA JAI SELLEST NUMBRIST TEHNILISIL PÕHJUSIL VALJA, KUID ILMUB JÄRGMISES NUMBRIS. TOIMETUS.

„Akadeemia“ selleaasta viimne number (6) ilmub detsembri teisel poolel.

„Akadeemia“ ilmub 9 korda aastas. Tellimishind aasta lõpuni kr. 4.—

Toimetuse: A. Annist, J. Aul, E. Järvesoo, M. Kees, L. Püss, Al. Looring, J. Ots (vastutav toimetaja), M. Rand, H. Tõnisson.

Väljaandja: Eesti Üliõpilasseltside Liit.

Toimetuse aadress: Tiigi 4—1, Tartu (EÜS Veljesto).

Ilmus 8. detsembril 1937.

E. K.-Ü. „Postimehe“ trükk, Tartu 1937.

Teie jõulurõõm

saab täielik, kui ostate oma välis- ja kodumaa

peenviinad ja veinid

O. ARRAK'U TUBAKA- JA
VEINIKAUPLUSEST
TARTUS, VÕIDU TÄN. 4, TELEFON 15-27

Müük suurel ja väikesel arvul.

Soovikorral saadetakse kaup koju kätte.

Ilmuvad lähemal ajal

Prof. J. PIIPER Sissejuhatus üldzooloogiasse I

Raamat püüab täita tühimiku loodusteaduslikus kirjavaras, kus siiani puudub ajakohane uuema teaduse arengule kohastatud kokkuvõtlik teos kõigist loomade ehituse ja ellu puutuvaist põhiküsimusist. Raamat on koostatud kõrgema kooli nõuete kohaselt. Ta tahab olla abiks üliõpilasile zooloogia loengute kuulamisel, käsiraamatuks iseõppijale, toeks loodusloo õpetajale uuemate emakeelsete zooloogiliste oskussõnade kasutamisel.

Raamatu I osa sisaldab: üldosa, rakuõpetuse, koeõpetuse ja elundiõpetuse. II osa ilmub 1938. a. kevadel ja see sisaldab: looteloo, pärilikkuse ja muutlikkuse õpetuse, elutingimuste ja elutavaõpetuse, loomade levimisõpetuse, loomariigi evolutsiooni ja süstemaatika põhijooned.

ELISABETH SELL ja P. SEEBERG-ELVERFELDT

Eesti-Saksa sõnaraamat II trükk

672 lk. Hind broš. kr. 6.75.

Eesti-saksa sõnaraamatus on toodud umbes 25 000 eestikeelse sõna tõlge saksa keeles, kusjuures on esitatud ka iga sõna juures vajalikud grammatilised vormid. Iga substantiivi juures on ära märgitud mitmus ja sugu; tugevatel verbidel põhivormid. Lõpuossa on paigutatud veel grammatiline lisa, kus on toodud selgitusi küsimustes, millised alatiselt tekitavad suuri raskusi keele õppijale ja milliseid meil tarvitatavais saksa keele grammatikais vähe käsitatud. Raamatu esimest trükki on veel üksikud eksemplarid saada.

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“.

Tõulukinke

OSTATE TEIE VASTUVAIDLEMATA
KÕIGE SOODSAMINI AINULT

M. J'ANESE

RIIDEKAUBA SUURTRIST

TARTUS, KAUBAHOOV 8-9-10-11-12, KONETRAAT 5-91.

KUS ALATI KÕIGE MITMEKESISEM VALIK
UUEMAIST JA OMAPÄRASEMAIST
M O E U U D I S T E S T !

Tellides lähenevateks pühadeks

ANTS SILVERE

„Livonia“

Õ L U T

ärge unustage kaasa tellimast LIVONIA
„MEEJOOKI“ ja teisi karastavaid jooke